

Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

LAW. STATE. TECHNOLOGY

Випуск 1

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Легеза Юлія Олександрівна, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного, господарського та екологічного права, Інститут гуманітарних та соціальних наук Національного технічного університету «Дніпровська політехніка».

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Блінова Ганна Олександрівна, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного, господарського та екологічного права, Інститут гуманітарних та соціальних наук Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»;

Борисенко Антон Олександрович, доктор філософії в галузі права, доцент кафедри цивільного, господарського та екологічного права, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»;

Волкова Юлія Анатоліївна, доктор юридичних наук, професор, дослідник (почесний співробітник), Ліверпульський університет, Великобританія;

Задирака Наталія Юріївна, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного права та процесу, Інститут права Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Золотухіна Лілія Олександрівна, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільно-правових дисциплін, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ;

Логвиненко Борис Олексійович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ;

Миرونюк Роман Вікторович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ;

Потіп Микола Миколайович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного, господарського та екологічного права, Інститут гуманітарних та соціальних наук Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»;

Уварова Наталія Володимирівна, доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ;

Войцех Войтила, доктор гуманітарних наук, науковий співробітник, Технологічно-гуманітарний університет імені Казимера Пуласького в Радомі, Польща.

Журнал схвалено до друку Вченою радою
Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»
25 квітня 2024 р., протокол № 5

Науковий журнал «Law. State. Technology»
zareestrovаний Міністерством юстиції України
(свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія KB № 24808-14748P від 21.04.2021 р.)

Наказом МОН України від 29.06.2021 № 735 (додаток № 4) журнал включений
до категорії «Б» Переліку наукових фахових видань України зі спеціальності 081 – Право.

Офіційний сайт видання: www.journals.politehnica.dp.ua/index.php/lst

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення
StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

ЦИВІЛЬНЕ ТА ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

УДК 347.4:347.12

Анастасія ЗАКОПАЙ

аспірант кафедри цивільного, господарського та екологічного права

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», просп. Д. Яворницького, 19, Дніпро, Україна, 49005

ORCID: 0009-0002-5147-3118

DOI: 10.32782/LST/2024-1-1

Бібліографічний опис статті: Закопай, А. (2024). Самозахист як альтернативний спосіб вирішення правових спорів. *Law. State. Technology* 1, 3–7. doi: 10.32782/LST/2024-1-1

САМОЗАХИСТ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ СПОСІБ ВИРІШЕННЯ ПРАВОВИХ СПОРІВ

Метою наукової статті визначено здійснення характеристики самозахисту як альтернативного способу врегулювання правових спорів. Встановлено, що ефективність врегулювання правових спорів є свідченням якісної та сталої системи законодавства. Визначено, що досягнення сталості та якості правової системи визначається через забезпечення умов для захисту прав особи та функціонування різноманітних ефективних способів врегулювання правових спорів. Підкреслено, що врегулювання правових спорів часто пов'язується із застосуванням звернення особи до відповідних юрисдикційних органів, якими є судові органи, адміністративні органи, правоохоронні органи. Обґрунтовано, що використання механізмів самозахисту в правових спорах може бути дуже ефективним способом підвищення ефективності вирішення спорів і уникнення вартісних та тривалих судових процесів. Зроблено висновок, що до причин ефективності застосування самозахисту необхідно віднести: оперативність вирішення спорів; процесуальна та майнова економія часу; збереження стосунків (вирішення спорів через механізми самозахисту дозволяє сторонам зберегти позитивні відносини, що може бути важливо, особливо якщо вони мають намір продовжувати взаємодію в майбутньому); гнучкість врегулювання (альтернативні способи врегулювання спорів включають в себе різноманітні методи, такі як переговори, консультації, арбітраж, медіація тощо, що дає сторонам можливість вибрати найбільш підходящий для них метод вирішення спору); здатність досягти балансу та врахування інтересів сторін (такий спосіб, як самозахист здатен більш повно врахувати інтереси сторін і знайти компромісне рішення, яке б задовольнило обидві сторони); експертність врегулювання спорів (при застосування самозахисту можуть брати участь спеціалізовані професіонали з відповідною експертизою, що підвищує об'єктивність та якість прийнятих рішень).

Ключові слова: медіація, переговори, майнова відповідальність, самозахист, вирішення правових спорів.

Anastasiia ZAKOPAI

postgraduate student of the Department of Civil, Economic and Environmental Law, Dnipro University of Technology, 19, Dmytra Yavornytskoho avenue, Dnipro, Ukraine, 49005

ORCID: 0009-0002-5147-3118

DOI: 10.32782/LST/2024-1-1

To cite this article: Zakopai, A. (2024). Samozakhyst yak alternatyvnyi sposib vyrishennia pravovykh sporiv [Self-defense as an alternative way to resolve legal disputes]. *Law. State. Technology*, 1, 3–7, doi: 10.32782/LST/2024-1-1

SELF-DEFENSE AS AN ALTERNATIVE WAY OF RESOLVING LEGAL DISPUTES

The purpose of the scientific article is to characterize self-defense as an alternative way of settling legal disputes. It has been established that the effectiveness of the settlement of legal disputes is evidence of a high-quality and sustainable system of legislation. It was determined that the achievement of the stability and quality of the legal system is determined by ensuring the conditions for the protection of individual rights and the functioning of various effective methods of settling legal disputes. It is emphasized that the settlement of legal disputes is often associated with the application of a person's appeal to the relevant jurisdictional bodies, which are judicial bodies, administrative

bodies, and law enforcement bodies. It is substantiated that the use of self-defense mechanisms in legal disputes can be a very effective way to improve the efficiency of dispute resolution and avoid costly and lengthy court processes. It was concluded that the reasons for the effectiveness of the use of self-defense should include: speedy resolution of disputes; procedural and property saving of time; maintaining relationships (resolving disputes through self-defense mechanisms allows parties to maintain positive relationships, which can be important, especially if they intend to continue interacting in the future); flexibility of settlement (alternative methods of dispute settlement include various methods, such as negotiations, consultations, arbitration, mediation, etc., which gives the parties the opportunity to choose the most suitable method of dispute resolution for them); the ability to achieve a balance and take into account the interests of the parties (the way in which self-defense is able to more fully take into account the interests of the parties and find a compromise solution that would satisfy both parties); dispute resolution expertise (when self-defense is used, specialized professionals with appropriate expertise can participate, which increases the objectivity and quality of the decisions made).

Key words: mediation, negotiations, property liability, self-defense, resolution of legal disputes.

Постановка проблеми. Ефективність врегулювання правових спорів є свідченням якісної та сталої системи законодавства. Досягнення сталості та якості правової системи визначається через забезпечення умов для захисту прав особи та функціонування різноманітних ефективних способів врегулювання правових спорів.

Врегулювання правових спорів часто пов'язується із застосуванням звернення особи до відповідних юрисдикційних органів, якими є судові органи, адміністративні органи, правоохоронні органи. Однак при цьому попри належний рівень ефективності таких способів врегулювання спорів, вони характеризуються як необхідністю володіння більш значним процесуальним часом для вирішення конфліктів, так і необхідністю застосування додаткових фінансових витрат, пов'язаних із справлянням судового збору, оплати послуг юридичної допомоги та консультацій тощо. Крім того, не можна не зазначити на наявності проблеми належності та якості виконання судових рішень як способів врегулювання правових спорів, які часто не виконуються через те, що особа, яка має належним чином діяти задля задоволення потреб свого контрагента, залишається незадоволеною врегулюванням спору, і власні зусилля зосереджує на пошуці шляхів уникнення виконання рішення.

В такому сенсі постає проблема пошуку альтернативних судовому та адміністративному способам врегулювання правових спорів способам. Одним із таких альтернативних способів, очевидно, може бути самозахист.

Стан наукової розробки проблеми. Вивчення проблеми захисту прав особи та врегулювання правових спорів присвячено чисельні науково-теоретичні публікації: у сфері цивільно-правових досліджень варто виокремити праці О.В. Дзери (Цивільне право України, 2010), А.О. Покровської (Покровська, 2020: с. 346–348); у сфері конституційно-правового захисту вио-

кремлюються публікації Ю.С. Разметаєвої (Разметаєва, 2018), Н.В. Мішиної (Мішина, 2015: с. 97–101); у сфері адміністративно-правових науково-теоретичних розробок варто виокремити публікації Л.О. Золотухіної, Ю.О. Легези (Золотухіна, 2020: с. 39–48) та ін. Однак при цьому питання самозахисту як способу врегулювання правових спорів потребує додаткового звернення дослідницької уваги задля пошуку напрямів ефективності його застосування.

Метою наукової статті є здійснення характеристики самозахисту як альтернативного способу врегулювання правових спорів.

Виклад основного матеріалу. Перевагами застосування самозахисту, як визначає А.О. Покровська, є можливість досягнення балансу інтересів сторін договору, що не завжди є можливим в умовах судового та адміністративного захисту як способів врегулювання правових спорів (Покровська, 2023: с. 25–30).

Використання механізмів самозахисту в правових спорах може бути дуже ефективним способом підвищення ефективності вирішення спорів і уникнення вартісних та тривалих судових процесів. До причин ефективності застосування самозахисту необхідно віднести: оперативність вирішення спорів; процесуальна та майнова економія часу; збереження стосунків (вирішення спорів через механізми самозахисту дозволяє сторонам зберегти позитивні відносини, що може бути важливо, особливо якщо вони мають намір продовжувати взаємодію в майбутньому); гнучкість врегулювання (альтернативні способи врегулювання спорів включають в себе різноманітні методи, такі як переговори, консультації, арбітраж, медіація тощо, що дає сторонам можливість вибрати найбільш підходящий для них метод вирішення спору); здатність досягти балансу та врахування інтересів сторін (такий спосіб, як самозахист здатен більш повно врахувати інтереси сторін і знайти компромісне рішення, яке б задовольнило обидві сторони); експертність врегулювання спорів

(при застосування самозахисту можуть брати участь спеціалізовані професіонали з відповідною експертизою, що підвищує об'єктивність та якість прийнятих рішень).

У цілому, застосування механізмів самозахисту як способу врегулювання правових спорів може бути вигідним для сторін, дозволяючи їм вирішувати свої спори швидко, ефективно та зберігати позитивні відносини. Такі методи є популярними і вже успішно використовуються в багатьох галузях бізнесу та громадського життя.

Механізми самозахисту, які включають в себе альтернативні способи вирішення правових спорів (Alternative Dispute Resolution – ADR), є дієвим і корисним інструментом для сторін, що прагнуть вирішити свої правові конфлікти без звернення до суду. Такі методи дозволяють знизити витрати часу, грошей і енергії, які зазвичай пов'язані з судовими процесами. До альтернативних способів врегулювання правових спорів необхідно віднести такі.

Першим способом, який хотілось б звернути увагу, є медіація. Медіація – це процес, під час якого незалежний третя сторона (медіатор) допомагає сторонам знайти компромісне рішення. Медіатор не виносить рішення, але допомагає сторонам зрозуміти позиції одне одного і домовитися про вирішення спору, яке вони обидві приймають (Зубко, 2014).

Другим альтернативним способом врегулювання правових спорів є арбітраж. Арбітраж – це процес вирішення спорів, під час якого сторони домовляються використати незалежного третього (арбітра), який розглядає докази та виносить обов'язкове для сторін рішення. Рішення арбітра, як правило, є остаточним і не підлягає апеляції до суду (Кучмієнко, 2020).

Третій альтернативний спосіб врегулювання правових спорів – це проведення переговорів та консультацій. Це найпростіший і найбільш прямий спосіб вирішення спорів, коли сторони самостійно домовляються про умови вирішення спору без участі третьої сторони. Поради юриста чи іншого фахівця можуть допомогти сторонам зрозуміти їх права та обов'язки та знайти шляхи вирішення спору, що задовольнить обидві сторони.

Останнім альтернативним способом врегулювання правових спорів є самозахист. Самозахист характеризується добровільністю його застосування, і визначається як «застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства» (ст. 19 Цивільного кодексу України (Цивільний кодекс України, 2003)).

Механізми самозахисту вирішення правових спорів є ефективними та важливими для сторін, які прагнуть швидко, ефективно і вартісно-ефективно вирішити свої конфлікти. Вони дозволяють сторонам зберегти відносини, знизити витрати та отримати об'єктивне рішення в зручний для них спосіб.

Здійснення самозахисту вимагає поєднання фактичних та юридичних дій. Фактичними діями може бути притримання майна, вжиття заходів по охороні майна. Юридичними діями може бути ініціювання накладення арешту на майно, вжиття заходів із забезпечення ефективності виконавчого провадження у справі.

Притримання майна, або застава, є одним із способів вирішення правових спорів, коли одна сторона має вимогу до іншої сторони. Цей спосіб використовується для забезпечення того, що сторона, яка забезпечує заставу, буде мати можливість задовольнити свою вимогу у разі невиконання чи порушення договору чи права.

Передусім притримання майна відбувається у формі застави майна або речей, які вилучаються у власника майна на користь кредитора для забезпечення виконання певного зобов'язання (наприклад, повернення позики). При цьому способі застави, майно залишається у власності заставодавця (особи, яка передає майно), але право використовувати його або розпоряджатися ним тимчасово переходить до заставодержателя (кредитора). Зазвичай притримання майна базується на угоді між сторонами, де заставодавець передає майно заставодержателю. Майно, що виступає заставою, може бути зареєстроване на ім'я заставодержателя чи вказане в договорі як застава. У випадку порушення умов договору чи вимог кредитора, заставодержатель може мати право реалізувати заставлене майно для виконання вимоги. Важливо, щоб умови застави були чітко визначені у відповідному договорі.

Притримання майна є важливим способом забезпечення виконання зобов'язань і може бути використане в різних ситуаціях, включаючи кредити, договори та вирішення правових спорів. Однак воно також пов'язане з правовою відповідальністю та обмеженнями речових прав, що вимагає пошуку шляхів забезпечення його ефективності.

Таким чином, способи та форми самозахисту як можливості врегулювання правових спорів найбільш доцільно встановити передусім в межах договору на етапі його укладення. Заздалегідь визначене коло можливостей, якими володіють сторони у врегулюванні правових спорів, сприятиме більш оперативному

задоволенні потреб та інтересів осіб. Сторони договору можуть домовитися про таке: про підстави односторонньої відмови від договору, зокрема, обговорити час, способи його розірвання, та наслідки, яких особа може зазнати, у разі неналежного виконання умов договору.

Очевидно, що сторони договору можуть погодити і розмір майнового відшкодування, що може бути застосовано до особи, яка порушила права контрагента. Тобто однією із форм самозахисту варто визнавати застосування заходів майнової відповідальності, що передбачається відповідно до ст. 23 Цивільного кодексу України.

До форм реалізації самозахисту, які необхідно передбачити у договорі, варто віднести підстави та порядок ініціювання переговорного процесу як способу врегулювання правових спорів. У договорі варто визначити як строки, так і підстави ініціювання переговорів, задля встановлення кола обставин, що свідчать про їх безумовність та можливість реалізації у кон-

кретних визначених обставинах справи (Треушніков, Луспеник, 2004: с. 3–8).

Висновок. Таким чином, здійснення самозахисту є доволі ефективним за умов наявності попередньої домовленості сторін про те, які дії допускаються у разі допущення кимось із них порушення прав та законних інтересів. Здійснення самозахисту вимагає поєднання фактичних та юридичних дій. Притримання майна, або застава, є одним із способів вирішення правових спорів, коли одна сторона має вимогу до іншої сторони. Цей спосіб використовується для забезпечення того, що сторона, яка забезпечує заставу, буде мати можливість задовольнити свою вимогу у разі невиконання чи порушення договору чи права. Вочевидь, що у разі здійснення притримання транспортного засобу є необхідним пошук нормативних механізмів правомірності таких дій, що може полягати у накладенні виконавчого напису нотаріусу на подібний договір.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільне право України. Загальна частина : підруч. / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 977 с.
2. Покровська А. О. Розвиток самозахисту як форми захисту цивільних прав у римському праві. *Право і суспільство: актуальні питання і перспективи розвитку* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. Частина 1. (м. Полтава, 10 грудня 2020 р.). Полтава. 2020. С. 346–348.
3. Разметаєва Ю. С. Доктрина та практика захисту прав людини: навч. посіб. Київ: Видавництво «ФОП Голембовська О.О.», 2018. 364 с.
4. Mishyna N. V. Doctrine of separation of powers at the local government level: the Ukrainian experience. *Молодий вчений*. 2015. №12. С. 97–101.
5. Золотухіна Л.О., Легеза Ю.О. Гарантії захисту публічного інтересу. *Юридичний бюлетень*. 2020. Випуск 14. С. 39–48
6. Покровська А. О. Самозахист у договірних відносинах. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2023. 230 с.
7. Зубко Т. П. Медіація як спосіб альтернативного врегулювання спорів в європейському просторі. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди*. 2014. Випуск № 21. С. 130–136.
8. Кучмієнко О. Про ідеальний спосіб врегулювання спорів та його головні переваги. Асоціація правників України. <https://uba.ua/ukr/news/7823>
9. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
10. Треушніков М. К., Луспеник Д. Д. Реалізація права на самозахист цивільних прав – новела нового Цивільного кодексу України: поняття і межі здійснення. *Адвокат*. 2004. № 11. С. 3–8.

REFERENCES:

1. Tsyvilne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna : pidruch. [Civil law of Ukraine. General part: subclass] / za red. O. V. Dzery, N. S. Kuznietsovoi, R. A. Maidanyka. Kyiv : Yurinkom Inter, 2010. 977 s. [in Ukrainian].
2. Pokrovska, A. O. (2020). Rozvytok samozakhystu yak formy zakhystu tsyvilnykh prav u rymському pravi [Development of self-defense as a form of protection of civil rights in Roman law]. *Pravo i suspilstvo: aktualni pytannia i perspektyvy rozvytku* : materialy V Mizhnar. nauk.-prakt. konf. Chastyna 1. (m. Poltava, 10 hrudnia 2020 r.). Poltava. 2020. S. 346–348. [in Ukrainian].

3. Razmietaieva, Yu. S. (2018). Doktryna ta praktyka zakhystu prav liudyny [Doctrine and practice of human rights protection: teaching manual]: navch.posib. Kyiv: Vydavnytstvo «FOP Holembovska O.O.». 364 s. [in Ukrainian].
4. Mishyna, N. V. (2015). Doctrine of separation of powers at the local government level: the Ukrainian experience [Doctrine of separation of powers at the local government level: the Ukrainian experience]. *Molodyi vchenyi*. №12. S. 97–101 [in Ukrainian].
5. Zolotukhina, L.O. & Leheza, Yu.O. (2020). Harantii zakhystu publicnoho interesu [Guarantees of protection of public interest]. *Yurydychnyi biuleten*. Vypusk 14. S. 39–48 [in Ukrainian].
6. Pokrovska, A. O. (2023). Samozakhyst u dohovirnykh vidnosynakh. Kvalifikatsiina naukova pratsia na pravakh rukopysu [Self-defense in contractual relations. Qualifying scientific work on manuscript rights]. Dysertatsiia na zdobuttia naukovoho stupenia doktora filosofii za spetsialnistiu 081 «Pravo». Natsionalnyi yurydychnyi universytet imeni Yaroslava Mudroho, Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy, Kharkiv. 230 s. [in Ukrainian].
7. Zubko, T. P. (2014). Mediatsiia yak sposib alternatyvnoho vrehuliuvannia sporiv v yevropeiskomu prostori [Mediation as a way of alternative settlement of disputes in the European space]. *Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H.S. Skovorody*. Vypusk № 21. S. 130–136. [in Ukrainian].
8. Kuchmiienko, O. (2020). Pro idealnyi sposib vrehuliuvannia sporiv ta yoho holovni perevahy. Asotsiatsiia pravnykiv Ukrainy [About the ideal method of dispute settlement and its main advantages]. Retrieved from: <https://uba.ua/ukr/news/7823> [in Ukrainian].
9. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy (2003) [Civil Code of Ukrain]: Zakon Ukrainy vid 16 sichnia 2003 roku № 435-IV. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>[in Ukrainian].
10. Treushnikov, M. K. & Luspenyk, D. D. (2004) Realizatsiia prava na samozakhyst tsyvilnykh prav – novela novoho Tsyvilnoho kodeksu Ukrainy: poniattia i mezhi zdiisnennia [Realization of the right to self-defense of civil rights – an amendment to the new Civil Code of Ukraine: concepts and limits of implementation]. *Advokat*. 2004. № 11. S. 3–8. [in Ukrainian].

ЕКОЛОГІЧНЕ І ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО

УДК 349.6:342.7

Роман КІРІН

доктор юридичних наук, доцент, провідний науковий співробітник,
Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова НАН України»,
бульвар Шевченка, 60, м. Київ, Україна, 01032
ORCID: 0000-0003-0089-4086

Сергій ГРИЩАК

кандидат юридичних наук, доцент, директор Навчально-наукового інституту гуманітарних
і соціальних наук, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», просп.
Д. Яворницького, 17, м. Дніпро, Україна, 49000
ORCID: 0000-0002-6302-1322

Юрій ПЕТЛЮК

кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри права та правоохоронної діяльності,
Хмельницький інститут ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна академія управління персоналом», просп. Миру,
101А, м. Хмельницький, Україна, 29015
ORCID: 0000-0003-4601-3862
DOI: 10.32782/LST/2024-1-2

Бібліографічний опис статті: Кірін, Р., Грищак, С., Петлюк, Ю. (2024). Актуальні проблеми компенсаційного механізму відшкодування мілітарних збитків довкіллю. *Law. State. Technology*, 1, 8–19, doi: 10.32782/LST/2024-1-2

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КОМПЕНСАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ВІДШКОДУВАННЯ МІЛІТАРНИХ ЗБИТКІВ ДОВКІЛЛЮ

Метою статті є виявлення та аналіз окремих актуальних проблем компенсаційного механізму відшкодування збитків, завданих довкіллю України збройною агресією. Визначено особливості правового режиму національного Реєстру пошкодженого та знищеного майна відносно екологічної шкоди. Аргументовано, що ототожнення у законі майна та природних ресурсів не узгоджується з конституційними положеннями, а також з приписами Цивільного та Господарського кодексів України. В міжнародному Реєстрі збитків майнова та екологічна шкода та збитки класифіковані за різними категоріями (підкатегоріями) суб'єктів подання заяв та пошкоджених об'єктів. Запропоновано позицію, за якою методологічний підхід до формування об'єктного кола еколого-компенсаційних відносин, має ґрунтуватися не на ототожненні майна та природних ресурсів, тобто не на різноманітні єдності єдиного об'єкта в Реєстрі, а на єдності різноманітності в ньому різних об'єктів. Акцентовано увагу на те, що Резолюцією СМ/Res(2023)3 передбачено створення ІСМ окремим міжнародним документом, а включення в його структуру комісії з розгляду заяв та компенсаційного фонду розглядається лише як можливість. Аргументовано, що найбільш проблемним на сучасному етапі формування ІСМ уявляється створення Компенсаційного фонду, адже у експертному середовищі превалює дихотомія позицій щодо його наповнення: оптимістична – правові підстави для заморожування, конфіскації та передачі активів підсанкційних осіб, а також суверенних активів РФ на підставі рішень спеціального міжнародного трибуналу наявні; песимістична – конвенційний імунітет державних активів РФ, відсутність чи недосконалість правових механізмів конфіскації приватних активів. Проведено аналіз наукових та законодавчих позицій щодо ІСМ відшкодування мілітарних збитків довкіллю, який окрім проблем міжнародного рівня, дозволив виявити й низку важливих питань національного характеру, пов'язаних із необхідністю вдосконалення та гармонізації законодавчого врегулювання певних груп матеріальних та процесуальних відносин. Обґрунтовано можливість та доцільність, враховуючи мілітарну шкоду, заповідну довкіллю України, порушення проваджень по міжнародних екологічних конвенціях.

Ключові слова: компенсаційний механізм, відшкодування, мілітарні збитки, довкілля, збройна агресія, реєстр збитків.

Roman KIRIN

Doctor of Law, Associate Professor, Leading Researcher, State Institution «V.K. Mamutov Institute of Economic and Legal Research of the National Academy of Sciences of Ukraine», 60, Shevchenko Boulevard, Kyiv, Ukraine, 01032

ORCID: 0000-0003-0089-4086

Sergii HRYSHCHAK

PhD in Law, associate professor, Director of the Educational and Scientific Institute of Humanities and Social Sciences, Dnipro University of Technology, 17 avenue D. Yavornytskogo, Dnipro, Ukraine, 49000

ORCID: 0000-0002-6302-1322

Yuriy PETLIUK

PhD in Law, Associate Professor, Head of the Department of Law and Law Enforcement, Khmelnytsky Institute, PJSC «Higher Educational Institution «Interregional Academy of Personnel Management», 101A avenue Myr, Khmelnytsky, Ukraine, 29015

ORCID: 0000-0003-4601-3862

DOI: 10.32782/LST/2024-1-2

To cite this article: Kirin, R., Hryshcak, S., Petliuk, Yu. (2024). Aktualni problemy kompensatsiinoho mekhanizmu vidshkoduvannia militarykh zbytkiv dovkilliu [Current Problems of the Compensation Mechanism reparations for military Damage to the Environment]. *Law. State. Technology*, 1, 8–19, doi: 10.32782/LST/2024-1-2

CURRENT PROBLEMS OF THE COMPENSATION MECHANISM REPARATIONS FOR MILITARY DAMAGE TO THE ENVIRONMENT

The purpose of the article is to identify and analyses certain topical issues of the compensation mechanism for compensation for damage caused to the environment of Ukraine by armed aggression. The author identifies the peculiarities of the legal regime of the national Register of Damaged and Destroyed Property in relation to environmental damage. It is argued that the identification of property and natural resources in the law is not consistent with the constitutional provisions, as well as with the provisions of the Civil and Commercial Codes of Ukraine. In the International Register of Losses, property and environmental damage and losses are classified into different categories (subcategories) of claimants and damaged objects. The author proposes that the methodological approach to the formation of the object circle of environmental and compensation relations should not be based on the identification of property and natural resources, i.e., not on the diversity of the unity of a single object in the Register, but on the unity of the diversity of various objects in it. It is emphasized that Resolution CM/Res (2023)3 provides for the establishment of the ICM as a separate international document, and the inclusion of a claims review commission and a compensation fund in its structure is considered only as a possibility. It is argued that the most problematic at the current stage of ICM formation is the establishment of the Compensation Fund, since the expert community has a dichotomy of positions regarding its content: optimistic – legal grounds for freezing, confiscation and transfer of assets of sanctioned persons, as well as sovereign assets of the Russian Federation, based on decisions of a special international tribunal are available; pessimistic – conventional immunity of the Russian Federation's state assets, absence or imperfection of legal mechanisms for confiscation of private assets. The author analyzes the scientific and legislative positions on ICM of compensation for military environmental damage, and in addition to international issues, this analysis revealed a number of important national issues related to the need to improve and harmonize the legislative regulation of certain groups of substantive and procedural relations. The author substantiates the possibility and expediency, given the military damage caused to the environment of Ukraine, of initiating proceedings under international environmental conventions.

Key words: compensation mechanism, reimbursement, war damage, environment, armed aggression, register of damages.

Постановка проблеми. Шкода, яка завдана та продовжує завдаватися навколишньому природному середовищу (далі – НПС) України збройною агресією Російської Федерації (далі – РФ), на початок 2024 р. вже перевищила (понад 2 трлн грн.) доходи Державного бюджету України, заплановані на поточний рік (1,77 трлн грн.). Тож, для нашої держави одним з надважливих

завдань є розробка та реалізація заходів, які допоможуть притягнути РФ до відповідальності за скоєння екологічних злочинів в Україні та стягнути з неї компенсацію за завдані довкіллю мілітарні збитки.

Через три місяці після повномасштабної збройної агресії президентом був підписаний указ (Про робочу групу, 2022), яким робочій

групі доручалося розробити та внести пропозиції щодо засобів та правових інструментів відшкодування шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії РФ, у тому числі репарації, конфіскації, контрибуції, а також кроків щодо їх упровадження з урахуванням міжнародно-правових механізмів, міжнародного досвіду та судової практики.

При цьому відмітимо, що на той час вже набрала чинність урядова постанова, якої був затверджений Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії РФ (Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, 2022), у тому числі, й екологічних. Втім недосконалість останнього, яка обумовила не лише необхідність розробки нової редакції Порядку, а й внесення до нього перманентних, суттєвих змін та доповнень, залишає значний потенціал для наукових пошуків у напрямку виявлення та вирішення нагальних проблем цієї сфери. Тож, дослідження відносин компенсаційного механізму відшкодування збитків і шкоди, завданих збройною агресією НПС України є актуальним та своєчасним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Міжгалузевий характер проблеми створення та реалізації складових міжнародного компенсаційного механізму зумовив надзвичайно великий інтерес до цієї теми значної кількості науковців та практиків широкого кола галузей знань. Серед останніх публікацій, привертають увагу роботи таких вітчизняних фахівців, як: І.Р. Мудра (Mudra Iryna, 2022), П.В. Отенко (Otenko P.V., 2023), К.О. Таранець (Taranets K.O., 2023), А. Швадчак (Andriy Shvadchak, 2023, 2024) та багатьох інших. Проте, в силу стрімкого розвитку національної, міжнародної та європейської нормативно-правової бази компенсаційного механізму, а також його багатогранного змісту, неможливо комплексно охопити всі його аспекти, що дає підстави для продовження розгляду даного напрямку досліджень.

Метою статті є виявлення та аналіз окремих актуальних проблем компенсаційного механізму відшкодування збитків, завданих довікля України збройною агресією.

Виклад основного матеріалу. На законодавчому рівні відносини щодо компенсації за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів внаслідок збройної агресії РФ, стали предметом врегулювання через рік після її повномасштабної стадії (Про компенсацію за пошкодження та знищення, 2023).

Характерною особливістю цього закону, відносно екологічної шкоди, стали приписи ст. 14, якими встановлювався правовий режим Реє-

стру пошкодженого та знищеного майна (далі – РПЗМ), зокрема:

1) РПЗМ створюється для забезпечення збирання, накопичення, обліку, обробки, зберігання та захисту інформації та документів про таке майно;

2) до пошкодженого та знищеного майна належать, у тому числі, пошкодження, завдані земельним ділянкам, землям, пошкодження та знищення надр, лісових, водних та інших природних ресурсів, а також біологічного різноманіття, незалежно від того, чи передбачається компенсація за пошкодження або знищення такого майна відповідно до цього закону;

3) РПЗМ є геоінформаційною системою;

4) картографічною основою РПЗМ є: 4.1) картографічна основа Державного земельного кадастру; 4.2) відомості містобудівного кадастру; 4.3) відомості кадастрів інших природних ресурсів; 4.4) інші карти (плани), що складаються у формі та масштабі відповідно до норм і правил, технічних регламентів.

При цьому, звертає на себе увагу використання таких понятійних конструкцій як: «інформація та документи про пошкоджене та знищене майно», «інформація та документи про пошкодження природних ресурсів», з яких очевидно витікає ототожнення майна та природних ресурсів.

Ще більш неоднозначним вбачається конкретизація цього поняття на підзаконному рівні, де в якості одного з об'єктів РПЗМ є інформація (відомості) та документи про об'єкти рухомого та нерухомого майна, зокрема пошкодження земель, пошкодження та знищення надр, лісових, водних та інших природних ресурсів (Деякі питання забезпечення функціонування Державного реєстру майна, 2023).

Подібна консолідація майна та природних ресурсів не узгоджується не тільки з конституційними положеннями, згідно із якими земля, надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу, а й з приписами Цивільного (ст. 190 – майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки) та Господарського (ст. 139 – майном у цьому кодексі визнається сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються у діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються

в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів) кодексів України.

Більше того, з метою подання до Реєстру збитків, завданих агресією РФ проти України (*The Register of Damage Caused by the Aggression of the Russian Federation against Ukraine*, далі – RD4U), створеного Резолюцією Комітету Міністрів Ради Європи (Resolution CM/Res(2023)3, 2023; Про приєднання України до Розширеної часткової угоди, 2023; Щодо набрання чинності Розширеною частковою угодою, 2023), заяв про відшкодування збитків, втрат чи шкоди, завданих починаючи з 24.02.2022 р. або пізніше на території України в межах її міжнародно-визнаних кордонів, включаючи її територіальні води, міжнародно-протиправними діями РФ в Україні або проти України, шкода та збитки класифіковані за категоріями.

При цьому, така класифікація, у тому числі й щодо довкілля, здійснена як за суб'єктом подання заяв, так і за об'єктом, якому завдано шкоди та збитків, а саме:

1) суб'єкт подання (категорія В) – держава Україна, включаючи: 1.1) міністерства, інші центральні та місцеві органи виконавчої влади; 1.2) інші державні органи та органи місцевого самоврядування (на період воєнного стану – військові адміністрації у разі утворення); 1.3) державні, комунальні підприємства, установи та організації, що належать до сфери їх управління (перебувають в управлінні);

2) об'єкти, яким завдано шкода та збитки (підкатегорія В4) – НПС та природні ресурси: 2.1) шкода та збитки, завдані земельним ресурсам; 2.2) втрати надр; 2.3) збитки, завдані водним об'єктам; 2.4) збитки атмосферному повітрю; 2.5) збитки лісовому господарству; 2.6) збитки природно-заповідному фонду.

Отже, методологічний підхід до формування, перш за все об'єктного кола еколого-компенсаційних відносин, має ґрунтуватися не на ототожненні майна та природних ресурсів, тобто не на різноманітті єдності (інтегрованій диференціації) єдиного об'єкта в Реєстрі, а на єдності різноманіття (диференційованій інтеграції) в ньому різних об'єктів. Щодо методичного забезпечення, не менш складної процедури визначення мілітарної екологічної шкоди (Kirin, 2023 a), її термінологічних проблем (Kirin, 2023 b), а також правового забезпечення екологічної складової RD4U (Kirin, 2024), то зазначимо, що вони були предметом розгляду в попередніх публікаціях.

Ще одним важливим питанням є узгодження механізмів формування РПЗМ та RD4U. В цьому напрямі Міністерству юстиції України

доручено, по-перше, підготувати та подати до RD4U пропозиції щодо класифікації категорій шкоди та збитків з метою їх можливого врахування під час створення правил та положень, що регулюють роботу RD4U.

По-друге, необхідно опрацювати отримані від центральних та місцевих органів виконавчої влади, інших державних органів пропозиції щодо документів, які є підтвердженням відповідності шкоди та збитків критеріям, передбаченим Статутом RD4U, з метою подальшої передачі схвалених пропозицій до RD4U.

Робота останнього, включаючи його цифрову платформу з усіма даними про заяви та докази, що містяться в ньому, має стати першою складовою майбутнього міжнародного компенсаційного механізму (*The International Compensation Mechanism*, далі – ICM) який буде створено окремим міжнародним інструментом у співпраці з Україною. Особливості майбутнього ICM, визначені Статутом RD4U, полягають у наступному:

1) точна форма ICM підлягає визначенню, але вона може включати комісію з розгляду заяв і компенсаційний фонд, уповноважені розглядати заяви та виносити рішення та/або виплачувати компенсацію за збитки, втрати чи шкоду, спричинені міжнародно-протиправними діями РФ в Україні або проти України;

2) RD4U через свого Виконавчого Директора та за підтримки свого Секретаріату бере участь та сприяє, в разі потреби, роботі, спрямованій на створення ICM, та вживає необхідних заходів для підготовки передачі RD4U до ICM відповідно до Статуту;

3) після створення ICM робота RD4U, за необхідності, буде передана до ICM таким чином, щоб забезпечити безперебійну роботу RD4U до його припинення, та щоб інформація про заяви та докази, що містяться в ньому, була надана в розпорядження ICM;

4) трансфер передбачає передачу цифрової платформи RD4U, включаючи всю інформацію про заяви та докази, що містяться в ньому, інші документи, включаючи архіви, майно, банківські рахунки, ІТ-обладнання тощо;

5) Рада RD4U повинна запропонувати необхідні правила та процедури з метою належного забезпечення поступового трансферу RD4U до ICM. Ці правила затверджуються Конференцією;

6) ICM має стати правонаступником RD4U після завершення такого трансферу.

Тож, структурно ICM, окрім абсорбції RD4U, має включати й такі елементи як: а) Компенсаційну комісію, яка повинна розглядати заяви

про відшкодування мілітарних збитків; б) Компенсаційний фонд, з якого будуть здійснюватися виплати; в) Механізм виконання прийнятих Компенсаційною комісією рішень.

Наразі наступним етапом формування ICM логічно розглядати розробку, узгодження та укладення міжнародної угоди про створення спеціальної Компенсаційної комісії та наділення її повноваженнями розгляду заяв, внесених до RD4U, та визначення розмірів компенсацій. Однак, слід враховувати, що Резолюцією CM/Res(2023)3 передбачено, по-перше, продовження роботи у співпраці з Україною та відповідними міжнародними організаціями та органами щодо створення окремим міжнародним документом майбутнього ICM, і, по-друге, включення в його структуру комісії з розгляду заяв та компенсаційного фонду розглядається лише як можливість. Перетворення останньої на реальність вимагатиме від України ретельної переговорної роботи.

Втім, найбільш проблемним уявляється створення Компенсаційного фонду, адже на цей процес впливає низка об'єктивних умов: 1) на державні активи РФ поширюється імунітет держави, який захищає це майно від конфіскації у судовому порядку відповідно до Конвенції ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власність (UN General Assembly, United Nations Convention, 2004); 2) приватні активи осіб, щодо яких застосовано санкції, можуть бути конфісковані та передані Україні шляхом використання правових механізмів країн, де вони знаходяться, але наразі такі можливості переважним чином відсутні.

Аналіз наукових та законодавчих позицій щодо ICM відшкодування мілітарних збитків докільню, окрім зазначених вище проблем міжнародного рівня, дозволив виявити й низку важливих питань національного характеру, пов'язаних із необхідністю вдосконалення та гармонізації законодавчого врегулювання: а) управління підсанкційними активами; б) збору, фіксації, документування і збереження доказів, здійснення оцінки шкоди, збитків, втрат; в) визначення прийнятності заяв про шкоду; г) визнання та виконання рішень українських судів у справах про відшкодування екологічної шкоди та комплексну відбудову екосистеми України; д) подолання прогалів та синхронізація міжнародних механізмів компенсації, РПЗМ та RD4U.

І. Черногоренко також підкреслює необхідність адекватного фінансування для того, щоб ICM був ефективним. Автор пропонує потенційні підходи до конфіскації активів, включаючи

передачу заморожених активів до спеціального фонду або надання фінансової допомоги зі збереженням права на повернення активів після відшкодування збитків (Illia Chernohorenko, 2023).

Окремо розглянемо можливі матеріальні та процесуальні аспекти механізму компенсаційних виплат, як завершальну стадію визначення мілітарної екологічної шкоди.

У зв'язку із важливістю створення якісного та ефективного механізму компенсації шкоди, заподіяної агресією та пов'язаними з нею порушеннями міжнародного права з боку РФ по відношенню до України, ознайомлення із існуючими концепціями останнього є вкрай важливим для представників громадянського суспільства. Ґрунтовну відповідь щодо пропозицій створення механізму компенсації шкоди Україні було надано Міністерством юстиції України, основні положення якої можна звести до наступного (Новина по відповіді Мінюсту, 2023):

1. 12 грудня 2022 р. в Парижі було озвучено попереднє бачення ICM, викладена пропозиція щодо створення RD4U, а згодом – створення компенсаційного фонду та компенсаційної комісії для остаточного розгляду заяв.

2. Наразі тривають міжнародні заходи щодо укладення багатосторонньої міжнародної угоди, на підставі якої пропонується створити ICM.

3. Основним джерелом наповнення Компенсаційного фонду мають стати заморожені активи підсанкційних осіб, які прямо чи опосередковано причетні до вчинення злочину агресії проти України, воєнних злочинів, на які накладені санкції з боку ЄС, США та інших іноземних держав, а також заморожені суверенні активи РФ.

4. Невід'ємною частиною ICM є RD4U, який слугуватиме фіксацією, в документальній формі, доказів та інформації про претензії щодо збитків, втрат або пошкоджень для всіх зацікавлених осіб.

5. Екологічна шкода, завдана на території України внаслідок збройної агресії РФ проти України, є однією з категорій збитків, які охоплюватимуться мандатом ICM.

6. Визнання і виконання рішень національних судів на території іноземних держав, в тому числі, які передбачають задоволення майнових вимог стягувача, здійснюється у порядку визначеному національним законодавством відповідної іноземної держави з урахуванням приписів міжнародного права.

7. Концепцією ICM передбачається, що необхідність вирішення питань виконання вже отриманих рішень також буде розглянута при

побудові дизайну ICM та обговоренні міжнародного багатостороннього договору.

Так, Ч. Шиманські вважає, що Україні потрібна негайна фінансова допомога у зв'язку з війною та руйнуваннями, яких завдає РФ. Засоби міжнародного права надто слабкі та ще й потребують тривалого часу для забезпечення відчутної допомоги Україні. Тому держави, у яких розміщені російські активи, зокрема США, мають ретельно проаналізувати своє внутрішнє законодавство на предмет наявності альтернативних засобів забезпечення швидкої виплати РФ репарацій на користь України. В Америці існує правова дорожня карта, за якою уряд США може заморозити і, ймовірно, передати активи Центрального банку РФ (далі – ЦБ РФ) іншій організації для кінцевого розподілу на користь України. Оскільки у законодавстві існують двозначні положення, можна прийняти додаткове законодавство, щоб дати можливість США вжити таких кроків. Розподіл активів ЦБ РФ на користь України спонукав би й інші країни, які володіють замороженими російськими активами, вжити аналогічних заходів (Charles Szymanski, 2022).

Цю ж думку поділяє й А. Мойсеєнко, який зазначає, що заморожування активів ЦБ РФ США та їхніми партнерами є безпрецедентним за обсягом. Їх конфіскація та передача Україні або новоствореній Комісії з претензій буде безпрецедентною з юридичної точки зору. Ніколи раніше держави не конфісковували майно іноземної держави у відповідь на її агресивну війну проти третьої держави. Це виводить на перший план невирішені питання щодо суверенних імунітетів і контрзаходів, які в іншому випадку могли б залишатися лише академічним інтересом. Автор доходить висновку про те, що навіть «позолочений» захист активів ЦБ РФ не є настільки абсолютним, як часто думають. Політична та економічна обачність, а не юридичні обмеження, є останнім захистом від – або, залежно від точки зору, перешкодою для – їхньої конфіскації у відповідь на кричущі порушення міжнародного права. Як це спрацює у випадку з РФ або в тих випадках, які можуть виникнути в майбутньому, ще належить з'ясувати (Moiseienko Anton, 2023, 32).

Наразі у внутрішньому контексті США, серед іншого, зосередилися на тому, чи уповноважує Закон про міжнародні надзвичайні економічні повноваження (*International Emergency Economic Powers Act, IEEPA*) президента конфісковувати державні російські активи без необхідності ухвалення нового законодавства (Laurence Tribe, Jeremy Lewin, 2022; Cf. Andrew Boyle, 2022).

На думку Л. Моффетта Україна також може вимагати відшкодування екологічної шкоди, заподіяної російським вторгненням та окупацією. Згідно з міжнародним правом, держава зобов'язана використовувати всі наявні в її розпорядженні засоби для того, щоб уникнути діяльності, яка відбувається на її території або в будь-якому районі під її юрисдикцією, що завдає значної шкоди навколишньому середовищу іншої держави (Люк Моффетт, 2022). Зі світової практики автор наводить наступні приклади:

1. Підкомітет ООН із запобігання катуванням (*The Subcommittee on Prevention of Torture, SPT*) присудив понад 4,3 млрд. доларів США за позовами, які включали проекти, спрямовані на відновлення джерел підземних вод, вилучення та утилізацію боєприпасів, що не вибухнули, а також усунення шкоди, завданої морському та прибережному середовищу (*Post-conflict Environmental Restoration, 2013*);

2. Міжнародний суд ООН визнав, що екологічна шкода може як компенсуватися, так і вимагати «активних відновлювальних заходів» для відновлення довкілля (Рішення про репарації Нікарагуа на користь Республіки Коста-Ріка) (*Certain Activities Carried Out by Nicaragua*).

Загалом у світі було декілька випадків, коли держава-агресор заплатила за злочини проти довкілля. Зокрема, Ірак виплачував компенсацію Кувейту за скидання 8 млн барелів нафти у Перську затоку (Наталія Кулик, 2023).

Також були проведені дослідження стану, проблем та перспектив правового забезпечення безпеки на постконфліктних територіях у період 2014–2022 рр. до початку повномасштабної збройної агресії РФ, де розглянуто наявний досвід у сфері відновлення екологічної безпеки та життєдіяльності міст, що зазнали впливу воєнних дій (Roman S. Kirin, 2022).

На підставі проведеного аналізу А. Ріпенко вважає, що конфіскація російських державних активів Україною або третіми державами була б законним заходом (колективної) самооборони. На його думку суверенний імунітет не поширюється на активи агресора і тому не може виключати їх конфіскацію (Artem Ripenko, 2023).

Крім того, для фінансування (наповнення) Компенсаційного фонду можуть бути використані й інші джерела, як то - добровільні внески (благодійні пожертви) держав, приватних осіб, кошти від конфіскації, спеціальної конфіскації, репарації, контрибуція тощо.

Нарешті слід враховувати положення резолюції «Правові аспекти та аспект прав людини в агресії РФ проти України» (*Legal and human*

rights aspects of the Russian aggression against Ukraine, далі – Резолюція), яка була ухвалена за підсумками дебатів за терміновою процедурою Парламентською асамблеєю Ради Європи (далі – ПАРЄ).

Важливим положенням Резолюції є визнання ПАРЄ того, що дії РФ та Білорусі відповідають ознакам злочину агресії, викладеному у Статуті Міжнародного кримінального суду (*The International Criminal Court, ICC, далі – МКС*) та розумінню цього злочину у звичайному міжнародному праві. Резолюція містить чіткий посил про необхідність притягнення до відповідальності за вчинене в Україні політичних та військових лідерів РФ та Білорусі. На держави також покладається обов'язок із забезпечення конкретною експертною та технічною підтримкою Ради Європи процесу створення трибуналу в тісній координації з іншими зацікавленими міжнародними організаціями та державами (Damien Cottier, 2023).

За Резолюцією даний трибунал має характеризуватись такими положеннями (*Legal and human rights aspects, 2023*):

1. Його юрисдикція обмежуватиметься злочином агресії, вчиненим проти України, і поширюватиметься *ratione temporis* (часова юрисдикція) на агресію, розпочату РФ в лютому 2014 р.

2. Його статут має містити визначення злочину агресії відповідно до Статуту МКС та міжнародного звичайного права.

3. Його статут чітко зазначатиме, що особистий імунітет не буде застосовуватися до посадових осіб держави, відповідно до практики інших міжнародних кримінальних трибуналів, і що функціональний імунітет у будь-якому випадку не буде застосований до злочину агресії.

4. Його статут міститиме перелік прав обвинувачених на справедливий судовий розгляд, посилення на принципи законності та *non bis in idem* (не двічі за одне) відповідно до міжнародного права прав людини та Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (*The European Convention on Human Rights*), практики Європейського суду з прав людини (*The European Court of Human Rights*).

5. Його роль доповнюватиме юрисдикцію МКС і жодним чином не обмежуватиме та не впливатиме на здійснення останнім юрисдикції щодо воєнних злочинів, злочинів проти людяності та можливого геноциду, скоєного в контексті триваючої агресії.

6. Його місцеперебування має бути встановлено в Гаазі з метою забезпечення взаємодоповнюваності та співпраці з МКС та іншими міжнародними судами та установами.

7. Держави та міжнародні організації, які підтримують спеціальний трибунал, повинні надати йому достатні людські та фінансові ресурси, забезпечивши його повну незалежність та ефективне оперативне функціонування, беручи до уваги той факт, що він, безперечно, не зможе відразу працювати на повну потужність.

Паралельно зі створенням спеціального трибуналу ПАРЄ закликає держави-члени та держави-спостерігачі, які ще не ратифікували Статут МКС або поправки до нього, зробити це якнайшвидше.

Станом на 16 листопада 2023 р. варіант створення так званого інтернаціоналізованого трибуналу щодо злочину агресії РФ проти України, а також модель трибуналу на підставі резолюції Генасамблеї ООН, підтримали 39 країн, але дискусії щодо його формату продовжуються. Наразі Президент України доручив розробити проєкт резолюції Генеральної асамблеї ООН щодо необхідності створення спеціального міжнародного трибуналу, який був би скоординований із позицією партнерів України, а у Міжнародному суді ООН (*The International Court of Justice*) в Гаазі почався розгляд по суті позову «Україна проти Росії».

Крім того, враховуючи мілітарну шкоду, заподіяну довкіллю України, ймовірними можуть бути провадження також і по екологічних конвенціях – Стокгольмській конвенції про стійкі органічні забруднювачі (*The Stockholm Convention on Persistent Organic Pollutants*), Конвенції про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер (*Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes*), Конвенції про охорону біологічного різноманіття (*Convention on Biological Diversity*). Така позиція обґрунтована тим, що і Україна і РФ є сторонами зазначених конвенцій. До того ж, в них визнана конвенційна юрисдикція Міжнародного суду ООН.

Висновки. Таким чином, проведений аналіз окремих проблем компенсаційного механізму відшкодування збитків і шкоди, завданих збройною агресією довкіллю України, дозволив дійти наступних узагальнень.

Визначено особливості правового режиму національного Реєстру пошкодженого та знищеного майна відносно екологічної шкоди: – Реєстр є геоінформаційною системою; – Реєстр створено для забезпечення збирання, накопичення, обліку, обробки, зберігання та захисту інформації та документів про таке майно; – до об'єктів Реєстру належить інформація (відомості) та документи про пошкодження, завдані

земельним ділянкам, землям, пошкодження та знищення надр, лісових, водних та інших природних ресурсів, а також біологічного різноманіття; – картографічною основою Реєстру є: а) картографічна основа Державного земельного кадастру; б) відомості містобудівного кадастру; в) відомості кадастрів інших природних ресурсів; г) інші карти (плани), що складаються у формі та масштабі відповідно до норм і правил, технічних регламентів.

Аргументовано, що використання таких понятійних конструкцій як: «інформація та документи про пошкожене та знищене майно», «інформація та документи про пошкодження природних ресурсів», свідчить про ототожнення у законі майна та природних ресурсів. Проте, подібна консолідація майна та природних ресурсів не узгоджується не тільки з конституційними положеннями, а й з приписами Цивільного та Господарського кодексів України. Більше того, у Міжнародному Реєстрі збитків, завданих агресією РФ проти України майнова та екологічна шкода та збитки класифіковані за різними категоріями (підкатегоріями) суб'єктів подання заяв та пошкоджених об'єктів.

Запропоновано позицію, за якою методологічний підхід до формування, перш за все об'єктного кола еколого-компенсаційних відносин, має ґрунтуватися не на ототожненні майна та природних ресурсів, тобто не на різноманітті єдності (інтегрованій диференціації) єдиного об'єкта в Реєстрі, а на єдності різноманіття (диференційованій інтеграції) в ньому різних об'єктів.

Розглянуто структуру ІСМ, яка, на основі багатосторонньої міжнародної угоди, має включати RD4U, компенсаційний фонд, компенсаційну комісію, а також механізм виконання прийнятих рішень. Встановлено, що екологічна шкода, завдана на території України внаслідок збройної агресії РФ, є однією з категорій збитків, які охоплюється мандатом компенсаційного механізму.

Визначено, що наступним етапом формування ІСМ розглядається розробка, узгодження та укладення міжнародної угоди про створення спеціальної Компенсаційної комісії та наділення її повноваженнями розгляду заяв, внесених до RD4U, та визначення розмірів компенсацій. При

цьому слід враховувати, що Резолюцією СМ/Res(2023)3 передбачено створення ІСМ також окремим міжнародним документом, а включення в його структуру комісії з розгляду заяв та компенсаційного фонду розглядається лише як можливість.

Аргументовано, що найбільш проблемним на сучасному етапі формування ІСМ уявляється створення Компенсаційного фонду, адже у експертному середовищі превалює дихотомія думок щодо його наповнення. Оптимістична позиція полягає у твердженні про достатність правових підстав для заморожування, конфіскації та передачі Україні або новоствореній Компенсаційній комісії активів підсанкційних осіб, а також суверенних активів РФ на підставі рішень спеціального міжнародного трибуналу. Прихильники протилежної думки вважають, що на цей процес впливає низка об'єктивних умов, як то: – імунітет державних активів РФ; – стримування конфіскації приватних активів осіб, внаслідок відсутності чи недосконалості відповідних правових механізмів.

Проведено аналіз наукових та законодавчих позицій щодо ІСМ відшкодування мілітарних збитків довкілля, який окрім проблем міжнародного рівня, дозволив виявити й низку важливих питань національного характеру, пов'язаних із необхідністю вдосконалення та гармонізації законодавчого врегулювання: а) управління підсанкційними активами; б) збору, фіксації, документування і збереження доказів, здійснення оцінки шкоди, збитків, втрат; в) визначення прийнятності заяв про шкоду; г) визнання та виконання рішень українських судів у справах про відшкодування екологічної шкоди та комплексну відбудову екосистеми України; д) подолання прогалин та синхронізація міжнародних механізмів компенсації, РПЗМ та RD4U.

Обґрунтовано можливість та доцільність, враховуючи мілітарну шкоду, заподіяну довкіллям України, порушення проваджень по міжнародних екологічних конвенціях про: – стійкі органічні забруднювачі; – охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер; – охорону біологічного різноманіття. В цих конвенціях визнана юрисдикція Міжнародного суду ООН, а Україна і РФ є сторонами зазначених конвенцій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про робочу групу з розробки та впровадження міжнародно-правових механізмів відшкодування шкоди, завданої Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації : Указ Президента України від 18 травня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/346/2022#Text>
2. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації : постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 326 (в редакції

постанови Кабінету Міністрів України від 22 липня 2022 р. № 951). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text>

3. Mudra Iryna. Approaches to the Creation of special institutional Mechanisms for Compensation of Damage Caused by international armed Conflicts. *International private Law and legal Problems of European Integration*. 2022. 150–156. DOI <https://doi.org/10.32849/2409-9201.2022.21.17>

4. Otenko P.V. International legal aspect of enforcement of court decisions on compensation for damages caused by the full-scale armed aggression of the russian federation against Ukraine. *Law and Society*. 5, 2023. 249–255. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.5.37>

5. Taranets K.O. Application of international standards and methods of determining the amount of property damage in civil claims in criminal proceedings regarding persons who have been suffered from armed aggression against Ukraine. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*. 79, p. 2, 2023. 363–368. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.2.56>

6. Andriy Shvadchak. International Register of Damage: one Step Closer to Reparations. June 27, 2023. URL: <https://ti-ukraine.org/en/blogs/international-register-of-damage-one-step-closer-to-reparations/>

7. Andriy Shvadchak. Transfer of confiscated (pro-)Russian Assets for Management: intermediate Results and Procedure Shortcoming. January 8, 2024 <https://ti-ukraine.org/en/news/transfer-of-confiscated-pro-russian-assets-for-management-intermediate-results-and-procedure-shortcomings/>

8. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України : Закон України від 23 лютого 2023 р. № 2923-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text>

9. Деякі питання забезпечення функціонування Державного реєстру майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України : постанова Кабінету Міністрів України від 13 червня 2023 р. № 624. *Офіційний вісник України* від 13.07.2023. № 61, ст. 3437.

10. Resolution CM/Res 3 establishing the Enlarged Partial Agreement on the Register of Damage Caused by the Aggression of the Russian Federation against Ukraine (Adopted by the Committee of Ministers on 12 May 2023 at the 1466th meeting of the Ministers' Deputies). URL: <https://rm.coe.int/0900001680ab2595>

11. Про приєднання України до Розширеної часткової угоди про Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України : Закон України від 8 листопада 2023 р. № 3432-IX. *Офіційний вісник України* від 03.01.2024. № 2, ст. 8.

12. Щодо набрання чинності Розширеною частковою угодою про Реєстр збитків : лист Міністерства закордонних справ України від 21.12.2023 р. № 72/14-612-154766. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v4766321-23#Text>

13. Kirin R.S., Botvinov R.G., Reviakina T.O. Methodological and legal Problems of Determining of military environmental Damage. *Juris Europensis Scientia*. 5, 2023. 43–50. DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v5.2023.9>

14. Kirin R.S., Botvinov R.G., Reviakina T.O. Problems of the Legal Mechanism for Determining Environmental Damage and Losses Caused by Russian Armed Aggression. *Expert: Paradigm of Legal Sciences and Public Administration*. 4(28), 2023. 34–41. DOI [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2023-4\(28\)-34-41](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2023-4(28)-34-41)

15. Кірін Р.С., Грищак С.В., Ревякіна Т.О. Правове забезпечення міжнародного реєстру збитків: екологічна складова. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 1/2024. С. 280–285. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-1/62>

16. UN General Assembly, United Nations Convention on Jurisdictional Immunities of States and Their Property, 2 December 2004, A/RES/59/38, URL: <https://www.refworld.org/docid/4280737b4.html>

17. Illia Chernohorenko. Seizing Russian Assets to Compensate for Human Rights Violations in Ukraine: Navigating the Legal Labyrinth. *European Papers*. Vol. 8 (3). 2023. 1067–1075. DOI <https://doi.org/10.15166/2499-8249/702>

18. Новина по відповіді Мінюсту стосовно Концепції відшкодування шкоди. (27.02.2023). URL: <http://epl.org.ua/announces/novyna-po-vidpovidi-minyustu-stosovno-kontseptsiyi-vidshkoduvannya-shkody/>

19. Charles Szymanski. American legal approaches to ensuring that Russia pays reparations to Ukraine: feasibility and reality. 2022. URL: <https://dc.org.ua/en/news/amerikanski-pravovi-pidhodi-do-zabezpecennaviplat-rosieiu-reparacij-na-korist-ukraini-jmovirnist-ta-realnist>

20. Anton Moiseienko. Sovereign Immunities, Sanctions, and Confiscation: The Case of Central Bank Assets (draft) (Apr. 17, 2023), URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4420459 DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4420459>

21. Laurence Tribe, Jeremy Lewin, \$100 Billion. Russia's Treasure in the U.S. Should Be Turned Against Putin, N.Y. Times (15.04.2022). URL: <https://www.nytimes.com/2022/04/15/opinion/russia-war-currency-reserves.html>.
22. Cf. Andrew Boyle, Why Proposals for U.S. to Liquidate and Use Russian Central Bank Assets Are Legally Unavailable, *Just Security* (18.04.2022). URL: <https://www.justsecurity.org/81165/why-proposals-for-u-s-to-liquidate-and-use-russian-central-bank-assets-are-legally-unavailable/>
23. Люк Моффетт. Варіанти відшкодування збитків, завданих під час війни в Україні. *Queen's University Belfast*. 2022. URL: <https://reparations.qub.ac.uk/assets/uploads/.pdf>
24. Post-conflict Environmental Restoration: the UNCC Follow-UP Programme for Environmental Awards. United Nations Compensation Commission. 2012–2013. URL: https://uncc.ch/sites/default/files/attachments/Publication_Final%20-%201523671_E_Web.pdf
25. Certain Activities Carried Out by Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua). URL: <https://www.icj-cij.org/case/150>
26. Наталія Кулик. РФ завдала довіллію збитків на 2 трлн грн: чи є шанс покарати за екоцид й отримати компенсацію (15.04.2023). URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20230415-rf-zavdala-dovkillyu-zbytkiv-na-2-trln-grn-chy-ye-shans-pokaraty-za-ekocyzd-j-otrymaty-kompensacziyu/>
27. Roman S. Kirin. Safety law in post-conflict territories: current state, problems, sustainability: monograph. *NAS of Ukraine. State Organization V. Mamutov Institute of Economic and Legal Research of NAS of Ukraine*. Kyiv, Dnipro: Zhurfond, 2022. 408 p. DOI: https://doi.org/10.35668/iepd_kirin_postconflictmono_2022
28. Artem Ripenko, Should Third States Follow Ukraine's Lead and Confiscate Russian State Assets?, *Völkerrechtsblog*, (19.06.2023). URL: <https://voelkerrechtsblog.org/should-third-states-follow-ukraines-lead-and-confiscate-russian-state-assets/>
29. Damien Cottier. Legal and human rights aspects of the Russian Federation's aggression against Ukraine. URL: <https://pace.coe.int/en/files/31576>
30. Legal and human rights aspects of the Russian Federation's aggression against Ukraine. Parliamentary Assembly. Resolution 2482 2023. URL: <https://pace.coe.int/en/files/31620/html>

REFERENCES:

1. Pro robochu grupu z rozrobki ta vprovadzhennya mizhnarodno-pravovih mehanizmiv vidshkoduvannya shkodi, zavdanoyi Ukrayini vnaslidok zbroynoyi agresiyi Rosiyskoyi Federatsiyi [On the Working Group on the Development and Implementation of International Legal Mechanisms for Compensation for Damage Caused to Ukraine as a Result of the Armed Aggression of the Russian Federation]: Ukaz Prezidenta Ukrayini vid 18 travnya 2022 r. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/346/2022#Text> [in Ukrainian].
2. Pro zatverdzhennya Poryadku viznachennya shkodi ta zbitkiv, zavdanih Ukrayini vnaslidok zbroynoyi agresiyi Rosiyskoyi Federatsiyi [On Approval of the Procedure for Determining Damage and Losses Caused to Ukraine as a Result of the Armed Aggression of the Russian Federation]: postanova Kabinetu Ministriv Ukrayini vid 20 bereznya 2022 r. № 326 (v redaktsiyi postanovi Kabinetu Ministriv Ukrayini vid 22 lipnya 2022 r. № 951). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-p#Text> [in Ukrainian].
3. Mudra, Iryna (2022). Approaches to the Creation of special institutional Mechanisms for Compensation of Damage Caused by international armed Conflicts. *International private Law and legal Problems of European Integration*. 150–156. DOI <https://doi.org/10.32849/2409-9201.2022.21.17> [in Ukrainian].
4. Otenko, P. V. (2023). International legal aspect of enforcement of court decisions on compensation for damages caused by the full-scale armed aggression of the russian federation against Ukraine. *Law and Society*. 5, 249–255. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.5.37> [in Ukrainian].
5. Taranets, K. O. (2023). Application of international standards and methods of determining the amount of property damage in civil claims in criminal proceedings regarding persons who have been suffered from armed aggression against Ukraine. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*. 79, r. 2, 363–368. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.2.56> [in Ukrainian].
6. Shvadchak, Andriy. International Register of Damage: one Step Closer to Reparations. June 27, 2023. Retrieved from <https://ti-ukraine.org/en/blogs/international-register-of-damage-one-step-closer-to-reparations/>
7. Shvadchak, Andriy. Transfer of confiscated (pro-)Russian Assets for Management: intermediate Results and Procedure Shortcoming. January 8, 2024. Retrieved from <https://ti-ukraine.org/en/news/transfer-of-confiscated-pro-russian-assets-for-management-intermediate-results-and-procedure-shortcomings/>
8. Pro kompensatsiyu za poshkodzhennya ta znischennya okremih kategoriy ob'ektiv neruhomogo mayna vnaslidok boyovih diy, teroristichnih aktiv, diversiy, sprichinenih zbroynoyu agresieyu Rosiyskoyi Federatsiyi proti

Ukrayini, ta Derzhavniy reestr mayna, poshkodzhenogo ta znischenogo vnaslidok boyovih diy, teroristichnih aktiv, diversiy, sprichinenih zbroynoyu agresieyu Rosiyskoyi Federatsiyi proti Ukrayini [On Compensation for Damage to and Destruction of Certain Categories of Real Property as a Result of Hostilities, Terrorist Acts, and Sabotage Caused by the Armed Aggression of the Russian Federation against Ukraine and the State Register of Property Damaged and Destroyed as a Result of Hostilities, Terrorist Acts, and Sabotage Caused by the Armed Aggression of the Russian Federation against Ukraine] : Zakon Ukrayini vid 23 lyutogo 2023 r. № 2923-IX. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text> [in Ukrainian].

9. Deyaki pitannya zabezpechennya funktsionuvannya Derzhavnogo reestru mayna, poshkodzhenogo ta znischenogo vnaslidok boyovih diy, teroristichnih aktiv, diversiy, sprichinenih zbroynoyu agresieyu Rosiyskoyi Federatsiyi proti Ukrayini [Some Issues of Ensuring the Functioning of the State Register of Property Damaged and Destroyed as a Result of Hostilities, Terrorist Acts, and Sabotage Caused by the Armed Aggression of the Russian Federation against Ukraine] : postanova Kabinetu Ministriv Ukrayini vid 13 chervnya 2023 r. № 624. *Ofitsiyinyi visnik Ukrayini* vid 13.07.2023. № 61, st. 3437. [in Ukrainian].

10. Resolution CM/Res(2023)3 establishing the Enlarged Partial Agreement on the Register of Damage Caused by the Aggression of the Russian Federation against Ukraine (Adopted by the Committee of Ministers on 12 May 2023 at the 1466th meeting of the Ministers' Deputies). Retrieved from <https://rm.coe.int/0900001680ab2595>

11. Pro priednannya Ukrayini do Rozshirenoyi chastkovoyi ugodi pro Reestr zbitkiv, zavdanih agresieyu Rosiyskoyi Federatsiyi proti Ukrayini [On Ukraine's accession to the Extended Partial Agreement on the Register of Damage Caused by the Aggression of the Russian Federation against Ukraine] : Zakon Ukrayini vid 8 listopada 2023 r. № 3432-IX. *Ofitsiyinyi visnik Ukrayini* vid 03.01.2024. № 2, st. 8. [in Ukrainian].

12. Schodo nabrannya chinnosty Rozshirenoyi chastkovoyi ugodoyu pro Reestr zbitkiv [Concerning the Entry into Force of the Extended Partial Agreement on the Loss Register]: list Mynshterstva zakordonnih sprav Ukraini vvd 21.12.2023 r. № 72/14-612-154766. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v4766321-23#Text> [in Ukrainian].

13. Kirin, R. S., Botvinov, R. G. & Reviakina, T. O. (2023). Methodological and legal Problems of Determining of military environmental Damage. *Juris Europensis Scientia*. 5, 43–50. DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v5.2023.9> [in Ukrainian].

14. Kirin, R. S., Botvinov, R. G. & Reviakina, T. O. (2023). Problems of the Legal Mechanism for Determining Environmental Damage and Losses Caused by Russian Armed Aggression. *Expert: Paradigm of Legal Sciences and Public Administration*. 4(28), 34–41. DOI [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2023-4\(28\)-34-41](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2023-4(28)-34-41)

15. Kirin, R. S., Hryshchak, S. V. & Reviakina, T. O. (2024). Legal Support of the Interatioal Register of Damages: the Enviromental Component. *Juridical scientific and electronic journal*. № 1. C. 280–285. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-1/62> [in Ukrainian].

16. UN General Assembly, United Nations Convention on Jurisdictional Immunities of States and Their Property, 2 December 2004, A/RES/59/38, Retrieved from <https://www.refworld.org/docid/4280737b4.html>

17. Chernohorenko, Illia (2023). Seizing Russian Assets to Compensate for Human Rights Violations in Ukraine: Navigating the Legal Labyrinth. *European Papers*. Vol. 8 (3).1067–1075. DOI <https://doi.org/10.15166/2499-8249/702>

18. Novina po vvdpovidi Minyustu stosovno Kontseptsiyi vidshkoduvannya shkodi [News on the Ministry of Justice's response to the Concept of Compensation for Damage]. (27.02.2023). Retrieved from <http://epl.org.ua/announces/novyna-po-vidpovidi-minyustu-stosovno-kontseptsiyi-vidshkoduvannya-shkody/> [in Ukrainian].

19. Szymanski, Charles (2022). American legal approaches to ensuring that Russia pays reparations to Ukraine: feasibility and reality. Retrieved from <https://dc.org.ua/en/news/amerikanski-pravovi-pidhodi-do-zabezpechenna-viplat-rosieiu-reparacij-na-korist-ukraini-jmovirnist-ta-realnist>

20. Moiseienko, Anton (2023), Sovereign Immunities, Sanctions, and Confiscation: The Case of Central Bank Assets (draft) (Apr. 17, 2023), Retrieved from https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4420459 DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4420459>

21. Laurence Tribe & Jeremy Lewin, \$100 Billion. Russia's Treasure in the U.S. Should Be Turned Against Putin, *N.Y.Times* (15.04.2022). Retrieved from <https://www.nytimes.com/2022/04/15/opinion/russia-war-currency-reserves.html>.

22. Cf. Andrew Boyle, Why Proposals for U.S. to Liquidate and Use Russian Central Bank Assets Are Legally Unavailable, *Just Security* (18.04.2022). Retrieved from <https://www.justsecurity.org/81165/why-proposals-for-u-s-to-liquidate-and-use-russiancentral-bank-assets-are-legally-unavailable/>

23. Lyuk Moffett. (2022) Varlanti vidshkoduvannya zbitkiv, zavdanih pld chas vlyni v UkraYini. Queen's University Belfast. Retrieved from <https://reparations.qub.ac.uk/assets/uploads/.pdf>

24. Post-conflict Environmental Restoration: the UNCC Follow-UP Programme for Environmental Awards. United Nations Compensation Commission. 2012-2013. Retrieved from https://uncc.ch/sites/default/files/attachments/Publication_Final-1523671_E_Web.pdf

25. Certain Activities Carried Out by Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua). Retrieved from <https://www.icj-cij.org/case/150>

26. Nataliya Kulik. RF zavdala dovkillyu zbitkiv na 2 trln grn: chi e shans pokarati za ekotsid y otrirati kompensatsiyu [Russia has caused environmental damage worth UAH 2 trillion: is there a chance to punish ecocide and receive compensation?] (15.04.2023). Retrieved from <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20230415-rf-zavdala-dovkillyu-zbytkiv-na-2-trln-grn-chy-ye-shans-pokaraty-za-ekoczyd-j-otrymaty-kompensacziyu/> [in Ukrainian].

27. Roman S. Kirin (2022). Safety law in post-conflict territories: current state, problems, sustainability: monograph. NAS of Ukraine. State Organization V. Mamutov Institute of Economic and Legal Research of NAS of Ukraine. Kyiv, Dnipro: Zhurfond, 408 p. DOI: https://doi.org/10.35668/iepd_kirin_postconflictmono_2022 [in Ukrainian].

28. Artem Ripenko, Should Third States Follow Ukraine's Lead and Confiscate Russian State Assets?, Völkerrechtsblog, (19.06.2023). Retrieved from <https://voelkerrechtsblog.org/should-third-states-follow-ukraines-lead-and-confiscate-russian-state-assets/>

29. Damien Cottier (2023). Legal and human rights aspects of the Russian Federation's aggression against Ukraine. Retrieved from <https://pace.coe.int/en/files/31576>

30. Legal and human rights aspects of the Russian Federation's aggression against Ukraine. Parliamentary Assembly. Resolution 2482 (2023). Retrieved from <https://pace.coe.int/en/files/31620/html>

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ ПРАВО, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 342.5

Вадим ГЕДУЛЬЯНОВ

кандидат юридичних наук

ORCID: 0000-0002-2746-0838

DOI: 10.32782/LST/2024-1-3

Бібліографічний опис статті: Гедульянов, В. (2024). Застосування європейських стандартів у процесі законотворчої роботи як один з пріоритетних напрямів подальшого удосконалення діяльності Верховної Ради України. *Law. State. Technology*, 1, 20–25, doi: 10.32782/LST/2024-1-3

ЗАСТОСУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ У ПРОЦЕСІ ЗАКОНОТВОРЧОЇ РОБОТИ ЯК ОДИН З ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМІВ ПОДАЛЬШОГО УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Метою статті є постановка питання щодо того, що застосування європейських стандартів у процесі законотворчої роботи на сучасному етапі виступає як один з пріоритетних напрямів подальшого удосконалення діяльності Верховної Ради України.

Узагальнено, що вектори європеїзації діяльності Верховної Ради України можна визначити через активну участь у взаємодії з європейськими інституціями та підтримку спільних ініціатив і рекомендацій, а також через підтримку та впровадження європейських стандартів, норм та практик у внутрішній законодавчий процес та в інші сфери діяльності Парламенту України.

Враховуючи сутність цих двох векторів, сформульовано, що взаємодія з європейськими інституціями та підтримка спільних ініціатив і рекомендацій є проблематикою, що в основному належить до сфери міжнародного права. З іншого боку, підтримка та впровадження європейських стандартів, норм та практик у внутрішній парламентський процес (процедури) є складовою конституційного та адміністративного права. Галуззю конституційного права вивчаються основні принципи та норми, що регулюють організацію та функціонування парламентської системи, а також роль та повноваження Верховної Ради України в рамках європейської інтеграції. У той час, адміністративне право зосереджується на вивченні процедур, механізмів та інструментів реалізації європейських стандартів та норм у внутрішньому законодавчому процесі, включаючи адаптацію законодавства та адміністративні процедури до вимог європейських стандартів.

Резюмовано, що органами публічної влади в Україні вже вжито ряд заходів у напрямі європеїзації функціонування Верховної Ради України. При цьому, практична реалізація цих заходів поки що не завершена.

Ключові слова: представницька демократія, демократія, представницькі органи, парламентаризм, Парламент України, європеїзація.

Vadim HEDULIANOV

Candidate of Sciences in law

ORCID: 0000-0002-2746-0838

DOI: 10.32782/LST/2024-1-3

To cite this article: Hedulianov, V. (2024). Zastosuvannya yevropeys'kykh standartiv u protsesi zakonotvorchoyi roboty yak odyin z priorytetnykh napryamiv podal'shoho udoskonalennya diyal'nosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny [The application of European standards in the process of law-making work as one of the priority directions for further improvement of the activity of the Verkhovna Rada of Ukraine]. *Law. State. Technology*, 1, 20–25, doi: 10.32782/LST/2024-1-3

THE APPLICATION OF EUROPEAN STANDARDS IN THE PROCESS OF LAW-MAKING WORK AS ONE OF THE PRIORITY DIRECTIONS FOR FURTHER IMPROVEMENT OF THE ACTIVITY OF THE VERKHOVNA RADA OF UKRAINE

The purpose of the article is to pose the question that the application of European standards in the process of law-making at the current stage is one of the priority directions for further improvement of the activity of the Verkhovna Rada of Ukraine.

In general, the vectors of Europeanization of the activity of the Verkhovna Rada of Ukraine can be determined through active participation in interaction with European institutions and support of joint initiatives and recommendations, as well as through support and implementation of European standards, norms and practices in the internal legislative process and in other spheres of activity of the Parliament of Ukraine.

Taking into account the essence of these two vectors, it is formulated that interaction with European institutions and support of joint initiatives and recommendations is a problem that mainly belongs to the sphere of international law. On the other hand, the support and implementation of European standards, norms and practices in the internal parliamentary process (procedures) is a component of constitutional and administrative law. The branch of constitutional law studies the main principles and norms regulating the organization and functioning of the parliamentary system, as well as the role and powers of the Verkhovna Rada of Ukraine within the framework of European integration. At that time, administrative law focuses on the study of procedures, mechanisms and tools for the implementation of European standards and norms in the domestic legislative process, including the adaptation of legislation and administrative procedures to the requirements of European standards.

It is summarized that public authorities in Ukraine have already taken a number of measures in the direction of Europeanization of the functioning of the Verkhovna Rada of Ukraine. At the same time, the practical implementation of these measures has not yet been completed.

Key words: *representative democracy, democracy, representative bodies, parliamentarism, Parliament of Ukraine, Europeanization.*

Постановка проблеми. Тема статті має значну актуальність в контексті стратегічних завдань України на шляху до європейської інтеграції.

По-перше, надзвичайно важливим є максимально можливе «зближення» з відповідними європейськими стандартами (стандарти Європейського Союзу). Адже процес європеїзації діяльності Парламенту дозволяє Україні наблизитися до стандартів та практик, які існують в країнах Європейського Союзу. Це допомагає створити єдиний простір у процесі європейської інтеграції України.

По-друге, важливим є як подальше зміцнення демократії, так і подальша розбудова правової держави. Європеїзація сприяє розбудові «сильних» інститутів та підвищенню рівня демократії, що має своїм наслідком більше наближення України до повної практичної реалізації у країні концепції правової держави. Подальше удосконалення функціонування Парламенту є ключовим аспектом в цьому процесі.

По-третє, все більше і більше значення набуває швидкість інтеграції до Європейського Союзу - адже активна європеїзація Парламенту сприяє збільшенню шансів на інтеграцію України до ЄС. Забезпечення відповідності законодавства та норм гармонізує Україну з європейським співтовариством.

По-четверте, європеїзація по відношенню до подальшого удосконалення функціонування представницьких органів завжди передбачає

розширення кола випадків, у яких необхідним є залучення громадськості. Досвід тих країн, які відносно нещодавно приєдналися до ЄС, свідчить про те, що процес європеїзації включає в себе активну участь громадськості. Удосконалення роботи Парламенту на європейських засадах сприятиме залученню громадськості до прийняття рішень та стимулюватиме взаємодію між Урядом і громадянами України.

Насамкінець, слід відмітити таку важливу для сучасної Української держави мету, як економічна та соціальна стабільність. Ефективна робота Парламенту за європейськими стандартами сприяє стабільності в економіці та соціальній сфері. Зміцнення інститутів та правових механізмів робить країну привабливішою для іноземних інвесторів та партнерів – чи то йдеться про надання допомоги під час війни, чи про відбудову країни після її закінчення.

Отже, подальше удосконалення функціонування Парламенту в контексті європеїзації є ключовим напрямком для досягнення стратегічних цілей України на шляху до інтеграції до ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як правило, питання, пов'язані з європеїзацією діяльності органів публічної влади, досліджуються фахівцями з міжнародного права. В національній юридичній літературі фахівцями з конституційного права ці питання розглядаються доволі фрагментарно (дивись, наприклад, Qaracayev, 2022 (2), Mishyna, 2023 (2)).

Метою статті є постановка питання щодо того, що застосування європейських стандартів у процесі законотворчої роботи на сучасному етапі виступає як один з пріоритетних напрямів подальшого удосконалення діяльності Верховної Ради України.

Основний текст. Таким чином, актуальність аналізованого питання не викликає сумнівів. А отже, можна сконцентрувати увагу на визначенні основних завдань та перспектив подальшого удосконалення функціонування Парламенту України з урахуванням такого стратегічного вектору, як вектор європеїзації.

Найбільш важливим для подальшого удосконалення діяльності Парламенту України на сучасному етапі є такий документ, як Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 року. Ця угода вже знайшла оцінку в українській юридичній літературі. Здебільшого фахівці доходять думки, що «фактично ця Угода за своїм обсягом і тематичним охопленням є найбільшим міжнародно-правовим документом за всю історію України. Враховуючи цю обставину, визначити межі європейської інтеграції України на підставі аналізу положень цієї Угоди можна лише в загальних рисах, шляхом описання цих меж, адже із 486 статей Угоди більшість статей визначають окремі напрями взаємодії України та ЄС» (Mosyondz & Kazmiryshyn (2018), 34). Отже, в контексті подальшого удосконалення діяльності Парламенту України, особливу увагу слід приділити вивченню та аналізу важливих аспектів Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Це дозволить ефективно впроваджувати європейські стандарти та норми в українське законодавство, сприяти гармонізації внутрішньопарламентських процедур з європейськими стандартами та практиками, а також забезпечити взаємодію та співпрацю з колегами з Європейського Парламенту та інших країн-членів Європейського Союзу. Такий підхід сприятиме подальшій інтеграції України в європейський правовий та політичний простір, зміцненню демократії та правової державності у нашій країні.

З точки зору концепції взаємодії між Європейським Парламентом та Верховною Радою України, у тому числі щодо подальшої європеїзації діяльності останньої, привертає увагу зміст статей 467 та 468 Угоди.

Згідно з статтею 467:

– формується Парламентський комітет асоціації, який стає майданчиком для взаємодії між

членами Верховної Ради України та Європейського Парламенту, де вони можуть проводити засідання та обмінюватися думками. Засідання Парламентського комітету асоціації проводяться на регулярній основі, визначеній самим комітетом;

– Парламентський комітет асоціації складається з представників Верховної Ради України з одного боку та членів Європейського Парламенту – з іншого боку;

– Парламентський комітет асоціації встановлює свій власний порядок денний;

– періодично головування в Парламентському комітеті асоціації здійснюється по черзі: представником Верховної Ради України і представником Європейського Парламенту відповідно до встановлених ними правил.

Стаття 468 Угоди передбачає, що:

– Парламентський комітет асоціації має право запитувати в Раді асоціації необхідну інформацію щодо виконання угоди. Рада асоціації, у свою чергу, надає Комітету запитувану інформацію;

– Парламентський комітет асоціації повинен бути інформований про рішення та рекомендації Раді асоціації;

– Парламентський комітет асоціації може надавати рекомендації Раді асоціації;

– Парламентський комітет асоціації має можливість утворювати відповідні підкомітети (Association Agreement 2014).

Таким чином, згідно зі статтями 467 та 468 Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, встановлено механізми взаємодії між Верховною Радою України та Європейським Парламентом щодо подальшої європеїзації діяльності останньої. Зокрема, створено Парламентський комітет асоціації, який є майданчиком для діалогу та обміну думками між членами Верховної Ради України та Європейського Парламенту; він має право запитувати інформацію щодо виконання Угоди, надавати рекомендації Раді асоціації та утворювати відповідні підкомітети.

Такий механізм сприяє активній взаємодії між українським та європейським парламентами, що сприяє подальшій європеїзації законодавства та політичного процесу в Україні. Таким чином, вектори європеїзації діяльності Верховної Ради України можна визначити через активну участь у взаємодії з європейськими інституціями та підтримку спільних ініціатив і рекомендацій, а також через підтримку та впровадження європейських стандартів, норм та практик у внутрішній законодавчий процес та в інші сфери діяльності Парламенту України.

Враховуючи сутність цих двох векторів, можна стверджувати: взаємодія з європейськими інституціями та підтримка спільних ініціатив і рекомендацій є проблематикою, що в основному належить до сфери міжнародного права. З іншого боку, підтримка та впровадження європейських стандартів, норм та практик у внутрішній парламентський процес (процедури) є складовою конституційного та адміністративного права. Галуззю конституційного права вивчаються основні принципи та норми, що регулюють організацію та функціонування парламентської системи, а також роль та повноваження Верховної Ради України в рамках європейської інтеграції. У той час, адміністративне право зосереджується на вивченні процедур, механізмів та інструментів реалізації європейських стандартів та норм у внутрішньому законодавчому процесі, включаючи адаптацію законодавства та адміністративні процедури до вимог європейських стандартів.

Адаптація законодавства України до європейських стандартів відбувається на основі положень Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 р. (On the National Program for the Adaptation, 2004). Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу є стратегічним документом, спрямованим на гармонізацію законодавства України з європейськими стандартами та нормами. Вона визначає конкретні заходи та строкові рамки для адаптації українського законодавства до законодавства ЄС. Положення цієї програми є важливими для європеїзації діяльності Верховної Ради України, оскільки вони визначають конкретні напрями та завдання для адаптації законодавства України до європейських стандартів. До цих напрямів можна віднести гармонізацію законодавства у сферах права та правосуддя, економіки та торгівлі, прав людини та громадянства, транспорту та інфраструктури, середовища та енергетики тощо.

Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу складається з двох змістовних частин.

Перша присвячена пріоритетними сферами, в яких здійснюється адаптація законодавства України до *acquis communautaire*. До числа таких сфер парламентське право не входить. Проте, це не означає, що парламентська діяльність не має важливості в контексті процесу європеїзації. Парламент відіграє важливу роль

у забезпеченні відповідності національного законодавства європейським стандартам та нормам через ухвалення відповідних законів та реформування законодавчого процесу.

Як раз цим питанням і присвячена друга частина Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Передбачено, що «державна політика України щодо адаптації законодавства формується як складова частина правової реформи в Україні та спрямовується на забезпечення єдиних підходів до нормопроєктування, обов'язкового врахування вимог законодавства Європейського Союзу під час нормопроєктування, підготовки кваліфікованих спеціалістів, створення належних умов для інституціонального, науково-освітнього, нормопроєктного, технічного, фінансового забезпечення процесу адаптації законодавства України» (Nationwide program of adaptation 2004). Загальнодержавна програма покладає на Верховну Раду України такі етапи адаптації, як:

- «визначення переліку законопроектних робіт;

- підготовка проектів законів України та інших нормативно-правових актів, включених до переліку законопроектних робіт, та їх прийняття» (Nationwide program of adaptation 2004).

Після визначення переліку законопроектних робіт та підготовки відповідних проектів законів, наступним етапом є їх прийняття Верховною Радою України. Цей процес включає ухвалення законодавчих актів та інших нормативно-правових документів, які відповідають вимогам та стандартам Європейського Союзу та сприяють адаптації законодавства України до *acquis communautaire*. Положення щодо цього деталізовано у Розділі VIII «Інституціональний механізм», у якому розглядаються положення щодо інституційного механізму. Верховна Рада України має такі обов'язки: забезпечення виконання Програми з питань, які належать до компетенції Верховної Ради України; розгляд проектів законів України, розроблених на виконання Програми; визначення цілей та завдань другого та наступних етапів виконання Програми, встановлення їх часових меж; у разі потреби внесення змін до Програми; проведення щорічних слухань про стан виконання Програми; забезпечення експертизи внесених до Верховної Ради України всіма суб'єктами права законодавчої ініціативи законопроектів на їх відповідність *acquis communautaire* на всіх етапах їх розгляду (Nationwide program of adaptation 2004).

Безпосередньо до законодавчого процесу відносяться також і положення Розділу IX «Осо-

бливості розгляду законопроектів та проектів інших нормативно-правових актів, що належать за предметом правового регулювання до сфер, правовідносини в яких регулюються правом Європейського Союзу». Слід зазначити, що вони розроблені з урахуванням європейських стандартів у законотворчій діяльності, на підставі аналізу основних етапів створення закону в європейських парламентах. Застосування європейських стандартів у процесі законотворчої роботи Парламенту України можна визначити як один з пріоритетних напрямів подальшого удосконалення діяльності Верховної Ради України.

Ці положення спрямовані на забезпечення відповідності законодавства України європейським нормам і стандартам, що є важливим кроком у зміцненні співпраці між Україною та Європейським Союзом. Це сприяє гармонізації законодавства України з правовими стандар-

тами Європейського Союзу і підвищує його відповідність міжнародним нормам. Такий підхід сприяє покращенню якості законодавчого процесу в Україні та підвищенню довіри до законодавчих органів у країні і за кордоном.

Висновок. Резюмуючи, слід зазначити, що органами публічної влади в Україні вже вжито ряд заходів у напрямі європеїзації функціонування Верховної Ради України. При цьому, практична реалізація цих заходів поки що не завершена – а тому у цілому справедливим буде стверджувати, що наявні необхідні програмні документи з відповідних питань, на підставі яких проводяться та / або у майбутньому можуть проводитися реформи, що стосуються діяльності Верховної Ради України. Перспективи подальших досліджень у цій сфері полягають у визначенні також і інших пріоритетних напрямів подальшого удосконалення діяльності Верховної Ради України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: затверджена Законом України від 18 березня 2004 р. «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15>
2. Мосьондз С. О., Казміришин Е. О. Стратегічні вектори адміністративно-правового забезпечення державної політики у сфері європейської інтеграції України. *Аспекти публічного управління*. 2018. Т. 6. № 3. С. 32–38.
3. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15>
4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011
5. Mishyna N. Decentralization: European court of human rights' judgements implementation. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2023. № 32. Р. 94–99.
6. Mishyna N. V. Role of local and regional authorities in the implementation of ECtHR judgments: bibliographical review. *Юридичний вісник*. 2023. № 3. С. 146–151.
7. Qaracayev C. Axiological Function of The Constitutional Court of The Republic of Azerbaijan. *Juris Europensis Scientia*. 2022. №3. С. 135–138.
8. Qaracayev C. Local Self-government in the Republic of Azerbaijan: Problems of the Administrative Supervision. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2022. № 57. С. 24–27.

REFERENCES:

1. Zahalnoderzhavna prohrama adaptatsii zakonodavstva Ukrainy do zakonodavstva Yevropeiskoho Soiuzu: zatverdzhena Zakonom Ukrainy vid 18 bereznia 2004 r. «Pro Zahalnoderzhavnu prohramu adaptatsii zakonodavstva Ukrainy do zakonodavstva Yevropeiskoho Soiuzu» [Nationwide program of adaptation of the legislation of Ukraine to the legislation of the European Union: approved by the Law of Ukraine dated March 18, 2004 «On the Nationwide Program of Adaptation of the Legislation of Ukraine to the Legislation of the European Union»]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15> [in Ukrainian].
2. Mosyondz, S. O. & Kazmiryshyn, E. O. (2018). Stratehichni vektory administratyvno-pravovoho zabezpechennia derzhavnoi polityky u sferi yevropeiskoi intehratsii Ukrainy [Strategic vectors of administrative and legal support of state policy in the sphere of European integration of Ukraine]. *Aspects of public administration* (6–3), 32–38 [in Ukrainian].

3. Pro Zahalnodержavnu prohramu adaptatsii zakonodavstva Ukrainy do zakonodavstva Yevropeiskoho Soiuzu: Zakon Ukrainy vid 18 bereznia 2004 r. [On the National Program for the Adaptation of the Legislation of Ukraine to the Legislation of the European Union: Law of Ukraine dated March 18, 2004]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15> [in Ukrainian].

4. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnyimi derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony vid 27 chervnia 2014 roku [Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states, on the other hand, dated June 27, 2014]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 [in Ukrainian].

5. Mishyna, N. V. (2023) Role of local and regional authorities in the implementation of ECtHR judgments: bibliographical review. *Law Herald* (3), 146–151 [in English].

6. Mishyna, N. (2023). Decentralization: European court of human rights' judgements implementation. *Scientific works of the National University "Odesa Law Academy"*, 32, 94–99 [in English].

7. Qaracayev, C. (2022). Axiological Function of The Constitutional Court of The Republic of Azerbaijan. *Juris Europensis Scientia*, 2022(3), 135–138 [in English].

8. Qaracayev, C. (2022). Local Self-government in the Republic of Azerbaijan: Problems of the Administrative Supervision. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Ser.: Jurisprudence*, 57, 24–27 [in English].

УДК 342.9

Євгеній ЖАДАН

кандидат наук з державного управління, докторант кафедри публічного права та приватного права, Університет митної справи та фінансів,

вул. Володимира Вернадського, 2/4, Дніпро, 49000

ORCID: 0000-0002-7194-0169

DOI: 10.32782/LST/2024-1-4

Бібліографічний опис статті: Жадан, Є. (2024). Економіко-правові інструменти адміністративно-правового механізму реалізації цілей регіональної екологічної політики в Україні: термінологічно-понятійний аспект. *Law. State. Technology*, 1, 26–33, doi: 10.32782/LST/2024-1-4

**ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ІНСТРУМЕНТИ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦІЛЕЙ
РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ**

Метою наукової роботи визначено є узагальнення наукових підходів до змісту та класифікації економіко-правових інструментів адміністративно-правового механізму реалізації цілей сучасної регіональної екологічної політики в Україні, визначення цілей застосування таких інструментів та їх функцій та окреслення перспективних видів економіко-правових інструментів для запровадження згідно прийнятих стратегічних документів. Виявлено, що економіко-правові інструменти адміністративно-правового механізму забезпечення екологічної політики на регіональному рівні виконують наступні функції: мінімізації негативних форм впливу виробництва і споживання на довкілля; формування екологічно та економічно обґрунтованої системи платежів за спеціальне використання природних ресурсів; економічного забезпечення раціонального природокористування та охорони навколишнього середовища; стимулювання розвитку «зеленої» економіки, ресурсоефективного виробництва та екологічних інновацій; планування заходів підтримки біорізноманіття в місцевих програмних документах та планах розвитку регіонів. Під економіко-правовими інструментами адміністративно-правового механізму реалізації цілей сучасної регіональної екологічної політики в Україні запропоновано розуміти сукупність різноманітних засобів, прийомів, методів економічного спрямування, що застосовуються органами публічної влади з метою забезпечення ресурсоефективного, екологічно чистого виробництва в регіоні. Виокремлено такі групи економіко-правових інструментів реалізації регіональної екологічної політики: інструменти фіскально-бюджетного характеру; інструменти фінансово-економічного стимулювання природоохоронної діяльності; інструменти, пов'язані із економічною оцінкою, аналізом впливу господарської діяльності на природне середовище; інструменти встановлення лімітів на викиди, на розміщення відходів виробництва і споживання; інструменти, пов'язані із включенням питань щодо цінності біорізноманіття, зеленої енергетики, ресурсоефективного виробництва в місцеві програмні документи економічного характеру та плани розвитку економіки регіонів.

Ключові слова: екологічна політика, сталий розвиток, механізм реалізації, адміністративно-правовий механізм, економіко-правові інструменти, зелена економіка, ресурсоефективне виробництво, господарська діяльність, охорона довкілля, органи публічної влади.

Evgeniy ZHADAN

candidate of sciences in public administration, doctor of the faculty public law and private law, University of Customs and Finance, 2/4, Volodymyra Vernadskyi str., Dnipro, 49000

ORCID: 0000-0002-7194-0169

DOI: 10.32782/LST/2024-1-4

To cite this article: Zhadan, E. (2024). Ekonomiko-pravovi instrumenty administratyvno-pravovoho mekhanizmu realizatsii tsilei rehionalnoi ekolohichnoi polityky v Ukraini [Economic and legal instruments administrative and legal mechanism for ensuring the goals of the regional environmental policy in Ukraine]. *Law. State. Technology*, 1, 26–33, doi: 10.32782/LST/2024-1-4

**ECONOMIC AND LEGAL INSTRUMENTS
ADMINISTRATIVE AND LEGAL MECHANISM FOR ENSURING
THE GOALS OF THE REGIONAL ENVIRONMENTAL POLICY IN UKRAINE**

The purpose of the scientific work is to generalize the scientific approaches to the content and classification of economic and legal instruments of the administrative and legal mechanism for the implementation of the goals

of modern regional environmental policy in Ukraine, to determine the goals of the application of such instruments and their functions, and to outline prospective types of economic and legal instruments for introduction in accordance with the adopted strategic documents It was found that the economic and legal instruments of the administrative and legal mechanism for ensuring environmental policy at the regional level perform the following functions: minimization of negative forms of the impact of production and consumption on the environment; formation of an ecologically and economically justified system of payments for the special use of natural resources; economic support for rational nature management and environmental protection; stimulating the development of the «green» economy, resource-efficient production and environmental innovations; planning measures to support biodiversity in local program documents and regional development plans. Under the economic and legal instruments of the administrative and legal mechanism for the implementation of the goals of modern regional environmental policy in Ukraine, it is proposed to understand a set of various means, methods, methods of economic direction used by public authorities in order to ensure resource-efficient, ecologically clean production in the region. The following groups of economic and legal instruments for the implementation of regional environmental policy are distinguished: instruments of a fiscal and budgetary nature; tools for financial and economic stimulation of environmental protection activities; tools related to economic assessment, analysis of the impact of economic activity on the natural environment; tools for setting limits on emissions, on the placement of production and consumption waste; tools related to the inclusion of issues related to the value of biodiversity, green energy, resource-efficient production in local program documents of an economic nature and regional economic development plans.

Key words: *environmental policy, sustainable development, implementation mechanism, administrative-legal mechanism, economic-legal instruments, green economy, resource-efficient production, economic activity, environmental protection, public authorities.*

Постановка проблеми. На початку XXI століття світова спільнота визнала, що зміна клімату є однією з ключових проблем глобального розвитку. Ця проблема несе потенційні серйозні загрози для глобальної економіки та міжнародної безпеки через зростання прямих і непрямих ризиків. Ці ризики пов'язані з енергетичною безпекою, забезпеченням продовольством і питною водою, стабільним існуванням екосистем, а також становлять загрозу для здоров'я і життя людей. Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року визначила такі основні проблеми у сфері охорони навколишнього природного середовища та природних ресурсів, які негативно впливають на здоров'я людей та сталість екосистем: недостатня інтеграція природоохоронних і кліматоохоронних аспектів в секторальні і регіональні політики, а також відсутність системних секторальних та міжсекторальних досліджень з оцінки ризиків, уразливості та прогнозування зміни клімату на національному та регіональному рівні (Розпорядження Кабінету Міністрів України, 2021). В результаті це призводить до таких негативних фактів та чинників, як наприклад: у багатьох регіонах України збільшилася частка ослаблених і висихаючих лісів; на Півдні та Південному Сході погіршиться якість поверхневих вод, що потребуватиме як додаткових заходів з очищення води, так і можливого транспортування води в ці регіони; застаріла інфраструктура систем водопостачання та водовідведення українського узбережжя Чорного моря є найбільш уразливим до ризику дефіциту води, оскільки воно використовує поверхневі води і є найбільш відвідуваним туристами;

формування в різних клімато-географічних регіонах країни сприятливих екологічних умов для розвитку переносників збудників трансмісивних хвороб, збільшення кількості інфекційних захворювань (Розпорядження Кабінету Міністрів України, 2021). І це лише частина проблем, що мають місце на сьогодні, чи проявляться у майбутньому в сфері екології регіонів. Тому дослідження наукових теорій та законодавчого підходу до визначення змісту та видів сучасних економіко-правових інструментів адміністративно-правового механізму забезпечення екологічної політики на регіональному рівні є актуальним у контексті Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки та Стратегії державної екологічної політики України на період до 2030 року.

Стан наукової розробки проблеми. Дослідження економіко-правових інструментів адміністративно-правового механізму забезпечення екологічної політики на загальнодержавному та регіональному рівнях здійснювали такі вчені : Г. Буканов (Буканов, 2020), Ю. Бунякова (Бунякова, 2018), П. Гаман (Гаман, 2009), І. Груздевич (Груздевич, 2011), Р. Дідух (Дідух, 2008), М. Долішній (Долішній, 2000), М. Коваленко (Коваленко, 2000), С. Нікола (Нікола, 2018), А. Омаров (Омаров, 2019), Д. Фелонюк (Фелонюк, 2023), В. Шмагіна (Шмагіна, 2001) та інші. Водночас в останні роки було прийнято Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року, Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року, Національну економічну стратегію на період до 2030 року, Державну стратегію регіонального розвитку

на 2021–2027 роки, що обумовило визначення нових векторів розвитку екологічної політики на державному та регіональному рівнях, а відповідно є необхідність виявлення змін та особливостей застосування нових економіко-правових інструментів реалізації регіональної екологічної політики.

Метою наукової роботи – є узагальнення наукових підходів до змісту та класифікації економіко-правових інструментів адміністративно-правового механізму реалізації цілей сучасної регіональної екологічної політики в Україні, визначення цілей застосування таких інструментів та їх функцій та окреслення перспективних видів економіко-правових інструментів для запровадження згідно прийнятих стратегічних документів.

Виклад основного матеріалу. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» визначає основні засади регіональної екологічної політики, особливості якої обумовлені відмінностями соціально-економічного розвитку регіонів України (Закон України, 2019). Стратегічною метою державної регіональної політики до 2027 року є розвиток та єдність, орієнтовані на людину – гідне життя в згуртованій, децентралізованій, конкурентоспроможній і демократичній Україні, забезпечення ефективного використання внутрішнього потенціалу територій та їх спеціалізації для досягнення сталого розвитку країни, що створює умови для підвищення рівня добробуту та доходів громадян під час досягнення згуртованості, у тому числі у економічному вимірі (Постанова Кабінету Міністрів України, 2020).

Водночас Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» визначив, що одним з основних інструментів реалізації державної екологічної політики є серед інших також економічні та фінансові механізми, зокрема екологічна модернізація промислових підприємств шляхом зниження ставки екологічного податку або у формі фіксованої річної суми компенсації (відшкодування податку) (Закон України, 2019). А Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки до інструментів реалізації її основних положень відносить також державні програми щодо соціально-економічного розвитку окремих територій (Постанова Кабінету Міністрів України, 2020).

Таким чином питання реалізації державної та регіональної екологічної політики мають тісний зв'язок із застосуванням економічних інструментів. Д.Л. Фелонюк зазначає, що наголос на

економічних аспектах ґрунтується на нормах Розділу Х «Економічний механізм забезпечення охорони навколишнього природного середовища» Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» (Фелонюк, 2023; Закон України, 1991).

Тематика економічних інструментів реалізації державної та місцевої екологічної політики знайшла відображення в роботах деяких інших вчених. Наприклад, І. Грудзевич і Д. Стрільчук аналізують «економічний механізм екологічної політики» та «економічний механізм екологічного управління» (Грудзевич, Стрільчук, 2011). В.Р. Дідух підкреслює, що реалізація сучасної екологічної політики стоїть перед економічним завданням і наголошує на необхідності впровадження ефективних заходів, нових принципів та підходів до збереження, не виснажливого використання та відтворення природних ресурсів (Дідух, 2008). Про економічні механізми впровадження державної екологічної політики як інструменти економічного регулювання природоохоронної діяльності в Україні розповідають М.А. Коваленко й Т.О. Мацієвич (Коваленко, Мацієвич, 2013).

У Стратегії екологічної політики України на період до 2030 року економічний аспект відіграє важливу роль. Так, у цьому документі визначено, що протягом тривалого часу економічний розвиток держави супроводжувався незбалансованою експлуатацією природних ресурсів, низькою пріоритетністю питань захисту довкілля, що унеможливило досягнення збалансованого (сталого) розвитку. Серед першопричин екологічних проблем України названо значний перелік економічних передумов та факторів: підпорядкованість екологічних пріоритетів економічній доцільності; переважання ресурсо- та енергоємних галузей у структурі економіки із здебільшого негативним впливом на довкілля, що значно посилюється через неврегульованість законодавства при переході до ринкових умов господарювання; фізичне та моральне зношення основних фондів у всіх галузях національної економіки; недостатнє фінансування з державного та місцевих бюджетів природоохоронних заходів, фінансування таких заходів за залишковим принципом (Закон України, 2019).

Стратегія екологічної політики України на період до 2030 року відводить одну з провідних ролей економічним факторам щодо виникнення негативних впливів та наслідків в різних екологічних сферах. Так, забрудненню близько 20 відсотків земель України сприяла орієнтація на досягнення коротко- та середньострокових

економічних вигод, ігноруючи природоохоронну складову та негативні наслідки у довгостроковій перспективі. Основними причинами виникнення проблем у лісовій сфері є стали недосконалість системи управління, відсутність правових та економічних механізмів розвитку лісового господарства (Закон України, 2019).

Буканов Г. зазначає положення, які характеризують економічні інструменти в контексті реалізації державної екологічної політики. Він наголошує, що економічні інструменти мають значення для мінімізації негативних форм впливу виробництва і споживання на довкілля; вони спрямовані на економічне забезпечення раціонального природокористування та на охорону навколишнього середовища; основою практичного застосування економічних інструментів є принципи «забруднювач платить» і «користувач платить»; економічні інструменти сприяють розвитку «зеленої» економіки, що виступає рушійною силою збалансованого розвитку (Буканов, 2020).

Питання класифікації економічних інструментів реалізації екологічної політики на загальнодержавному та регіональному рівнях знайшло реалізацію у багатьох авторських концепціях. Так, А. Омаров виокремив такі групи: екологічні платежі та оподаткування; фінансування та кредитування; система фінансово-правового стимулювання природоохоронної діяльності; економічні важелі регулювання ресурсовикористання; екологічне страхування; фінансові санкції (Омаров, 2019). Ю. Бунякова до базових елементів природоохоронної діяльності віднесла: екологічний податок, плату за спеціальне використання природних ресурсів (мінеральних, водних, земельних, лісових, біологічних), штрафні санкції за порушення екологічного законодавства (Бунякова, 2018).

В.В. Шмагіна для регулювання використання природних рекреаційних ресурсів пропонує застосовувати такі економічні інструменти: ціни, тарифи, податки, систему страхування екологічних та економічних ризиків (Шмагіна, 2001).

Г. Буканов визначає дві групи еколого-економічних інструментів державного регулювання в сфері охорони навколишнього середовища: 1) пов'язана із такими функціональними навантаженнями як фіскально-бюджетні, до якої можна віднести екологічне оподаткування, екологічні платежі і збори, екологічне нормування і штрафні санкції за порушення екологічного законодавства; 2) пов'язана із системою фінансово-економічного стимулювання природоохоронної діяльності – пільгові податки, пільгові кредити, субсидії, регулювання цін на первинні

ресурси і кінцеву продукцію, формування ринку екологічних товарів, послуг та робіт (розвиток «зеленої» економіки) тощо (Буканов, 2020).

С. Нікола виокремлює економічні інструменти природокористування в умовах екологізації підприємницької діяльності: 1) розробка регіональних програм в сфері екологічного розвитку та цільових програм в галузі охорони навколишнього середовища суб'єктів країни; 2) встановлення плати за негативний вплив на навколишнє середовище; 3) встановлення лімітів на викиди і скиди забруднюючих речовин і мікроорганізмів, лімітів на розміщення відходів виробництва і споживання та інші види негативного впливу на навколишнє середовище; 4) проведення економічної оцінки впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє середовище; 5) надання податкових та інших пільг при впровадженні найкращих з наявних технологій, нетрадиційних видів енергії, використання вторинних ресурсів та переробки відходів, а також при здійсненні інших ефективних заходів щодо охорони навколишнього середовища відповідно до національного законодавства; 6) відшкодування в установленому порядку збитків навколишньому середовищу; 7) система екологічних відрахувань, платежів, податків, субсидій (Нікола, 2018).

Стаття 41 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» визначає, що економічні заходи забезпечення охорони навколишнього природного середовища передбачають: а) взаємозв'язок усієї управлінської, науково-технічної та господарської діяльності підприємств, установ та організацій з раціональним використанням природних ресурсів та ефективністю заходів по охороні навколишнього природного середовища на основі економічних важелів; б) визначення джерел фінансування заходів щодо охорони навколишнього природного середовища; в) встановлення лімітів використання природних ресурсів, скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище; г) встановлення ставок екологічного податку; д) надання підприємствам, установам і організаціям, а також громадянам податкових, кредитних та інших пільг при впровадженні ними маловідхідних, енерго- і ресурсозберігаючих технологій та нетрадиційних видів енергії, здійсненні інших ефективних заходів щодо охорони навколишнього природного середовища; е) відшкодування в установленому порядку збитків, завданих порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища (Закон України, 1991).

Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року основними інструментами реалізації державної екологічної політики визначено серед іншого також економічні та фінансові механізми, зокрема екологічна модернізація промислових підприємств шляхом зниження ставки екологічного податку або у формі фіксованої річної суми компенсації (відшкодування податку), що має забезпечити стабільне фінансування природоохоронної діяльності та стимулювати розвитку екологічного підприємництва, зокрема виробництво продукції, виконання робіт і надання послуг природоохоронного призначення, а також сприятиме створенню податкового, кредитного та інвестиційного клімату для залучення коштів міжнародних донорів та приватного капіталу в природоохоронну діяльність, створення суб'єктами господарювання систем екологічного управління, впровадження більш чистого виробництва, технологій ресурсо- та енергозбереження, розширеного відтворення лісів (Закон України, 2019). Водночас одним із завдань для реалізації такої цілі як забезпечення сталого розвитку природно-ресурсного потенціалу України (ціль 2) визначено створення екологічно та економічно обґрунтованої системи платежів за спеціальне використання природних ресурсів, у тому числі природних ресурсів з асиміляційним потенціалом. Для забезпечення досягнення такої цілі як інтеграція екологічної політики у процес прийняття рішень щодо соціально-економічного розвитку України (ціль 3) є необхідним усунення прямої залежності економічного зростання від збільшення використання природних ресурсів і енергії та підвищення рівня забруднення навколишнього природного середовища; стимулювання впровадження суб'єктами господарювання більш екологічно чистого, ресурсоефективного виробництва та екологічних інновацій, зокрема екологічної модернізації промислових підприємств шляхом зниження ставки екологічного податку або у формі фіксованої річної суми компенсації (відшкодування податку); упровадження в Україні сталого низьковуглецевого розвитку всіх галузей економіки; включення питань щодо цінності біорізноманіття в національні, місцеві, стратегічні, програмні документи та плани розвитку економіки та її галузей (Закон України, 2019).

У свою чергу кореспондуючі економіко-правові інструменти спрямовані на забезпечення екологічної політики, передумови їх запровадження і удосконалення визначені також

у Національній економічній стратегії на період до 2030 року (Постанова Кабінету Міністрів України, 2021). Так цим документом передбачено необхідність впровадження в Україні сучасних, обґрунтованих та апробованих у міжнародній практиці принципів та механізму державної підтримки виробників, які посилюватимуть взаємну екологічну відповідальність усіх учасників відносин в агропромисловому комплексі; розроблення, сприяння впровадженню та запровадження моніторингу дотримання мінімальних екологічних стандартів у сільському господарстві; гармонізація норм у сфері стандартизації та сертифікації адаптація промислового виробництва до екологічних вимог; розвиток індустріальних парків, шляхом фінансування заходів, спрямованих на покращення екологічних, енергетичних та економічних показників їх функціонування, та запровадження моделі екоіндустріальних парків; забезпечення екологічності енергетичного сектору; досягнення чистої генерації енергії (Постанова Кабінету Міністрів України, 2021).

Впровадження Основних засад (стратегії) державної екологічної політики сприятиме досягненню наступних цілей: усунення залежності процесу економічного зростання від збільшення використання природних ресурсів і енергії, а також зниження рівня забруднення оточуючого природного середовища; забезпечення переходу до системи інтегрованого екологічного управління в галузі охорони навколишнього природного середовища та розвитку природоохоронної компоненти в економічних секторах.

Висновок. Таким чином, економіко-правові інструменти адміністративно-правового механізму забезпечення екологічної політики на регіональному рівні виконують наступні функції: мінімізації негативних форм впливу виробництва і споживання на довкілля; формування екологічно та економічно обґрунтованої системи платежів за спеціальне використання природних ресурсів; економічного забезпечення раціонального природокористування та охорони навколишнього середовища; стимулювання розвитку «зеленої» економіки, ресурсоефективного виробництва та екологічних інновацій; планування заходів підтримки біорізноманіття в місцевих програмних документах та планах розвитку регіонів.

Цілями застосування економіко-правових інструментів забезпечення регіональної екологічної політики є : усунення залежності процесу економічного зростання від збільшення використання природних ресурсів і енергії; зниження рівня забруднення оточуючого природ-

ного середовища; забезпечення переходу до системи інтегрованого екологічного управління в галузі охорони навколишнього природного середовища та розвиток природоохоронної компоненти в економічних секторах.

Таким чином під економіко-правовими інструментами адміністративно-правового механізму реалізації цілей сучасної регіональної екологічної політики в Україні можна розуміти сукупність різноманітних засобів, прийомів, методів економічного спрямування, що застосовуються органами публічної влади з метою забезпечення ресурсоефективного, екологічно чистого виробництва в регіоні.

На сучасному етапі розвитку наукової думки щодо класифікації економіко-правових інструментів реалізації регіональної екологічної політики та вітчизняного законодавства у цій сфері можна запропонувати виокремити такі їх групи: 1) інструменти фінансово-бюджетного характеру: екологічне оподаткування, екологічні платежі і збори, штрафні санкції за порушення екологічного законодавства, відшкодування в установленому порядку збитків навколишньому середовищу; 2) інструменти фінансово-економічного стимулювання природоохоронної діяльності: пільгові податки, пільгові кредити, субсидії, при впровадженні найкращих з наявних технологій, нетрадиційних видів енергії, використання вторинних ресурсів та переробки відходів, а також при здійсненні інших ефективних заходів щодо охорони навколишнього середовища; формування

ринку екологічних товарів, послуг та робіт; система страхування екологічних та економічних ризиків; 3) інструменти, пов'язані із економічною оцінкою, аналізом впливу господарської діяльності на природне середовище: проведення економічної оцінки, моніторингу, аналізу впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє середовище; 4) інструменти встановлення лімітів на викиди і скиди забруднюючих речовин і мікроорганізмів, лімітів на розміщення відходів виробництва і споживання та інші види негативного впливу на навколишнє середовище регулювання; встановлення цін на первинні ресурси і кінцеву продукцію; 5) інструменти, пов'язані із включенням питань щодо цінності біорізноманіття, зеленої енергетики, ресурсоефективного виробництва в місцеві програмні документи економічного характеру та плани розвитку економіки регіонів.

Перспективними видами економіко-правових інструментів, що підлягають запровадженню згідно чинного законодавства є: посилення взаємної екологічної відповідальності усіх учасників відносин в агропромисловому комплексі; розроблення, сприяння впровадженню та запровадження моніторингу дотримання мінімальних екологічних стандартів у всіх галузях виробництва; гармонізація норм у сфері стандартизації та сертифікації адаптація промислового виробництва до екологічних вимог; запровадження моделі екоіндустріальних парків; забезпечення екологічності енергетичного сектору та досягнення чистої генерації енергії ті інші.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Буканов Г. Економічні інструменти реалізації державної екологічної політики. Аспекти публічного управління. Т. 8. № 5. 2020. С. 5–12. doi: 10.15421/152088.
2. Буякова Ю.Я. Екологічний менеджмент : конспект лекцій. Одеса : ОДЕКУ, 2018. 126 с.
3. Гаман П.І. Інструменти екологічної політики та їх вплив на рекреаційне природокористування. Агросвіт. №12. 2009. С. 21–25. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/12_2009/6.pdf
4. Грудзевич І., Стрільчук Д. Економічні механізми реалізації державної екологічної політики в контексті сталого розвитку. Наука молода. 2011. № 15–16. С. 271–273.
5. Дідух В.Р. Економічні механізми реалізації державної екологічної політики. Державне будівництво. 2008. № 1. 10 с. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2008_1_15.
6. Долішній М.І., Гринів Л. Соціоекологічна функція регіональної економіки. Вісник НАН України. 2000. № 3. С. 25–35.
7. Коваленко М.А., Мацієвич Т.О. Економічний механізм реалізації екологічної політики в Україні. *Теорія та практика державного управління* і місцевого самоврядування. 2013. № 2. 12 с. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2013_2_5.
8. Нікола С.О. Формування системи економічного стимулювання природокористування в умовах екологізації підприємницької діяльності : дис... канд. екон. наук : 08.00.06. Одеса, 2018. 263 с.
9. Омаров А.Е. Механізми формування та реалізація державної політики екологічної безпеки України : дис. ... д. наук з державного управління: 25.00.05. Харків, 2019. 421 с.
10. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки. Постанова КМУ від 5.08.2020. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>

11. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року. Постанова Кабінету Міністрів України від 3.03.2021. № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text>
12. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року. Закон України від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>
13. Про охорону навколишнього природного середовища. Закон України від 25 червня 1991 року. № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
14. Про схвалення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року. Розпорядження КМУ від 20.10.2021 №1363-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2021-%D1%80#n235>
15. Фелонюк Д.Л. Сучасна екологічна політика України: правові засади інституціо-функціонального забезпечення формування та здійснення. 12.00.06. дис. на здобут. наук. ступ. канд. юрид. наук. Одеса. 2023. 247 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300.pdf?sequence=7&isAllowed=y>
16. Шмагіна В.В. Механізм мобілізації природного ресурсного потенціалу розвитку рекреації та туризму на прикладі Українського Причорномор'я: Автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.08.01 / НАН України, Ін-т проблем ринку та економіко-екологічних досліджень. Одеса, 2001. 21 с.
17. Pearce, D.W. Economic Values and the Natural World. Cambridge: The Massachusetts Institute of Technology Press, (1993).

REFERENCES:

1. Bukanov, H. (2020). Ekonomichni instrumenty realizatsii derzhavnoi ekolohichnoi polityky. [Economic tools for the implementation of state environmental policy]. *Aspekty publicnoho upravlinnia*. T. 8. № 5. S. 5–12. doi:10.15421/152088. [in Ukrainian].
2. Buniakova, Yu. Ya. (2018). Ekolohichniy menedzhment: konspekt lektzii. [Environmental management: lecture notes]. Odessa: ODEKU, 126 s. [in Ukrainian].
3. Haman, P. I. (2009). Instrumenty ekolohichnoi polityky ta ikh vplyv na rekreatsiine pryrodokorystuvannia. [Tools of environmental policy and their impact on recreational nature use]. *Ahrosvit*. №12. S. 21–25. Retrieved from http://www.agrosvit.info/pdf/12_2009/6.pdf. [in Ukrainian].
4. Hrudzevych, I. & Strilchuk, D. (2011). Ekonomichni mekhanizmy realizatsii derzhavnoi ekolohichnoi polityky v konteksti staloho rozvytku. [Economic mechanisms of implementation of state environmental policy in the context of sustainable development]. *Nauka moloda*. № 15–16. S. 271–273. [in Ukrainian].
5. Didukh, V.R. (2008). Ekonomichni mekhanizmy realizatsii derzhavnoi ekolohichnoi polityky. [Economic mechanisms of implementation of state environmental policy] *Derzhavne budivnytstvo*. № 1. 10 s. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2008_1_15. [in Ukrainian].
6. Dolishnii, M.I. & Hryniv, L. Sotsioekolohichna funktsiia rehionalnoi ekonomiky. [Socio-ecological function of the regional economy]. *Visnyk NAN Ukrainy*. 2000. № 3. S. 25–35. [in Ukrainian].
7. Kovalenko, M. A. & Matsiievych, T. O. (2013). Ekonomichniy mekhanizm realizatsii ekolohichnoi polityky v Ukraini. [Economic mechanism of environmental policy implementation in Ukraine]. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia i mistsevoho samovriaduvannia*. № 2. 12 s. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2013_2_5. [in Ukrainian].
8. Nikola, S. O. (2018). Formuvannia systemy ekonomichnoho stymulivannia pryrodokorystuvannia v umovakh ekolohizatsii pidpriemnytskoi diialnosti [Formation of a system of economic stimulation of nature use in conditions of environmentalization of business activity]: dys... kand. ekon. nauk : 08.00.06. Odessa, 263 s. [in Ukrainian].
9. Omarov, A. E. (2019). Mekhanizmy formuvannia ta realizatsiia derzhavnoi polityky ekolohichnoi bezpeky Ukrainy [Mechanisms of formation and implementation of the state policy of ecological security of Ukraine]: dys. ... d. nauk z derzhavnoho upravlinnia: 25.00.05. Kharkiv, 421 s. [in Ukrainian].
10. Pro zatverdzhennia Derzhavnoi stratehii rehionalnoho rozvytku na 2021–2027 roky. [On approval of the State Strategy of Regional Development for 2021–2027] *Postanova KМУ vid 5.08.2020*. № 695. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>. [in Ukrainian].
11. Pro zatverdzhennia Natsionalnoi ekonomichnoi stratehii na period do 2030 roku. [On the approval of the National Economic Strategy for the period until 2030] *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 3.03.2021*. № 179. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text>. [in Ukrainian].
12. Pro Osnovni zasady (stratehiu) derzhavnoi ekolohichnoi polityky Ukrainy na period do 2030 roku [About the Basic principles (strategy) of the state environmental policy of Ukraine for the period up to 2030]. *Zakon Ukrainy vid 28 liutoho 2019 roku № 2697-VIII*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>. [in Ukrainian].

13. Pro okhoronu navkolyshnoho pryrodnoho seredovyshcha. [About environmental protection] Zakon Ukrainy vid 25 chervnia 1991 roku. № 1264-XII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>. [in Ukrainian].

14. Pro skhvalennia Stratehii ekolohichnoi bezpeky ta adaptatsii do zminy klimatu na period do 2030 roku. [On the approval of the Strategy for Environmental Security and Adaptation to Climate Change for the period up to 2030] Rozporiadzhennia KМУ vid 20.10.2021 №1363-r. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2021-%D1%80#n235>. [in Ukrainian].

15. Feloniuk, D. L. (2023). Suchasna ekolohichna polityka Ukrainy: pravovi zasady instytutsino-funktsionalnoho zabezpechennia formuvannia ta zdiisnennia. [Modern environmental policy of Ukraine: legal foundations of institutional and functional support of formation and implementation]. 12.00.06. dys. na zdobut. nauk. stup. kand. yuryd. nauk. Odesa. 247 s. Retrieved from <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300.pdf?sequence=7&isAllowed=y>. [in Ukrainian].

16. Shmahyna, V.V. (2001). Mekhanizm mobilizatsii pryrodnoho resursnoho potentsialu rozvytku rekreatsii ta turyzmu na prykladi Ukrainskoho Prychornomoria [The mechanism of mobilization of the natural resource potential for the development of recreation and tourism on the example of the Ukrainian Black Sea region]: Avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk: 08.08.01 / NAN Ukrainy, In-t problem rynku ta ekonomiko-ekolohichnykh doslidzhen. Odesa, 21 s. [in Ukrainian].

17. Pearce, D.W. (1993). *Economic Values and the Natural World*. Cambridge: The Massachusetts Institute of Technology Press, [in Great Britain].

УДК 342.9

Максим РОМАНЕНКО

аспірант кафедри конституційного та адміністративного права
Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66,
м. Запоріжжя, 69600

ORCID: 0009-0007-9348-4081

DOI: 10.32782/LST/2024-1-5

Бібліографічний опис статті: Романенко, М. (2024). Ефективність державної політики у сфері банкрутства: соціальний та правовий вимір. *Law. State. Technology*, 1, 34–38, doi: 10.32782/LST/2024-1-5

**ЕФЕКТИВНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ БАНКРУТСТВА:
СОЦІАЛЬНИЙ ТА ПРАВОВИЙ ВИМІР**

Метою статті визначено встановлення змісту ефективності державної політики у сфері банкрутства з точки зору соціальної та правової характеристики функціонування суспільних відносин. Автором визначено, що здійснення загальнодержавної та регіональної політики у сфері банкрутства є складовою політики у сфері економічних відносин, яка має переслідувати за функціональну мету прагнення держави до підприємницького зростання, де базисом є соціально відповідальний бізнес-сегмент. Встановлено, що однією із ключових проблем здійснення державної економічної політики має визначатися якісне організаційно-правове її забезпечення та встановлення ефективної інституціональної моделі побудови системи суб'єктів владних повноважень, діяльність яких спрямовується на формування механізму відновлення платоспроможності боржника або у разі необхідності реалізації процедур визнання його банкрутом. На підставі характеристики змісту чинного господарсько-правового законодавства України встановлено, що здійснення державної політики у сфері банкрутства має спрямовуватися на створення ефективних соціально-економічних, організаційно-правових та інших умов для відновлення платоспроможності юридичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності як складової системи гарантій стабільного прогресу функціонування суспільств та держави. Зроблено висновок про те, що здійснення державної політики у сфері банкрутства, а відтак і реалізація адміністративних процедур, має відповідати визначеним чинним законодавством принципам, формам та методам впровадження, що має обмежуватися обсягом компетенційних повноважень, що надаються владним суб'єктам. Сутність державної політики у сфері банкрутства визначено як певна сукупність ідей, інтересів, потреб, прагнень суспільства, що визначають зміст компетенції органів державної влади з питань сприяння відновлення платоспроможності суб'єктів господарювання, що переслідує загальну ціль суспільного розвитку – забезпечення добробуту населення та гарантування соціально-економічного прогресу соціуму та держави.

Ключові слова: банкрутство, економічна функція держави, державна політика, компетенція, суб'єкт владних повноважень.

Maksym ROMANENKO

postgraduate student of the Department of Constitutional and Administrative Law
Zaporizhia National University, 66, Zhukovsky str., Zaporizhzhia, 69600

ORCID: 0009-0007-9348-4081

DOI: 10.32782/LST/2024-1-5

To cite this article: Romanenko, M. (2024). Efektivnist derzhavnoi polityky u sferi bankrutstva: sotsialnyi ta pravovyi vymir [Efficiency of state policy in the field of bankruptcy: social and legal dimensions]. *Law. State. Technology*, 1, 34–38, doi: 10.32782/LST/2024-1-5

**EFFICIENCY OF STATE POLICY IN THE FIELD OF BANKRUPTCY:
SOCIAL AND LEGAL DIMENSION**

The purpose of the article is to establish the content of the effectiveness of state policy in the field of bankruptcy from the point of view of the social and legal characteristics of the functioning of social relations. The author determined that the implementation of the state and regional policy in the field of bankruptcy is a component of the policy in the field of economic relations, which should pursue the state's desire for entrepreneurial growth, based on the socially responsible business segment, as a functional goal. It was established that one of the key problems of the implementation of the state economic policy should be the determination of its high-quality organizational

and legal support and the establishment of an effective institutional model for building a system of subjects of power, whose activities are aimed at forming a mechanism for restoring the debtor's solvency or, if necessary, implementing procedures for declaring him bankrupt. Based on the characteristics of the content of the current economic and legal legislation of Ukraine, it was established that the implementation of state policy in the field of bankruptcy should be aimed at creating effective social-economic, organizational-legal and other conditions for restoring the solvency of legal entities – subjects of entrepreneurial activity as a component of the system of guarantees of stable progress of the functioning of societies and the state. It was concluded that the implementation of state policy in the field of bankruptcy, and therefore the implementation of administrative procedures, should comply with the principles, forms and methods of implementation defined by the current legislation, which should be limited to the scope of competence powers granted to the authorities. The essence of state policy in the field of bankruptcy is defined as a certain set of ideas, interests, needs, aspirations of society, which determine the content of the competence of state authorities on issues of promoting the restoration of the solvency of economic entities, which pursues the general goal of social development – ensuring the well-being of the population and guaranteeing social economic progress of society and the state.

Key words: bankruptcy, economic function of the state, state policy, competence, subject of state power.

Постановка проблеми. Проголошена у 1998 році в Україні адміністративна реформа (Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні, 1998) вимагає поступової трансформації усієї системи публічного управління, де одним із пріоритетів має визначатися забезпечення вимог децентралізації влади та акумуляції публічних фінансів надходжень та ресурсів. Перехід до децентралізованої системи здійснення публічного управління має бути виваженим, але при цьому не затягнутим у часі. Час підтвердив доцільність перегляду управлінських підходів до розподілу фінансових надходжень та формування місцевих бюджетів, а також надання можливості для використання таких ресурсів для потреб територіальної громади.

Здійснення загальнодержавної та регіональної політики у сфері банкрутства є складовою політики у сфері економічних відносин, вона має переслідувати за функціональну мету прагнення держави до підприємницького зростання, де базисом власне і є успішний, соціально відповідальний бізнес-сегмент.

Відтак однією із ключових проблем здійснення державної економічної політики має визначатися якісне організаційно-правове її забезпечення та встановлення ефективної інституціональної моделі побудови системи суб'єктів владних повноважень, діяльність яких спрямовується на формування механізму відновлення платоспроможності боржника або у разі необхідності реалізації процедур визнання його банкрутом.

Стан наукової розробки проблеми. Функціональна ефективність прогнозованої політики у сфері запобігання банкрутства перебуває у залежності від якості національного законодавства, дієвості взаємодії суб'єктів господарювання та формування незалежної та результативної судової та правоохоронної системи, де важливе місце займають в тому числі і арбі-

тражні керуючі як суб'єкти, уповноважені на захист інтересів учасників господарсько-правових відносин.

Питання формування змісту загальнодержавної та регіональної політики у сфері запобігання банкрутства досліджувалось у публікаціях таких вчених, як М.А. Сарнацький (Сарнацький, 2020: 203–212), А.В. Щерба (Щерба, 2011), І.В. Мінчинська (Мінчинська, 2019: 114–126), Ю.О. Легеза, Є.О. Легеза (Легеза, 2019: 28-33) та ін.

Очевидно, що питання забезпечення ефективності формування та здійснення загальнодержавної та регіональної політики у сфері банкрутства мають науково-практичний інтерес, та особливо вони загострюються в умовах економічної турбулентності, що визначає актуальність даного дослідження.

Пошук дієвих адміністративно-правових механізмів впливу на ефективність здійснення загальнонаціональної та регіональної політики з питань банкрутства обумовлюється поєднанням у таких відносинах як публічного інтересу у сфері забезпечення соціально-економічного зростання, так і приватного інтересу, що полягає у визначенні прагнень суб'єктів господарювання до збереження власної платоспроможності або ж навпаки припинення господарської діяльності, що обумовлює мету даної публікації.

Метою статті є визначення змісту ефективності державної політики у сфері банкрутства з точки зору соціальної та правової характеристики функціонування суспільних відносин.

Виклад основного матеріалу. Встановлення у відносинах з питань банкрутства адміністративно-правового сегменту регулювання пояснюється необхідністю: по-перше, створення умов для розвитку економічної системи на засадах стабільності; по-друге, визначення заходів стимулювання суб'єктів господарювання щодо участі у перерозподілі ВВП; по-третє, формування конкурентоздатної еко-

номіки; по-четверте, гарантування реалізації інтересів кредиторів та боржників.

Забезпечення стабільності розвитку економічної системи держави виконує такі стратегічно важливі завдання, як досягнення балансу приватного та публічного інтересу у здійсненні господарсько-правових відносин. До складових елементів загальнодержавної політики у сфері банкрутства, що мають бути реалізовані в Україні, необхідно віднести: забезпечення здійснення громадського обговорення проектів законів України, в тому числі різноманітних стратегій та концепцій на засадах прозорості та доступності; нормативне врегулювання змісту правовідносин із здійснення політики запобігання банкрутства; пошук та впровадження дієвих ефективних інструментів публічного адміністрування у забезпеченні реалізації мети дієвості господарсько-правових механізмів здійснення підприємництва; функціонування ефективного механізму юридичної відповідальності учасників процедури банкрутства в цілому, і зокрема, арбітражних керуючих як економіко-правових менеджерів; гарантування виконання рішень господарських судів; створення сприятливого інвестиційного середовища; впровадження засобів та форм внутрішнього та зовнішнього контролю за здійснення загальнодержавної політики у сфері банкрутства.

Розпочнемо дослідження поняття та змісту такої категорії як «політика», оскільки саме вона виступає основоположною категорією у розумінні інших, нами зазначених понять. Перш за все, політика виступає багатокомпонентним та багатоаспектним поняттям, яке характеризує широке коло відносин суспільного життя, як то політика соціальна, фінансова, промислова, аграрна, економічна, правова, військова, екологічна та ін.

Зважаючи на таку багатоаспектність, політика має широкий зміст, характеристику, властивості, суб'єктів, об'єктів та оцінок як з боку суспільства, так і з боку владних суб'єктів.

Реалізація державної політики у сфері банкрутства має багатогранний вимір. Політика розкривається через соціально-економічну, нормативно-правову, морально-етичну складову, та є безумовний фактор формування та задоволення потреб суспільства та держави. Зміст політики визначається наявними в суспільстві потребами та інтересами, а отже необхідно говорити про її мінливість та залежність від історико-правових умов розвитку держави (Хаустова, 2020: 39–42).

Адміністративно-правовий аспект розуміння категорії «політика», на думку О.І. Безпалової,

полягає в обґрунтуванні доцільності її розгляду як певної обґрунтованої, функціонально цілеспрямованої та структурно системної діяльності суб'єктів суспільних відносин, що обумовлюється встановленою стратегією, цілями та концепціями, досягнення яких для певної соціальної спільноти є пріоритетним (Безпалова: 2014: 99–100).

Реалізація політики в будь-якій сфері має враховувати сукупність факторів, як у їх зовнішніх проявах, так і у їх внутрішньому суб'єктивному змісті (Юридична енциклопедія, 2002: 629). Головною особливістю політики як фактору, що впливає на розвиток суспільства, є її публічність, взаємозв'язок із публічною владою.

Аби розглянути питання «політика» в його динамічному аспекті, варто звернути увагу на те, що політика, це завжди публічна категорія, яка торкається інтересів суспільства й реалізується публічною владою (Валевський, 2001: 25–30). Політика визначає напрям розвитку держави, суспільства, та окремих сфер суспільних правовідносин, часто відображаючи найбільш видатні досягнення чи прагнення соціуму.

Визначення змісту державної політики у сфері банкрутства має пов'язуватися із характеристикою дій суб'єктів владних повноважень у визначених сферах суспільних відносин, зокрема, у сфері запобігання поширенню випадків визнання юридичних осіб неплатоспроможними як складової ефективності здійснення державної економічної політики.

В цьому сенсі варто навести обґрунтування визначення поняття «політика», наведеного у дослідженнях І. Петренка, де встановлено, що критерієм ефективності діяльності органів державної влади є успішність керівництва суспільством та здатність задовольнити його потреби, в тому числі шляхом пошуку компромісів між потребами різних соціальних груп (Петренко, 2011). Отже, державна політика є відображенням пропорційно ефективного співвідношення об'єктивних факторів розвитку суспільства та суб'єктивних потреб окремих його членів, що втілюється у діяльності органів державної влади.

Аналіз чинного законодавства з питань банкрутства призводить до висновку, що питання державної політики у цій сфері не знайшли відповідного закріплення у діючому законодавстві. Базовий нормативний документ, Кодекс України з процедур банкрутства, що регулює відповідні відносини не має навіть відповідних розділів, щодо узагальнюючих норм-принципів, які мають бути у законодавчому акті, який претендує на кодифікований нормативний акт. Лише Господарський кодекс України має норму про державну політику з питань банкрутства але

вона не є загальною нормою принципом, а лише стосується окремих випадків провадження з банкрутства державних підприємств та підприємств з часткою держави (ст. 214 ГК України) (Господарський кодекс України, 2003).

Відсутність таких норм може свідчити про неможливість або принаймні про складність здійснення на практиці ефективної державної політики у сфері банкрутства через відсутність прозорих та чітко закріплених правил поведінки учасників відповідних правовідносин, які б мали бути базисними принципами такої політики для державних органів та учасників відповідних правовідносин.

Здійснення загальнодержавної та регіональної політики у сфері банкрутства є складовою політики у сфері економічних відносин, вона має переслідувати за функціональну мету прагнення держави до підприємницького зростання, де базисом власне і є успішний, соціально відповідальний бізнес-сегмент.

Від так однією із ключових проблем здійснення державної економічної політики має визначатися якісне організаційно-правове її забезпечення та встановлення ефективної інституціональної моделі побудови системи суб'єктів владних повноважень, діяльність яких спрямовується на формування механізму відновлення платоспроможності боржника або у разі необхідності реалізації процедур визнання його банкрутом.

Таким чином, функціональна ефективність прогнозованої політики у сфері запобігання банкрутства перебуває у залежності від якості національного законодавства, дієвості взаємодії суб'єктів господарювання та формування незалежної та результативної судової та правоохоронної системи, де важливе місце займають в тому числі і арбітражні керуючі як суб'єкти, уповноважені на захист інтересів учасників господарсько-правових відносин.

Висновок. Забезпечення стабільності розвитку економічної системи держави виконує такі

стратегічно важливі завдання, як досягнення балансу приватного та публічного інтересу у здійсненні господарсько-правових відносин. До складових елементів загальнонаціональної політики у сфері банкрутства, що мають бути реалізовані в Україні, необхідно віднести: забезпечення здійснення громадського обговорення проєктів законів України, в тому числі різноманітних стратегій та концепцій на засадах прозорості та доступності; нормативне врегулювання змісту правовідносин із здійснення політики запобігання банкрутства; пошук та впровадження дієвих ефективних інструментів публічного адміністрування у забезпеченні реалізації мети дієвості господарсько-правових механізмів здійснення підприємництва; функціонування ефективного механізму юридичної відповідальності учасників процедури банкрутства в цілому, і зокрема, арбітражних керуючих як економіко-правових менеджерів; гарантування виконання рішень господарських судів; створення сприятливого інвестиційного середовища для інвесторів; впровадження засобів та форм внутрішнього та зовнішнього контролю за здійснення загальнонаціональної політики у сфері банкрутства.

Таким чином, сутність державної політики у сфері банкрутства має розумітися як певна сукупність ідей, інтересів, потреб, прагнень суспільства, що визначають зміст компетенції органів державної влади з питань сприяння відновлення платоспроможності суб'єктів господарювання, що переслідує загальну ціль суспільного розвитку – забезпечення добробуту населення та гарантування соціально-економічного прогресу соціуму та держави.

Принципи державної політики у сфері банкрутства мають бути закріплені у діючих базових нормативних актах, що дасть можливість відповідним органам держави та всім учасникам відповідних правовідносин слідувати цим нормам у практичній діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні: Указ Президента України від 22 липня 1998 року № 810/98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/810/98#Text>
2. Сарнацький М.А. Чинники, які впливають на ефективність адміністративно-правового регулювання державної політики у сфері банкрутства в Україні. *Юридичний вісник*. 2020. № 5. С. 203–212.
3. Щерба А. В. Адміністративні процедури в органах місцевого самоврядування в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2011. 198 с.
4. Минчинська І. В. Динаміка та структура показників неплатоспроможності та банкрутства підприємств в Україні: аналітично-статистичний огляд. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. (2019). № 6 (276). С. 114–126
5. Легеза Ю.О., Легеза Є.О. Напрями вдосконалення законодавства України в частині адміністративно-правового забезпечення реалізації економічної функції держави. *ScienceRise : Juridical Science*. 2019. Volume 2 (8). С.28–33

6. Хаустова М.Г. Правова політика української держави у сфері модернізації правової системи України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 39–42.
7. Безпалова О.І. Адміністративно-правовий механізм реалізації правоохоронної функції держави: моногр. Харків : НікаНова, (2014). 544 с.
8. Юридична енциклопедія: в 6 т. Т. 4 Н–П / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін.]. Київ : Укр. енцикл імені М.П. Бажана, (2002). 717 с.
9. Валецький О.Л. Державна політика в Україні: методологія аналізу, стратегія, механізми впровадження: монографія. Київ: НІСД, (2001). 242 с.
10. Петренко І. Сутність державної політики та державних цільових програм. *Віче*. 2011. № 10. URL: <http://www.viche.info/journal/2566/>
11. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

REFERENCES:

1. Pro zakhody shchodo vprovadzhennia Kontseptsii administratyvnoi reformy v Ukraini: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 22 lyupnia 1998 roku № 810/98 [On measures to implement the Concept of Administrative Reform in Ukraine: Decree of the President of Ukraine dated July 22, 1998 No. 810/98]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/810/98#Text> [in Ukrainian]
2. Sarnatsky, M.A. (2020). Chynnyky, yaki vplyvaiut na efektyvnist administratyvno-pravovoho rehuliuвання derzhavnoi polityky u sferi bankrutstva v Ukraini [Factors influencing the effectiveness of administrative and legal regulation of state policy in the field of bankruptcy in Ukraine]. *Legal Bulletin*. No. 5. pp. 203–212. [in Ukrainian]
3. Shcherba, A.V. (2011). Administratyvni protsedury v orhanakh mistsevoho samovriaduvannia v Ukraini [Administrative procedures in local government bodies in Ukraine]: dis. ...cand. Legal Sciences: 12.00.07. Kharkov., 198 p. [in Ukrainian]
4. Minchinskaya, I.V. (2019). Dynamika ta struktura pokaznykiv neplatospromozhnosti ta bankrutstva pidpriemstv v Ukraini: analitychno-statystychnyi ohliad [Dynamics and structure of insolvency and bankruptcy indicators of enterprises in Ukraine: analytical and statistical review]. *Bulletin of Khmelnytsky National University. Economic Sciences*. No. 6 (276). pp. 114–126 [in Ukrainian]
5. Leheza, Yu.O. & Leheza, Ye.O. (2019). Napriamy vdoskonalennia zakonodavstva Ukrainy v chastyni administratyvno-pravovoho zabezpechennia realizatsii ekonomichnoi funktsii derzhavy [Directions for improving the legislation of Ukraine in terms of administrative and legal support for the implementation of the economic function of the state]. *ScienceRise: Juridical Science*. Volume 2(8). С. 28–33 [in Ukrainian]
6. Khaustova, M.G. (2020). Pravova polityka ukrainskoi derzhavy u sferi modernizatsii pravovoi systemy Ukrainy [Legal policy of the Ukrainian state in the sphere of modernization of the legal system of Ukraine]. *Legal scientific electronic journal*. No. 1. pp. 39–42. [in Ukrainian].
7. Bespalova, O.I. (2014). Administratyvno-pravovyi mekhanizm realizatsii pravookhoronnoi funktsii derzhavy [Administrative and legal mechanism for implementing the law enforcement function of the state]: monograph. Kharkiv: Nikonova, . 544 pp. [in Ukrainian]
8. Legal Encyclopedia (2002). in 6 volumes. T. 4 N-P / [editor: Yu. S. Shemshuchenko (responsible editor) and others]. Kyiv. : Ukr. Entsik named after M.P. Bazhan. 717 p. [in Ukrainian]
9. Valevsky, O.L. (2001). Derzhavna polityka v Ukraini: metodolohiia analizu, stratehiia, mekhanizmy vprovadzhennia: monohrafiia [State policy in Ukraine: methodology of analysis, strategy, mechanisms of implementation: monograph]. Kyiv : NISI. 242 p. [in Ukrainian]
10. Petrenko, I. (2011). The essence of state policy and state target programs. *Veche*. No. 10 Retrieved from: <http://www.viche.info/journal/2566/> [in Ukrainian]
11. Economic Code of Ukraine (2003). Law of Ukraine dated January 16, No. 436-IV. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> [in Ukrainian]

УДК 342.9

Віталій ЧЕПУРНИЙ

аспірант кафедри конституційного та адміністративного права
Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 66,
69600

ORCID: 0009-0003-9212-9628

DOI: 10.32782/LST/2024-1-6

Бібліографічний опис статті: Чепурний, В. (2024). Зміст статусу приватного виконавця як суб'єкта публічно-управлінських правовідносин в Україні: постановка проблеми. *Law. State. Technology*, 1, 39–43, doi: 10.32782/LST/2024-1-6

**ЗМІСТ СТАТУСУ ПРИВАТНОГО ВИКОНАВЦЯ
ЯК СУБ'ЄКТА ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКИХ ПРАВОВІДНОСИН В УКРАЇНІ:
ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ**

З'ясовано, що запровадження інституту приватних виконавців є одним із ключових аспектів реформи правозахисної системи в Україні. Підкреслено, що функціонування змішаної системи здійснення виконавчого провадження та функціонування інституту приватних виконавців спрямовується передусім на забезпечення ефективності механізму здійснення та захисту прав і свобод людини, зокрема, у частині дієвості судової форми забезпечення суб'єктивних публічних та суб'єктивних приватних прав особи. Зазначено, що із запровадженням інституту приватних виконавців питання встановлення їх адміністративно-правового статусу набуває актуальності. Зроблено висновок, що на законодавчому рівні встановлено особливо важливе значення приватних виконавців у системі захисту прав і свободи особи, що аргументовано наявністю підвищеним вимог до кандидатів на таку діяльність. Підкреслено, що існування органів самоврядування, якими володіє інституція приватних виконавців в Україні, а саме: Асоціація приватних виконавців з відповідними структурними одиницями, є аргументацією до активізації процесів відокремлення інституту приватних виконавців від органів державної влади, та вимагає подальшої активізації запровадження механізму внутрішнього контролю за дотримання професійної етики та підвищенням кваліфікації, на зразок існуючої практики діяльності із здобуттям свідоцтва про право зайняття адвокатською діяльністю, що реалізується в межах діяльності Національної асоціації адвокатів України та кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури.

Ключові слова: захист прав і свобод особи, контроль, незалежність, приватний виконавець, публічно-управлінські правовідносини, статус.

Vitalii CHEPURNYI

postgraduate student of the Department of Constitutional and Administrative Law
Zaporizhia National University, 66, Zhukovsky str., Zaporizhzhia, 69600

ORCID: 0009-0003-9212-9628

DOI: 10.32782/LST/2024-1-6

To cite this article: Chepurnyi, V. (2024). Zmist statusu pryvatnoho vykonavtsia yak subiekta publichno-upravlinskykh pravovidnosyn v Ukraini: postanovka problemy [Content of the status of private executors as participants of public-managerial legal relations in Ukraine: statement of the problem]. *Law. State. Technology*, 1, 39–43, doi: 10.32782/LST/2024-1-6

**CONTENT OF THE STATUS OF PRIVATE EXECUTORS AS PARTICIPANTS
OF PUBLIC-MANAGERIAL LEGAL RELATIONS IN UKRAINE:
STATEMENT OF THE PROBLEM**

It has been established that the introduction of the institution of private enforcement agents is one of the key aspects of the reform of the law enforcement and judicial system in Ukraine. It is emphasized that the functioning of the combined system of enforcement proceedings and the functioning of the institution of private executors is aimed, first of all, at ensuring the effectiveness of the mechanism for the implementation and protection of human rights and freedoms, in particular, in terms of the effectiveness of the judicial form of ensuring subjective public and subjective private rights of the individual. It is noted that with the introduction of the institution of private executors, the issue of establishing their administrative and legal status becomes relevant. It is concluded that

at the legislative level the particularly important importance of private performers in the system of protecting individual rights and freedoms is established, which is argued by the presence of increased requirements for candidates for such activities. It is emphasized that the existence of self-government bodies possessed by the system of private executors in Ukraine, namely the Association of Private Enforcers with the corresponding structural units, the Qualification Commission is an argument for intensifying the processes of separating the institution of private executors from public authorities and requires further intensification of the implementation of the internal control mechanism for compliance professional ethics and advanced training, such as the existing practice of obtaining a certificate of the right to practice law, implemented within the activities of the National Bar Association of Ukraine and the qualification and disciplinary commissions of the legal profession.

Key words: protection of individual rights and freedoms, control, independence, private executor, public-administrative legal relations, status.

Постановка проблеми. Запровадження інституту приватних виконавців безумовно належить до одних із ключових аспектів реформи правозахисної системи в Україні. Функціонування змішаної системи здійснення виконавчого провадження та функціонування інституту приватних виконавців спрямовується передусім на забезпечення ефективності механізму здійснення та захисту прав і свобод людини, зокрема, у частині дієвості судової форми забезпечення суб'єктивних публічних та суб'єктивних приватних прав особи. Варто зазначити, що із запровадженням інституту приватних виконавців питання встановлення їх адміністративно-правового статусу набуває актуальності, але не може бути охарактеризовано як досліджено комплексно та всебічно, що обумовлює актуальність здійснення подальших наукових пошуків, спрямованих на оптимізацію діяльності таких суб'єктів як учасників публічних правовідносин.

Стан наукової розробки проблеми. Питання встановлення змісту та специфіки реалізації статусу приватних виконавців досліджувались у наукових працях таких вчених, як Л.Ю. Сайко, В.В. Ляшенко (Сайко, Ляшенко, 2015: 75–78), А.В. Солонар (Солонар, 2016: 58–64), М.В. Міхеєв (Міхеєв, 2019), Є.Д. Когутич (Когутич, 2019), Л.О. Крупнова (Крупнова, 2017: 114–119) та ін.. Однак встановлення змісту статусу приватних виконавців як учасників публічно-управлінських правовідносин на рівні окремого дослідження не було здійснено, але є актуальним і затребуваним для потреб практики та захисту прав особи у її взаємодії із органами державної влади та місцевого самоврядування.

Мета статті полягає у встановленні змісту статусу приватного виконавця як суб'єкта публічних правовідносин в Україні.

Виклад основного матеріалу. Безумовно для судової та правозахисної системи України запровадження інституту приватних виконавців стало нормативною новелою, ефективність якої втім в межах наукової дискусії залишається

спірною. Спрямування наукових пошуків із встановлення змісту статусу приватних виконавців як учасників публічних правовідносин в Україні пов'язується як із встановленням позитивних та негативних характеристик такого правового інституту, так і з встановленням сутності та юридичної природи таких суб'єктів.

Запровадження інституту приватних виконавців має позитивне значення, як зазначається у низці публікацій, що пов'язується із оптимізацією інституту надання адміністративних послуг та якісним здійсненням адміністративних процедур забезпечення виконання судових рішень (Сайко, Ляшенко, 2015: 77–78). А.В. Солонар обґрунтовує, що приватні виконавці мають унікальний статус у системі реалізації та захисту суб'єктивних публічних та приватних прав осіб (Солонар, 2016: 63–64).

Звичайно, здійснити об'єктивну оцінку ефективності діяльності приватних виконавців як учасників публічно-управлінських відносин є можливим після спливу певного необхідного часу правозастосування. Встановлення змісту статусу таких суб'єктів має виходити із розуміння змісту категорії «приватний». Зокрема, А. Волков та Є. Желтухін зазначають, що наявність характеристики приватно-правового «зabarвлення» діяльності таких суб'єктів, означає відсутність у реалізації наданих їм повноважень втручання держави та її органів (Волков, Желтухін, 2015).

Але при цьому, як зазначає Л. Крупнова, фактично в сучасних умовах національної правової системи є неможливим здійснити виконання судового рішення у публічно-управлінській сфері без взаємодії із органами державної влади та місцевого самоврядування. Отже, як зазначає Л. Крупнова, більш коректним був б поділ системи примусового виконання на бюджетних та небюджетних виконавців, адже власне поділ виконавців на приватних та державних має за критерій передусім джерело фінансування такої діяльності Л.О. Крупнова (Крупнова, 2017: 114–119). Вченою робиться висновок про те, що використання терміна

«приватний виконавець» спрямовується на певне відмежування такого інституту від низько ефективної системи державних виконавців, що тривалий час існувала як монополія в правовій системі України, але при цьому її результативність характеризувалась вкрай негативно.

Крім того доволі спірним є законодавчий підхід, встановлений відповідно до змісту статей 16–17 Закону України від 2 червня 2016 року № 1403-VIII «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень та рішень інших органів» щодо встановлення обсягу компетенції Міністерства юстиції України у функціонуванні системи приватних виконавців (Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень та рішень інших органів). Фактично такий підхід робить інститут приватних виконавців інститутом, що контролюється державою, і не дозволяє говорити про його самостійність та незалежність повною мірою, попри те, що фінансування його діяльності здійснюється не за рахунок публічних фінансових ресурсів (зокрема, коштів Державного бюджету України та місцевих бюджетів).

У низці публікацій висловлено поодинокі думки про доцільність відновлення інституту приватних виконавців при судах (Кройтор, 2021: 26–29).

У якості підтримки збереження контролю за діяльністю приватних виконавців за Міністерством юстиції України та його територіальними управліннями висловлено у наукових працях Л. Крупноюю (Крупнова, 2017: 114–119), що вченою аргументується як встановлення статусу останнього як «головного органу у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну правову політику, державну політику з питань банкрутства, у сфері нотаріату, організації примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб), державної реєстрації актів цивільного стану, державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, державної реєстрації обтяжень рухомого майна, державної реєстрації юридичних осіб, громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, та фізичних осіб – підприємців, реєстрації статуту територіальної громади м. Києва, реєстрації статутів Національної академії наук та національних галузевих академій наук, у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, з питань утримання військовополонених, у сфері правової освіти населення; забезпечує формування державної політики у сфері архівної справи і діловодства та створення і функціонування державної системи

страхового фонду документації; забезпечує реалізацію державної політики у сфері стягнення в дохід держави активів осіб, щодо яких застосовано санкції» (Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України, 2014).

В цілому необхідно зазначити, що реалізація вимоги статусу приватного виконавця вимагає запровадження відокремленого розуміння його місця в системі захисту прав і свобод особи, що має полягати не лише у відсутності фінансування такої діяльності за рахунок коштів Державного бюджету України, але і відмови від інституту підпорядкування органам державної влади, зокрема, Міністерству юстиції України.

Реалізація статусу приватного виконавця в Україні пов'язується із застосуванням до нього цілої низки правообмежувальних заходів, що спрямовується передусім на забезпечення ефективності його діяльності. Так, згідно із Законом України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень та рішень інших органів» від 2 червня 2016 року № 1403-VIII встановлено, що приватним виконавцем не може бути особа: по-перше, особа, яка не досягла 25 років, не здобула вищу юридичну освіту не нижче, ніж другий освітній рівень (магістр), не володіє державною мовою, не має стажу роботи у галузі права після отримання відповідного диплома впродовж мінімум двох років та не склала кваліфікаційний іспит; по-друге, якщо визнана судом обмеженою у цивільній дієздатності або недієздатною; по-третє, яка має не зняту або не погашену в установленому законом порядку судимість; по-четверте, яка вчинила корупційне правопорушення або порушення, пов'язане з корупцією, протягом трьох років з дня вчинення; по-п'яте, у якої анульоване внаслідок порушення вимог законодавства свідоцтво про право на зайняття нотаріальною чи адвокатською діяльністю або діяльність арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора), впродовж трьох років з дня прийняття відповідного рішення; по-шосте, звільнена з посади судді, прокурора, працівника правоохоронного органу, з державної служби або служби в органах місцевого самоврядування у зв'язку з притягненням до дисциплінарної відповідальності впродовж трьох років з дня звільнення.

Крім того до приватних виконавців встановлюється обмеження щодо здійснення сумісництва їх діяльності із іншими видами оплачуваної чи підприємницької діяльності, окрім «викладацької, наукової і творчої діяльності, діяльності арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора),

інструкторської та суддівської практики із спорту та роботи в органах Асоціації приватних виконавців України» (ч. 3 ст. 18 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень та рішень інших органів» від 2 червня 2016 року № 1403-VIII).

Висновок. Таким чином, законодавець підкреслює особливо важливе значення приватних виконавців у системі захисту прав і свободи особи, формулюючи підвищений перелік вимог до кандидатів на здійснення такої діяльності, але при цьому залишає функцію контролю та звітності за результати її реалізації за органами державної влади, що негативно впливає на ефективність забезпечення гарантій незалежності їх діяльності. Існування органів самовря-

дування, якими володіють приватні виконавці в Україні, а саме Асоціації приватних виконавців з відповідними структурними одиницями, дозволяє зробити припущення про доцільність запровадження відокремленого самостійного механізму внутрішнього контролю за дотримання професійної етики та підвищенням кваліфікації, на зразок існуючої практики діяльності із здобуттям свідоцтва про право зайняття адвокатською діяльністю, що реалізується в межах діяльності Національної асоціації адвокатів України та кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури. Подібний підхід в межах функціонування системи приватних виконавців дозволить гарантувати незалежність реалізації їх статусу, що підвищить ефективність їх діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сайко Л.Ю. Правові аспекти запровадження інституту приватних виконавців в Україні. *Молодий вчений*. 2015. № 5(20). С. 75–78. 65.
2. Солонар А.В. До питання запровадження інституту приватних виконавців в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 1. С. 58–64.
3. Міхеєв М.В. Адміністративно-правове регулювання діяльності державних і приватних виконавців в Україні: автореф. дис... к.ю.н. 12.00.07. К., 2019. 23 с.
4. Когутич Є. Д. Адміністративно-правове забезпечення здійснення контролю за діяльністю приватних виконавців в Україні. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, 2019. 213 с.
5. Крупнова Л. Правовий статус приватних виконавців у системі виконавчого провадження. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 4. С. 114–119
6. Волков А., Желтухін Є. Статус виконавця має бути єдиним, без поділу на державного чи приватного. *Юридична газета*. 2015. № 13. URL: <https://jur-gazeta.com/interview/status-vikonavcsya-mae-buti-edinim-bez-podilu-na-derzhavnogo-chi-privatnogo.html>
7. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень та рішень інших органів: Закон України від 2 червня 2016 року № 1403-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19#Text>
8. Кройтор В.А. Виконання судових рішень: встановлення нових договорказів. *Інститут приватних виконавців: актуальні проблеми і практики: матеріали круглого столу, присвяченого сучасним питанням діяльності приватних виконавців в Україні (м. Харків, 15 червня 2021 р.)* / за заг. ред. проф. К. В. Гусарова. Харків: ТОВ «Оберіг», 2021. С. 26–29.
9. Верба-Сидор О.Б., Воробель У.Б. Інститут приватних виконавців в Україні: пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 1. С. 86–94.
10. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України: Постанова Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 228. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-п#Text>

REFERENCES:

1. Saiko, L.Iu. (2015) Pravovi aspekty zaprovadzhennia instytutu pryvatnykh vykonavtsiv v Ukraini [Legal aspects of the introduction of the institute of private performers in Ukraine]. *Molodyi vchenyi*. № 5(20). S. 75–78. [in Ukrainian].
2. Solonar, A.V. (2016) Do pytannia zaprovadzhennia instytutu pryvatnykh vykonavtsiv v Ukraini [Regarding the introduction of the institute of private performers in Ukraine]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. № 1. S. 58–64 [in Ukrainian].
3. Mikhieiev, M.V. (2019) Administratyvno-pravove rehuliuвання diialnosti derzhavnykh i pryvatnykh vykonavtsiv v Ukraini [Administrative and legal regulation of the activities of state and private contractors in Ukraine]: avtoref. dys... k.i.u.n. 12.00.07. Kiyv. 23 s. [in Ukrainian].

4. Kohutych, Ye. D. (2019) Administratyvno-pravove zabezpechennia zdiisnennia kontroliu za diialnistiu pryvatnykh vykonavtsiv v Ukraini [Administrative and legal provision of control over the activities of private executors in Ukraine]. Kvalifikatsiina naukova pratsia na pravakh rukopysu. Dysertatsiia na zdobuttia naukovoho stupenia kandydata yurydychnykh nauk za spetsialnistiu 12.00.07 «Administratyvne pravo i protses; finansove pravo; informatsiine pravo». Naukovo-doslidnyi instytut publicznego prava, Naukovo-doslidnyi instytut publicznego prava, Kyiv. 213 s. [in Ukrainian].
5. Krupnova, L. (2017) Pravovyi status pryvatnykh vykonavtsiv u systemi vykonavchoho provadzhennia [Legal status of private executors in the system of executive proceedings]. Naukovyi chasopys Natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy. № 4. S. 114–119 [in Ukrainian].
6. Volkov, A., Zheltukhin, Ye. (2015) Status vykonavtsia maie buty yedynym, bez podilu na derzhavnoho chy pryvatnoho [The status of the executor must be unified, without division into public or private]. Yurydychna hazeta. № 13. URL: <https://yur-gazeta.com/interview/status-vikonavtsya-mae-buti-edinim-bez-podilu-na-derzhavnogo-chi-privatnogo.html> [in Ukrainian].
7. Pro orhany ta osib, yaki zdiisniuiut prymusove vykonannia sudovykh rishen ta rishen inshykh orhaniv (2016) [On bodies and persons carrying out enforcement of court decisions and decisions of other bodies]: Zakon Ukrainy № 1403-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19#Text> [in Ukrainian].
8. Kroitor, V. A. (2021) Vykonannia sudovykh rishen: vstanovlennia novykh dorohovkaziv [Execution of court decisions: establishment of new road signs]. Instytut pryvatnykh vykonavtsiv: aktualni problemy i praktyky : materialy kruhloho stolu, prysviachenoho suchasnym pytanniam diialnosti pryvatnykh vykonavtsiv v Ukraini (m. Kharkiv, 15 chervnia 2021 r.) / za zah. red. prof. K. V. Husarova. Kharkiv: TOV «Oberih». S. 26–29 [in Ukrainian].
9. Verba-Sydor, O.B., Vorobel, U.B. (2016) Instytut pryvatnykh vykonavtsiv v Ukraini: propozytsii shchodo vdoskonalennia pravovoho rehuliuвання [Institute of private executors in Ukraine: proposals for improving legal regulation]. Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. № 1. S. 86–94. [in Ukrainian].
10. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Ministerstvo yustytzii Ukrainy (2014) [On the approval of the Regulation on the Ministry of Justice of Ukraine]: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 2 lypnia 2014 r. № 228. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-p#Text> [in Ukrainian].

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ

УДК 34.342.5

Yulia VOLKOVA

Doctor of Law, Professor, Professor at the Department of Administrative Law and Process Taras Shevchenko National University of Kyiv, Volodymyrska str., 60, Kyiv, Ukraine, 01033, Researcher (Honorary Associate), University of Liverpool, Liverpool, United Kingdom

ORCID: 0000-0002-2799-3933

DOI: 10.32782/LST/2024-1-7

To cite this article: Volkova, Y. (2024). Pryntsyv rivnosti u pravovomu rehuliuванні pid chas prokhozhenia publichnoi sluzhby. [The principle of equality in legal regulation during public service]. *Law. State. Technology*, 1, 44–51, doi: 10.32782/LST/2024-1-7

THE PRINCIPLE OF EQUALITY IN LEGAL REGULATION DURING PUBLIC SERVICE

The article analyses the principle of equality in legal regulation during public service. It is indicated that public administration is inherently one of the means of regulating social relations, which, unlike public administration, should be recognised as a more liberal lever of influence on social objects. This quality of the mentioned institution is explained by minimal government intervention in the activities of managed objects and their ability to act within certain limits at their own discretion; The idea of forming legal relations between these subjects based on the principles of partnership, equality of their legal status and mutual responsibility is gaining further practical distribution.

An important stage in the development of public administration in Ukraine remains the improvement of the institution of public service, which is based on the foundation of established principles as fundamental ideas. Based on both the system of principles of the public service as a whole, and each principle, a separate response to internal and external challenges that arise before this institution is built. Particularly relevant in Ukraine has become a deep awareness of the challenges of the pandemic, and subsequently the war, in relation to such a principle of public service as the principle of equality.

Of course, all the principles of public service work inextricably in unity and in the system and influence each other. It is they who bear the burden of transforming the environment of the institution of public service in modern conditions.

It was concluded that equal access to public service is an element of equality before the law. At the same time, exceptions related to the presence of Ukrainian citizenship, the need to speak the state language, reaching a certain age, etc. to enter the public service are objective requirements for the proper implementation of the functions of the public service. Moreover, such requirements are equal for all candidates for public service. In addition, existing challenges have shown that the principles of public service have established themselves as optimal markers of the process of reforming the public service, have resisted the peculiarities of the Ukrainian reality of public service, and have shown the realities of the gap between the principle of equal access to public service and the procedures for its implementation. The most valuable thing was the awareness of the importance of competitive selection and appointment to positions based on merit, so as not to undermine trust and modern competition procedures. The existing features of the public service have become new opportunities for the further development of this institution and highlighted new trends in achieving high professionalism, depoliticization of the selection procedure for professional public service, quality and openness of selection, stability, and professionalism of the public service as a whole. Additionally, the pandemic and the war made it possible to understand the vector of further movement – the relationship between the goals and processes of reform and the stability of the public service as a priority, the ability to support changes in the country. The principle of equality should not be compromised by existing challenges or any other factors.

Key words: *principles of administrative law, principle of equality, public service, public employee, public administration, public interest.*

Юлія ВОЛКОВА

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного права та процесу, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, вул. Володимирська, 60, Київ, Україна, 01033, дослідник (почесний співробітник), Ліверпульський Університет, Ліверпуль, Великобританія

ORCID: 0000-0002-2799-3933

DOI: 10.32782/LST/2024-1-7

Бібліографічний опис статті: Волкова, Ю. (2024). Принцип рівності у правовому регулюванні під час проходження публічної служби. *Law. State. Technology*, 1, 39–51, doi: 10.32782/LST/2024-1-7

ПРИНЦИП РІВНОСТІ У ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ПІД ЧАС ПРОХОДЖЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ

У статті проаналізовано принцип рівності у правовому регулюванні під час проходження публічної служби. Вказано, що публічне адміністрування за своєю суттю є одним із засобів упорядкування суспільних відносин, яке, на відміну від державного управління, варто визнати більш ліберальним важелем впливу на соціальні об'єкти. Така якість згаданого інституту пояснюється мінімальним втручанням держави у діяльність керованих об'єктів та їх можливістю діяти у визначених межах на власний розсуд; набуває подальшого практичного поширення ідея формування між цими суб'єктами правовідносин, заснованих на принципах партнерства, рівності їх правового статусу та взаємовідповідальності.

Важливим етапом розвитку публічного адміністрування в Україні лишається вдосконалення інституту публічної служби, який базується на фундаменті закріплених принципів як засадничих ідей. На основі як системи принципів публічної служби загалом, так і кожного принципу окремо будується реагування на внутрішні та зовнішні виклики, які постають перед цим інститутом. Особливо актуальним в Україні стало глибоке усвідомлення викликів пандемії, а у подальшому війни перед таким принципом публічної служби, як принцип рівності.

Безумовно всі принципи публічної служби нерозривно працюють в єдності та в системі, і впливають на один на одного. Саме на них ліг тягар трансформації середовища інституту публічної служби в сучасних умовах.

Роблено висновок, що рівний доступ до публічної служби є елементом рівності перед законом. Водночас винятки, пов'язані із наявністю українського громадянства, необхідністю володіння державною мовою, досягненням певного віку тощо для вступу на публічну службу, є об'єктивними вимогами для належної реалізації функцій публічної служби. При цьому для усіх кандидатів на публічну службу такі вимоги є рівними. Крім того наявні виклики показали, що принципи публічної служби утвердилися оптимальними маркерами процесу реформування публічної служби, встояли перед особливостями української дійсності публічної служби, показали реалії розриву між принципом рівного доступу до публічної служби та процедурами його реалізації. Найціннішим стало усвідомлення важливості конкурсного відбору та призначення на посади на основі заслуг аби не підірвати довіру і сучасні процедури конкурсу. Наявні особливості проходження публічної служби стали новими можливостями для подальшого розвитку цього інституту і висвітлили нові тенденції в напрямі досягнення високого професіоналізму, деполітизації порядку відбору на професійну публічну службу, якості та відкритості відбору, стабільності та фаховості публічної служби в цілому. Також пандемія та війна дозволили усвідомити вектор подальшого руху – співвідношення цілей та процесів реформування та стабільності публічної служби як пріоритету, спроможності підтримувати зміни в країні. Принцип рівності не має ставитися під сумнів наявними викликами чи будь якими іншими чинниками.

Ключові слова: принципи адміністративного права, принцип рівності, публічна служба, публічний службовець, публічне адміністрування, публічний інтерес.

Formulation of the problem. Public administration is inherently one of the means of regulating social relations, which, unlike public administration, should be recognised as a more liberal lever of influence on social objects. This quality of the mentioned institution is explained by minimal government intervention in the activities of managed objects and their ability to act within certain limits at their own discretion; The idea of forming legal relations between these subjects based on the principles of partnership, equality of their legal status and mutual responsibility is gaining further practical distribution.

An important stage in the development of public administration in Ukraine remains the improvement of the institution of public service, which is based on the foundation of established principles as fundamental ideas. Based on both

the system of principles of the public service as a whole, and each principle, a separate response to internal and external challenges that arise before this institution is built. Particularly relevant in Ukraine has become a deep awareness of the challenges of the pandemic, and subsequently the war, in relation to such a principle of public service as the principle of equality.

Of course, all the principles of public service work inextricably in unity and influence each other. It is they who bear the burden of transforming the environment of the institution of public service in modern conditions.

State of scientific development. A number of scientific works by such scientists as: A. Astapova, O. Bandurky, V. Averyanova, I. Borodina, Yu. Bytyaka, O. Bandurky, N. Honcharuk, S. Grechanyuk, I. Hrytsenko, E. Dodina,

Yu. Lykhacha, V. Kolpakova, T. Kolomoets, O. Kravchenko, Yu. Kizilova, A. Kukuli, Ye. Okhotsky, etc.

The purpose of the article is to analyse the principle of equality in legal regulation during public service.

Presenting main material. Constitution of Ukraine in Art. 38 determines that citizens enjoy an equal right of access to public service, as well as Art. 24 established that there can be no privileges or restrictions based on race, skin colour, political, religious, and other beliefs, gender, ethnic and social origin, property status, place of residence, language, and other grounds. And this, accordingly, became the basis for one of the main principles of the civil service – the principle of equality, which was enshrined and more fully regulated by the Law of Ukraine «On Civil Service», which established the methods and procedure for filling positions in the civil service and the requirements for civil servants. Therefore, in the Law of Ukraine «On Civil Service» this right is ensured, first of all, through an exclusively competitive procedure for appointment to all civil service positions.

In addition, according to this principle, any form of discrimination, the establishment by a government body or official (head of the civil service) of unreasonable restrictions or the provision of unreasonable advantages to certain categories of citizens when entering and performing public service is prohibited. At the same time, it is not prohibited to introduce reasonable professional requirements and restrictions, in particular regarding the presence of experience in carrying out managerial activities in leadership positions, establishing differences in the legal status of persons due to the specific level and profile of education and the conditions and type of activity in positions requiring special knowledge. high competence (Scientific and practical commentary, p. 62). It is an undeniable fact that the principle of equality, formulated by the Constitution of Ukraine, the Law of Ukraine «On Civil Service», is also enshrined in other regulations, namely decrees of the President of Ukraine, resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine.

It should be emphasised that, considering the classical approaches of legal theory, equality includes equality before the law and the prohibition of discrimination and is an element of legality as a component of the principle of the rule of law. However, the legal category of equality is broader than the above theory and deserves separate consideration and research.

Thus, this principle is reflected in the Charter of the United Nations (The Charter of the United

Nations and the Charter of the International Court of Justice, 1945), where in Art. 2 stipulates that in order to achieve its goals, the Organization and its members act in accordance with a number of principles, the first of which is the principle of sovereign equality of all members. Of these provisions, the principle of equality for nations presupposes equality of rights and their equal volume. Moreover, the absence of difference regarding the race, gender, language, or religion of the persons concerned are components of non-discrimination, which, in fact, is an element of the principle of equality.

Protocol No. 12 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms states: «The member states of the Council of Europe which have signed this Protocol, Having regard to the fundamental principle that all persons are equal before the law and are entitled to equal protection under the laws; Determined to take further measures to promote the equality of all persons through the collective application of the general prohibition of discrimination <...>; Reaffirming that the principle of non-discrimination does not prevent participating States from taking measures to promote full and substantive equality if such measures are objectively and reasonably justified» (European Convention on Human Rights, 1950: p. 50). From the above provision it is obvious that the principle of equality includes such substantive elements as equality before the law, equal protection under the law, and prohibition of discrimination.

Moreover, the principle of equality, as already indicated, is reflected at the constitutional level and in a number of ordinary laws adopted by the national legislator when acting as a state legislative body (Golovaty, 2008). In particular, in the Constitution of Ukraine there is no direct definition of the concept of «principle of equality» or «equality», but it is used in a number of provisions, namely in Art. 13 «all subjects of property rights are equal before the law»; Art. 21 «all people are free and equal in dignity and rights», Art. 24 «citizens have equal constitutional rights and freedoms and are equal before the law, equal rights of women and men are ensured»; Art. 36 «all trade unions have equal rights, all associations of citizens are equal before the law»; Art. 38 «citizens enjoy an equal right of access to public service, as well as to service in local government bodies», Art. 43 «the state guarantees equal opportunities in choosing a profession and working activity». Similar provisions are enshrined in other norms of the Basic Law, such as articles 71, 76, 103, 129, 141, etc.

From the above we can conclude that the principle of equality includes the following substantive

characteristics: equality before the law; equality in dignity and rights; constitutional rights and freedoms; gender equality; equal access to public service; equal opportunities; equality before the court.

In addition, it should be noted that the Code of Administrative Proceedings of Ukraine, among the basic principles of administrative proceedings, defines «All participants in the judicial process are equal before the law and the court. There can be no privileges or restrictions on the rights of participants in a trial based on race, skin colour, political, religious, and other beliefs, gender, ethnic and social origin, property status, place of residence, language, or other characteristics» (Article 8).

It should also be noted that in accordance with clause 7, part 2, art. 2 of this Code, in cases of appealing decisions, actions or inactions of government officials, administrative courts check whether they were adopted in compliance with the principle of equality before the law, preventing all forms of discrimination.

Consequently, in order to ensure the achievement of the constitutional goal of the functioning of administrative courts – the protection of the rights, freedoms and interests of the individual in the field of public law relations from violations of subjects of power (Article 125 of the Constitution of Ukraine, Article 2 of the CAS of Ukraine) – it is necessary to create the same conditions for participation in administrative process of participants in an administrative case, administrative process.

The uniformity of conditions for all participants in an administrative case and administrative process without exception is guaranteed by the principle of the rule of law, the provision of which is developed in the norms of the Constitution of Ukraine.

First of all, the Rule of Law report, endorsed by the European Commission for Democracy through Law, interprets equality as a component of the rule of law. Therefore, violation of the equality of participants in an administrative case and administrative process before the law and the tribunal is a violation of the principle of the rule of law.

Any privileges, restrictions, or prohibitions in relation to a third party, having several representatives in the case, are a violation of the principle of equality of all participants in the administrative process before the law and the court (Article 9 of the CAS of Ukraine) and are unacceptable.

The exercise of the right to legal assistance is based on compliance with the principles of equality of all before the law and the absence of discrimination on the grounds of race, skin colour, political, religious, and other beliefs, social origin, property status, place of residence, language or other grounds (Article 21, part 1, 2 art. 24 of the Basic

Law of Ukraine) (Decision of the Constitutional Court of Ukraine, 2009).

Equality before the law means that every person is subject to the same laws, and no one person or group of people has special legal privileges (Report of the European Commission for Democracy through Law, 2011). All people are free and equal in their dignity and rights (Article 21 of the Constitution of Ukraine). The equality of all participants in an administrative case and administrative process before the law and the court lies in:

- uniformity of attitude towards them, complete neutrality of the administrative court throughout the consideration and resolution of the administrative case when resolving procedural challenges. The administrative court exercises its procedural competence in relation to participants solely in accordance with the circumstances of the administrative case, the behaviour of these participants and the requirements of the law;

- uniformity and consistency in the application by an administrative court in relation to participants in an administrative case and administrative process of the same rules of law. The simultaneous and consistent application of the rules of law by the administrative court in relation to the participants must be based on uniform and constant criteria – the circumstances of the administrative case, the behaviour of the participants in controversial public legal relations, the rules of law governing these relations;

- the complete absence of any privileges or restrictions on the rights of participants in an administrative case, participants in an administrative process.

Thus, according to the Code of Administrative Procedure of Ukraine, equality includes equality before the law; equality before the court; non-discrimination – absence of privileges or restrictions based on grounds.

In the Law of Ukraine «On Central Executive Bodies» the principle of equality among certain principles of activity of ministries and other central executive bodies is not directly indicated but is covered by the principle of legality or the rule of law.

However, the Law of Ukraine «On Civil Service» notes that this Law defines «the procedure for the implementation by citizens of Ukraine of the right of equal access to public service based on their personal qualities and achievements». In this case, such an element of the principle of equality as equality of access to public service is detailed.

Also, in the Laws of Ukraine «On the National Police» and «On Local Self-Government» the principle of equality is not directly stated, however, only

one of the substantive elements of the principle of equality is given – non-discrimination.

In addition, it is advisable to emphasise that the formation of the institution of public service in Ukraine is a complex transformation process that cannot do without gender transformations. Striving for democratic development, our state, first of all, must focus on foreign experience in implementing the principle of gender equality, because this demonstrates how effectively the state can build a united, developed, and progressive society, and neglecting the problems of gender equality jeopardises the entire system of public administration.

Thus, today national mechanisms for the improvement of the status of women exist in almost all countries of the world and vary in their form and effectiveness. The main goal of such mechanisms is to promote the principle of gender equality in the public sphere. It should be noted that recently a number of important political initiatives have appeared at the global level to ensure an integrated approach to the implementation of the principle of gender equality, because the achievement of gender equality is becoming the primary indicator of the development of each country in the context of the globalisation of modern society. For example, some countries systematically consider the problem of equality between men and women, and within its framework, as a component, they solve the problem of changes in the position and status of women. Other countries are focusing on changing the status of women's social status and improving it. Ukraine, having ratified the main international documents to ensure the mechanism for implementing the principle of gender equality, has identified it as one of the important components of further development and as one of the priorities of state policy to ensure equal rights and opportunities for men and women during public service.

Today, in a democratic society, the problem of providing equal rights to women and men, in particular in the context of reconciling their family and professional lives, is proclaimed as one of the fundamental problems in solving the problems of public service. Real changes in the economic, humanitarian, social dimensions, which in turn is a powerful reserve for the progress of any state, is the achievement of gender equality and its implementation in the public service system.

In the context of strengthening the course towards European integration, the modernisation of the public service requires going beyond the boundaries of purely national law and legislation. Thus, in addition to international legal norms, Ukraine recognised the norms of European case law, namely the practice of the ECHR. According

to international human rights standards, in fact, the court is the only body whose powers include the effective restoration of human rights and their protection from discrimination.

At the same time, it should be emphasised that, by ratifying the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and its Protocols, our state committed itself, first of all, to guarantee to everyone under its jurisdiction the rights and freedoms defined therein, in particular in the context prohibition of discrimination in the process of public service on any basis, including gender.

Recognition of the compulsory jurisdiction of the ECHR in all matters relating to the interpretation and application of the Convention, including gender equality, updates the study of the practice of the ECHR and its application considering the current legislation of Ukraine, since it is the decisions of the ECHR that reflect the content of the provisions prohibiting discrimination based on gender in the process undergoing public service.

The ECHR in most cases considers cases in which it is women who oppose their state because it does not protect their rights. In this context, the plaintiffs' claim is that the authorities are failing to take the measures necessary to protect her rights and health. When applying the norms of the ECHR, judges must consider the practice both in relation to Ukraine and that which has developed during the consideration of complaints filed against other states. This approach will help Ukraine avoid committing new violations of the Convention. Considering this application of the case law of the ECHR on human rights in the legal field of Ukraine, firstly, it will contribute to the convergence of the national legal system with European human rights standards in the context of gender equality, and secondly, it will ensure the protection of human rights and freedoms in domestic relations, which is positive. will affect the implementation of the declared principles of equal rights of women and men in public service.

In addition, Ukraine's obligations to ensure gender equality are stipulated in the Association Agreement with the EU. The Association Agreement between Ukraine and the European Union in Chapter 21 «Cooperation in the field of employment, social policy and equal opportunities» (Association Agreement between Ukraine and the European Union, 2014) indicates the obligations of the Parties to strengthen dialogue and cooperation on ensuring decent work, employment policy, safe and healthy working conditions, social dialogue, social protection, social inclusion, gender equality and non-discrimination (Article 419) (Прытсай, 2017: p. 18). The way to achieve this goal is to

ensure gender equality in employment, education and training, economic and social activities, as well as in decision-making. The corresponding annex to the Agreement provides a list of key EU Directives in the field of ensuring non-discrimination and gender equality. Among them:

- Council Directive 79/7/EEC of 19 December 1978 on the progressive implementation of the principle of equality between men and women in the field of social security;

- Council Directive 92/85/EEC of 19 October 1992 on the adoption of measures to improve the safety and health at work of pregnant workers, those who have recently given birth or those who are breastfeeding;

- Council Directive 96/34/EC of 3 June 1996 on the framework agreement on maternity leave;

- Council Directive 2000/78/EC of 27 November 2000 establishing a framework of standards for equal treatment in employment and professional activities;

- Directive 2006/54/EC of the European Parliament of the Council of 5 July 2006 on the implementation of the principle of equal opportunities and equal treatment of men and women in matters of employment and employment.

Please note that the above list of Directives is of a general nature. It is necessary to take into account the fact that in Ukraine the EU Directives are implemented in the practice of the European Court of Human Rights, which is of a precedent nature.

However, it was at the level of practice of the ECHR that it was initially recognised that the right to equal treatment, in particular on the basis of gender equality, is one of the fundamental human rights. An analysis of court decisions of the ECHR related to gender discrimination made it possible to identify a group of decisions regarding gender discrimination in labour disputes.

In connection with the above, attention to the decisions of the ECHR in Ukraine should grow, considering European integration aspirations.

Consequently, the analysis showed that it is advisable to identify the following main manifestations of the principle of equality in public service and, in accordance with them, combine the above substantive elements of the principle of equality:

- 1) equality as an element of the rule of law: equality in dignity and rights;

- 2) equality as equality before the law: equality of constitutional rights and freedoms; equal protection under the law; gender equality; equal access to public service; equal opportunities;

- 3) equality as a ban on discrimination: a ban on discrimination;

- 4) equality as equality before the court.

Additionally, in the context of our work, it should be noted that equal access to public service is an element of equality before the law, enshrined in Art. 38 of the Constitution of Ukraine. This principle implies that equal opportunities and procedures must be ensured for all candidates during competition, promotion, remuneration, etc.

Although there are a number of exceptions to this rule related to the presence of Ukrainian citizenship, the need to speak the state language, and reaching a certain age. Such restrictions are due to the specifics of the tasks performed by public servants, the functions of the state and official powers to ensure the high moral character of the civil servant and the freedom of his activities within the limits of official powers. (Kurochka, 2012: p. 69).

It seems that such inequalities are extremely necessary for the proper implementation of the functions of the public service. Moreover, such requirements are equal for all candidates for civil service.

However, it should be noted that at the present stage there are objective risks and prerequisites for violating the principle of equality in public service, namely the suspension of the norms of the Law of Ukraine «On Civil Service» regarding the holding of competitions for civil service positions and the appointment of civil service positions based on the results competition. And quarantine and lockdown were announced due to the spread of COVID 19 and the war became a shocking cut of the unpreparedness for the possibility of holding competitions for public service positions using digital technologies, and for organising remote work in public authorities.

On the other hand, these challenges justified the need for quick appointments to public service positions, and the competitions themselves will be held after the end of quarantine and war (Rzheutska, 2021).

However, it should be emphasised that such solutions were not popular and were criticized. In particular, Gregor Virant, as chairman of the SIGMA program dealing with public service issues in the European Union, emphasised that «Ukraine is the only democratic state in the world that uses COVID 19 as a reason to stop selecting civil servants based on the merits of candidates» (Gregor Virant, 2021).

Therefore, the principle of equality in public service was influenced by politicisation in the selection for public service due to existing challenges, and as a result showed the hourly vulnerability of the entire system of principles of

public service. This happened when the Institute of Public Service was updating its approaches to holding open and transparent competitions for public service positions, even during quarantine and war.

The lack of political will to resume competitions for public service positions from April 2020 to the present day is actively used in conditions of high staff turnover in the state apparatus. Thus, appointment to public service positions is carried out in the established order, which determines the selection mechanism for public service positions by conducting interviews with officials determined by the subject of appointment, in other words, in a «manual» mode, which makes the transparency of the procedure impossible, and undermines trust with both on the part of citizens and in the international field.

Conclusions. Equal access to public service is an element of equality before the law. At the same time, exceptions related to the presence of Ukrainian citizenship, the need to speak the state language, reaching a certain age, etc. to enter the public service are objective requirements for the proper implementation of the functions of the public service. Moreover, such requirements are equal for all candidates for public service.

In addition, existing challenges have shown that the principles of public service have established themselves as optimal markers of the process of reforming the public service, have resisted the peculiarities of the Ukrainian reality of public service, and have shown the realities of the gap between the principle of equal access to public service and the procedures for its implementation. The most valuable thing was the awareness of the importance of competitive selection and appointment to positions based on merit, so as not to undermine trust and modern competition procedures.

The existing features of the public service have become new opportunities for the further development of this institution and highlighted new trends in achieving high professionalism, depoliticisation of the selection procedure for professional public service, quality and openness of selection, stability, and professionalism of the public service as a whole. Additionally, the pandemic and the war made it possible to understand the vector of further movement – the relationship between the goals and processes of reform and the stability of the public service as a priority, the ability to support changes in the country. The principle of equality should not be compromised by existing challenges or any other factors.

REFERENCES:

1. Naukovo praktychnyi komentar do Zakonu Ukrainy «Pro derzhavnu sluzhbu» [Scientific and practical commentary to the Law of Ukraine «On Civil Service»]. Red. kol.: K.O. Vashchenko, I.B. Koliushko, V.P. Tymoshchuk, V.A. Derets (vidp. red.). K.: FOP Moskalenko O.M., 2017. 796 s. [In Ukrainian]
2. Statut Orhanizatsii Obiednanykh Natsii i Statut Mizhnarodnoho Sudu : mizhnarodnyi dokument vid 26.06.1945 r. [The Charter of the United Nations and the Charter of the International Court of Justice: an international document dated June 26, 1945]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010 [In Ukrainian]
3. Yevropeiska Konventsiiia z prav liudyny z popravkamy, vneseny my vidpovidno do polozhen Protokoliv No 11 ta 14, z Protokolamy No 1, 4, 6, 7, 12, 13 ta 16 [The European Convention on Human Rights as amended in accordance with the provisions of Protocols No. 11 and 14, with Protocols No. 1, 4, 6, 7, 12, 13 and 16] 63 s. Retrieved from https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_UKR.pdf, [In Ukrainian]
4. Holovatyi, S.P. (2008). Verkhovenstvo prava: Ideia. Doktryna. Pryntsyp : avtoref. dys. ... dokt. yuryd. nauk:[Rule of law: Idea. Doctrine. Principle:] 12.00.01. Kyiv, 44 s. Retrieved from http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:JLIWfS_Yv_4J:www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_low/cgiirbis_64.exe%3FC2 [In Ukrainian]
5. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym zvernenniam hromadianyna Holovania Ihoria Volodymyrovycha shchodo ofitsiinoho tlumachennia polozhen statti 59 Konstytutsii Ukrainy (sprava pro pravo na pravovu dopomohu) 30 veresnia 2009 roku № 23–rp/2009, sprava № 1–23/2009 [Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case of the constitutional appeal of citizen Golovan Ihor Volodymyrovych regarding the official interpretation of the provisions of Article 59 of the Constitution of Ukraine (case on the right to legal aid) dated September 30, 2009 No. 23–pn/2009, case No. 1–23/2009]. *Visnyk Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy*. 2009. № 6. St. 32. [In Ukrainian]
6. Dopovid Evropeiskoi komisii za demokratsiiu cherez pravo (Venetsiiska komisiiia) «Pro verkhovenstvo prava» [Report of the European Commission for Democracy through Law (Venice Commission) «On the Rule of Law»] Zatverdzhena Venetsiiskoiu komisiieiu na 86–mu plenarnomu zasidanni (Venetsiia, 25–26 bereznia 2011 roku). CDL–AD(2011)003rev [In Ukrainian]

7. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odnii storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimi derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony [Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states, on the other hand] *Ofitsiy nyi visnyk Ukrainy*. 2014. No 75. St. 2125 [In Ukrainian]

8. Hrytsai, I. O. (2017). Realizatsiia pryntsyphu hendernoi rivnosti v zaru- bizhnykh krainakh yak umova podolannia hendernoho dysbalansu. *Urgent problems of Law on the modern stage of statehood development: proceedings International research and practice conference, October 20–21, 2017. Lublin, 2017. R. 18–22.* [In Ukrainian]

9. Kurochka, L. (2012). Pryntsyphu derzhavnoi sluzhby v Ukraini: suchasni pidkhody [Principles of civil service in Ukraine: modern approaches]. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezidentovi Ukrainy*. Vyp. 3. S. 66–72. [In Ukrainian]

10. Rzhetska, L.M. (2021). «Yak derzhavna sluzhba Ukrainy opynylasia v zaruchnykakh politykiv» [How the civil service of Ukraine found itself held hostage by politicians]. *Deutsche Welle*. Retrieved from <https://www.dw.com/uk/yak-derzhavna-sluzhba-ukrainy-opynylasia-v-zaruchnykakh-politykiv/a-56656988> [In Ukrainian]

11. Hrehor Virant (2021). «Veto poza konkursom: shcho neobkhidno yaknaishvydshe zminyty u zakoni pro derzhsluzh bu» [«Veto out of competition: what needs to be changed as soon as possible in the civil service law»]. *Yevropeiska pravda*. Retrieved from <https://www.euro-integration.com.ua/articles/2021/02/22/7120045> [In Ukrainian]

BIBLIOGRAPHY:

1. Науково практичний коментар до Закону України «Про державну службу» / Ред. кол.: К.О. Ващенко, І.Б. Коліушко, В.П. Тимошук, В.А. Дерезь (відп. ред.). К.: ФОРМ Оскарівка О.М., 2017. 796 с.

2. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду: міжнародний документ від 26.06.1945 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010

3. Європейська Конвенція з прав людини з поправками, внесеними відповідно до положень Протоколів No 11 та 14, з Протоколами No 1, 4, 6, 7, 12, 13 та 16. 63 с. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_UKR.pdf,

4. Головатий С.П. Верховенство права: Ідея. Доктрина. Принцип: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2008. 44 с. URL: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:jLIWfS_Yv_4J:www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_low/cgiirbis_64.exe%3FC2

5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Голованя Ігоря Володимировича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу) 30 вересня 2009 року № 23–рп/2009, справа № 1–23/2009. *Вісник Конституційного Суду України*. 2009. № 6. Ст. 32.

6. Доповідь Європейської комісії за демократію через право (Венеційська комісія) «Про верховенство права». Затверджена Венеційською комісією на 86–му пленарному засіданні (Венеція, 25–26 березня 2011 року). CDL–AD(2011)003rev

7. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. *Офіційний вісник України*. 2014. No 75. Ст. 2125

8. Грицай І. О. Реалізація принципу гендерної рівності в зарубіжних країнах як умова подолання гендерного дисбалансу. *Urgent problems of Law on the modern stage of statehood development: proceedings International research and practice conference, October 20–21, 2017. Lublin, 2017. P. 18–22.*

9. Курочка Л. Принципи державної служби в Україні: сучасні підходи. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2012. Вип. 3. С. 66–72.

10. Ржеутська Л.М. Як державна служба України опинилася в заручниках політиків, *Deutsche Welle*. URL: <https://www.dw.com/uk/yak-derzhavna-sluzhba-ukrainy-opynylasia-v-zaruchnykakh-politykiv/a-56656988>

11. Грегор Вірант (2021), «Вето поза конкурсом: що необхідно якнайшвидше змінити у законі про держслужбу», *Європейська правда*. URL: <https://www.euro-integration.com.ua/articles/2021/02/22/7120045>

УДК [343.3/7:004](075.8)

DOI

Сергій ЧВАНКІН

доктор юридичних наук, доцент, голова Асоціації слідчих суддів України,
голова Київського районного суду м. Одеси, вул. Варненська 3б, м. Одеса, Україна, 65080

ORCID: 0000-0002-9800-854X

Scopus Author ID: 58860607900

DOI: 10.32782/LST/2024-1-8

Бібліографічний опис статті: Чванкін, С. (2024). До питання гармонізації законодавства у сфері збирання електронних доказів та протидії кіберзлочинності. *Law. State. Technology*, 1, 52–59, doi: 10.32782/LST/2024-1-8

**ДО ПИТАННЯ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ЗБИРАННЯ
ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ ТА ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ**

Статтю присвячено висвітленню питань гармонізації законодавства у сфері збирання електронних доказів та протидії кіберзлочинності.

Метою статті є визначення форм гармонізації законодавства у сфері збирання електронних доказів та протидії кіберзлочинності.

Зазначається, що 95% держав-членів ООН залучені до реформування свого законодавства щодо кіберзлочинності та електронних доказів, однак досі відсутній єдиний міжнародний нормативний акт, який містить комплексне регулювання даної сфери. Крім того, що кожен національний правопорядок формує власний правовий режим електронних доказів, порядок їх збирання та дослідження, паралельно відбуваються процеси унормування даної сфери на міжнародному рівні. Вказується, що державам та міжнародним організаціям притаманний підхід унормування або окремих видів електронних доказів, або конкретної сфери, де такі електронні докази застосовуються, що створює проблеми у міжнародній співпраці, адже законодавство про електронні докази має бути технологічно нейтральним, щоб відповідати технологічним досягненням, що розвиваються, та має бути сумісним із законодавством інших країн.

Відзначається, що процес гармонізації законодавства у сфері збирання електронних доказів та протидії кіберзлочинності відбувається як на міждержавному рівні, так і на регіональному рівні (наприклад Регламент Європейського парламенту та Ради ЄС про європейські ордери на пред'явлення та європейські ордери на збереження електронних доказів у кримінальному провадженні та для виконання покарань у вигляді позбавлення волі після кримінального провадження). Деякі регіональні ініціативи набувають характеру універсальних, прикладом чого є Конвенція про кіберзлочинність (Будапештська конвенція) Ради Європи, до якої приєдналися ще 22 країни, які не є країнами-учасницями Ради Європи (США, Канада, Аргентина тощо). Поряд із цим, відбуваються спроби для врегулювання протидії кіберзлочинності на рівні ООН. Поміж цим, залишаються країни, які не беруть участі в жодному із напрямів гармонізації, що створює ризики використання таких країн як «сірих зон» для кіберзлочинців.

Ключові слова: кіберзлочинність, електронні докази, гармонізація законодавства, міжнародна співпраця.

Serhii CHVANKIN

Doctor of legal sciences, associate professor head of the Investigative Judge Association of Ukraine, head of the Kyivskiy District Court of Odesa, 3b, Varnenska str., Odesa, Ukraine, 65080

ORCID: 0000-0002-9800-854X

Scopus Author ID: 58860607900

DOI: 10.32782/LST/2024-1-8

To cite this article: Chvankin, S. (2024). Do pytannia harmonizatsii zakonodavstva u sferi zbyrannia elektronnykh dokaziv ta protydii kiberzlochynnosti [On the issue of harmonization of legislation in the sphere of collecting electronic evidence and combating cybercrime]. *Law. State. Technology*, 1, 52–59, doi: 10.32782/LST/2024-1-8

ON THE ISSUE OF HARMONIZATION OF LEGISLATION IN THE SPHERE OF COLLECTING ELECTRONIC EVIDENCE AND COMBATING CYBERCRIME

The article is dedicated to matters of harmonization of law concerning collection of electronic evidence and cybercrime prevention.

Purpose of the article is to determine forms of harmonization of law concerning collection of electronic evidence and cybercrime prevention.

It is stated that 95% of the UN member states are involved in reforming their law concerning cybercrime and electronic evidence, yet still there is no uniform international regulation containing comprehensive guidelines for this sphere. Each national law enforcement system creates its own legal regime for electronic evidence, procedure for collection and examination thereof, and at the same time processes are in place for standardization of this sphere at the international level. It is further noted that the states and international organizations tend to standardize certain types of electronic evidence or a specific sphere where such electronic evidence is applied, which creates problems in international cooperation, since law on electronic evidence should be technologically neutral in order to keep up with developing technological advances and be compatible with laws of other countries.

It is stated that harmonization of law in the sphere of collection of electronic evidence and cybercrime prevention occurs both at the international and regional levels (for instance, Regulation of the European Parliament and EU Council on European Production Orders and European Preservation Orders for electronic evidence in criminal proceedings and for the execution of custodial sentences following criminal proceedings). Certain regional initiatives acquire universal status, such as the EU Council Convention on Cybercrime (Budapest Convention), joined by 22 countries that are not member states of the European Council (USA, Canada, Argentina, etc.). At the same time there have been attempts to regulate cybercrime prevention at the UN level. And yet, still there are countries that are not involved in any kind of harmonization, which creates risks that such countries will be used as grey zones by cybercriminals.

Key words: *cybercrime, electronic evidence, harmonization of law, international cooperation.*

Постановка проблеми та її актуальність.

Гармонізація процесуального законодавства та законодавства про кіберзлочинність сприяє, серед іншого, глобальному збору електронних доказів та обміну ними через міжнародне співробітництво. Оновлений побіжний огляд глобального стану законодавства про кіберзлочинність, підготовлений Офісом програми боротьби з кіберзлочинністю Ради Європи (C-PROC), свідчить про те, що станом на середину грудня 2023 року 95% держав-членів ООН залучені до реформування свого законодавства щодо кіберзлочинності та електронних доказів (The global state of cybercrime legislation 2013–2023, 2023: 3).

Правовий режим та система електронних доказів динамічно розвиваються, однак досі відсутній єдиний нормативний акт, який містить комплексне регулювання даної сфери. І цілком імовірно, що такий акт взагалі не може бути прийнято, адже особливості кожного виду електронних доказів настільки визначальні, що уніфікованого підходу щодо правил створення, зберігання, збирання та подання доказів – не може існувати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань гармонізації законодавства щодо електронних доказів та протидії кіберзлочинності присвячені праці А. Борка, О. Волобуєвої, В. Неходченка, І. Хараберюша (Andrii Borko, Vadym Nehodchenko, Olena Volobuieva, Ivan Kharaberiush, Yevheniia Lohvynenko, 2019), Д. Кнітель (Knytel Dagna,

2020), Ш. Шольберга (Stein Schjøberg, 2008), М. Босковіч (Matić Bošković M., 2019) та інших. Але попри наявні численні публікації вчених комплексне вирішення питання правового режиму електронних доказів і досі не вироблено.

Метою статті є визначення форм гармонізації законодавства у сфері збирання електронних доказів та протидії кіберзлочинності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кластерний підхід регулювання правового режиму електронних доказів характерний і законодавству іноземних країн: наприклад, у Китаї система нормативних актів щодо електронних доказів є відносно розпорошеною та заплутаною, а проблема ієрархії законодавства про електронні докази в основному втілюється в трьох аспектах 1) між різними рівнями законодавства про електронні докази бракує координації; 2) відмінність у правовому режимі електронних доказів та практиці їх застосування різними правоохоронними та судовими органами; 3) відсутність уніфікованого спеціального закону (Stein Schjøberg, 2008).

Подібного підходу дотримуються і міжнародні інституції, обираючи для унормування або окремих видів електронного доказу, або конкретну сферу, де такі електронні докази застосовуються: наприклад, Регламент Європейського парламенту та Ради (ЄС) № 910/2014 про електронну ідентифікацію та довірчі послуги для електронних транзакцій на внутрішньому ринку та про скасування Директиви

1999/93/ЄС, Директива Європейського парламенту та Ради (ЄС) 2018/1972 про запровадження Європейського кодексу електронних комунікацій тощо. Прийнявши Директиву 2014/41/ЄС 3 квітня 2014 року, додатково Європейський Парламент і Рада Європейського Союзу намагаються врегулювати міжнародне співробітництво у цій сфері, запровадивши Європейський порядок розслідування у кримінальних справах на основі принципу взаємного визнання електронних доказів.

Як зазначає Дагна Кнітель, безліч законодавчих інструментів, які були прийняті в останні десятиліття, залишили по собі мозаїку нормативних актів, які перешкоджали ефективному розгляду та виконанню, тому європейські законодавці мали на меті виправити цей стан справ і забезпечити ефективну співпрацю шляхом запровадження принципу взаємного визнання також для збору доказів (Knytel Dagna, 2020: 67). При цьому рушійною силою розвитку правового регулювання збору та застосування електронних доказів є саме кримінально-процесуальна сфера та інституційні заходи протидії кіберзлочинності. Пояснюється це більш високим стандартом доказування, який має виключати будь-які обґрунтовані сумніви щодо винуватості особи, потребою в оперативності, а також суспільною небезпекою.

Природа сучасних комунікацій така, що навіть якщо правопорушник і жертва перебувають в одній юрисдикції, докази правопорушення ймовірно пройшли через інші юрисдикції або зберігалися в них. А оскільки в багатьох випадках електронні докази характеризуються транскордонністю (як правило, створюються, обробляються чи зберігаються в різних юрисдикціях), правила поводження з ними мають бути стандартизовані. Одночасно із цим законодавство про електронні докази має бути технологічно нейтральним, щоб відповідати технологічним досягненням, що розвиваються, та має бути сумісним із законодавством інших країн.

Ризику кіберзлочинності і подоланню нерозумінню природи електронних доказів почали приділяти увагу з моменту масового поширення інформаційно-комунікаційних технологій: Штайн Шельберг відзначає, що дослідження комп'ютерної злочинності та безпеки велось з 1970-х років, а в 1979 році було видано перший федеральний посібник для правоохоронних органів у США: «Computer Crime – Criminal Justice Resource Manual». Першою міжнародною ініціативою щодо комп'ютерної злочинності в Європі стала Конференція Ради Європи з кримінологічних аспектів економічної злочин-

ності в Страсбурзі в 1976 році, на якій введено кілька категорій комп'ютерної злочинності (Stein Schjøberg, 2008: 2).

В результаті більш ніж шістнадцяти років підготовчої роботи Ради Європи Конвенція про кіберзлочинність (Будапештська конвенція) набрала чинності 1 липня 2004 р. та стала першою багатосторонньою міжнародною угодою щодо подолання кіберзлочинності. Хоча Конвенція про кіберзлочинність залишається найбільш ґрунтовним актом у цій галузі, держави-учасниці на міжнародному, регіональному та національному рівнях доповнюють її положення.

Загальновизнано, що належний ступінь гармонізації між країнами важливий для досягнення ефективного регулювання кіберзлочинності. Як зазначається, у широкому сенсі гармонізація важлива з двох причин: 1) усунути або принаймні зменшити кількість «безпечних гаваней». Якщо поведінка не криміналізована в певній країні, особи в цій країні можуть діяти безкарно, вчиняючи злочини, які можуть вплинути на інші юрисдикції. Мало того, що немає можливості притягнути до відповідальності у національній юрисдикції ймовірні зусилля зі збору доказів та екстрадиції будуть зірваними за відсутності подвійного визнання злочином; 2) гармонізація має вирішальне значення для ефективної співпраці між правоохоронними органами (Clough Jonathan, 2014: 701).

Збирання електронних доказів у цивільному судочинстві доволі утруднено, особливо якщо мова йде про транскордонний характер доказу: вітчизняні суди вимушені застосовувати такий інструмент як судове доручення, яке надсилається у порядку, встановленому ЦПК України або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, а якщо міжнародний договір не укладено – через Міністерство юстиції України, яке надсилає доручення Міністерству закордонних справ України для передачі дипломатичними каналами. Тобто, при виникненні необхідності звернення з таким дорученням першочерговим для суду є перевірка наявності міжнародного договору або конвенції, учасницею якого (якої) є Україна та країна, куди необхідно спрямувати документи. З огляду на таку складну процедуру надсилання судового доручення, його виконання та зворотного надсилання до суду, який його видав, тривалість судового розгляду суттєво затягується.

Електронні комп'ютерні дані дуже мінливі, декількома натисканнями клавіш або за допомогою автоматичних програм вони можуть бути

видалені, унеможлиблюючи відстеження злочинця до його виконавця або знищуючи важливі докази провини, завдаючи завдано значної шкоди особі або майну, якщо докази не будуть швидко зібрані. Зважаючи на це, Будапештська конвенція передбачає, що у таких екстрених випадках не тільки запит, але й відповідь має бути зроблена в оперативному порядку, метою Конвенції є сприяння прискоренню процесу отримання взаємної допомоги, щоб критична інформація чи докази не були втрачені через те, що вони були видалені до того, як запит про допомогу можна було підготувати, передати та відповісти на нього шляхом надання Сторонам права надсилати термінові запити про співпрацю за допомогою прискорених засобів зв'язку, а не за допомогою традиційної, багато повільнішої передачі письмових запечатаних документів через дипломатичну пошту або системи доставки пошти; та вимагати від запитуваної Сторони використовувати прискорені засоби для відповіді на запити за таких обставин (Explanatory Report to the Convention on Cybercrime. European Treaty Series-No. 185).

Країни-учасниці Конвенції на взаємній основі надають один одному можливість отримати максимальну правову допомогу з метою ведення розслідування або судового розгляду у зв'язку з кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з комп'ютерними системами та даними, або збору доказів у кримінальному провадженні в електронній формі. Кожна Сторона може в екстрених ситуаціях надсилати запити про взаємну допомогу або повідомлення, пов'язані з такими запитами, використовуючи оперативні засоби зв'язку, включаючи факсимільний зв'язок або електронну пошту, з наступним офіційним підтвердженням, якщо цього вимагає запитувана Сторона. Запитувана Сторона приймає такий запит та відповідає на нього за допомогою будь-яких аналогічних оперативних засобів зв'язку (ст. 25 Конвенції) (Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність, 2005). Як і у випадку добровільної співпраці, це положення визнає, що ефективне міжнародне співробітництво є важливим не лише для «кіберзлочинців» у вузькому розумінні, а й для всіх злочинів, пов'язаних із цифровими доказами.

Відповідно до Закону України «Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність» та Закону України «Про внесення зміни до Закону України "Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність"» в Україні органами, відповідальними за надсилання запитів про взаємну допомогу, надання на них відповідей, їх виконання або

передачу уповноваженим органам, є Міністерство юстиції України (щодо доручень судів) та Генеральна прокуратура України (щодо доручень органів досудового слідства). Органом, на який покладаються повноваження щодо створення та функціонування цілодобової контактної мережі для надання невідкладної допомоги при розслідуванні злочинів, пов'язаних з комп'ютерними системами та даними, переслідуванні осіб, що обвинувачуються у вчиненні таких злочинів, а також збирання доказів в електронній формі, є Міністерство внутрішніх справ України (Про внесення зміни до Закону України «Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність»). Під час війни Росії проти України кожна людина може стати небезпечною зброєю в руках країни-агресора, оскільки викрадені електронні дані можуть завдати шкоди державній безпеці України і підірвати обороноздатність. В умовах війни кіберзлочини здійснюються з метою дестабілізації ситуації в країні, дезінформації серед населення (Orlovskiy R., Kharytonov S., Samoshchenko Yu., Us O. and Iemelianenko V., 2023: 894), саме тому пришвидшений обмін інформацією важливий не тільки з точки зору розслідування, а й національної безпеки.

Однак процес гармонізації законодавства не можна вважати завершеним: із вдосконаленням технологій не тільки вирішуються проблеми збору й аналізу електронних доказів, а й створюються нові способи обходу впроваджених методів протидії кіберзлочинності. Це призводить до триваючого процесу міжнародної співпраці і узгодження подальших дій: органи ЄС тривалий час готували пропозиції щодо двох правових інструментів: у грудні 2018 року Рада ЄС більшістю голосів схвалила запропоновані Європейською комісією проекти Регламенту про європейські запити на отримання та забезпечення збереження електронних доказів у кримінальних справах та Директиви про встановлення правил призначення юридичних представників з метою збирання доказів у кримінальному процесі (Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on European Production and Preservation Orders for electronic evidence in criminal matters). У порівнянні з іншими інструментами ЄС, що забезпечують пряму комунікацію між державними органами, запропоновані інструменти спрямовані на розширення повноважень правоохоронних органів запитувати, отримувати доступ і обмінюватися даними, які зберігаються постачальниками послуг за кордоном (Matić Bošković M., 2022: 459). Однак обидві пропозиції були піддані критиці за порушення стандартів прав

людини (Matić Bošković M., 2021: 132–135). І лише у липні 2023 року ці напрацювання покладено в основу прийнятого Європейським парламентом та Радою Регламенту про європейські ордери на пред'явлення та європейські ордери на збереження електронних доказів у кримінальному провадженні та для виконання покарань у вигляді позбавлення волі після кримінального провадження (Regulation (EU) 2023/1543).

На відміну від Будапештської конвенції, яка охоплює не тільки європейські країни, а й Австралію, деякі країни Америки, Африки, Регламент ЄС спирається на вже інтегровані у багатьох сферах державні правопорядки країн-учасниць ЄС, а тому має можливість більш ефективно врегульовувати питання збирання доказів. Це дозволило цікавим чином обійти питання юрисдикції, яке повсякчас виникає в ході збирання електронних доказів, які зберігаються поза межами запитуючої країни, або якщо провайдер послуг не є резидентом запитуючої країни: оскільки провайдер без значних перешкод може швидко змінювати місце зберігання електронних даних, встановлення юрисдикції через місце зберігання (як це притаманно речовим чи письмовим доказам) не розглядається як ефективне. Враховуючи це, було запропоновано механізм, за якого питання юрисдикції вирішувати було б не потрібно: 1) електронні докази запитуються заінтересованою державою безпосередньо у провайдера, при цьому держава, в якій знаходиться даний провайдер, не залучається до процесу запиту та його виконання, крім певних випадків; 2) щоб подолати проблему зовнішньої юрисдикції, коли провайдер зареєстрований за межами ЄС, вводиться інститут призначення юридичних представників провайдерів, до яких і надсилається запит. Тобто, в якій би із країн не знаходився провайдер послуг, інша країна може запитати у нього інформацію напряму чи через представника.

На противагу європейському механізму співпраці у сфері кіберзлочинності, ООН також виявляє наміри розробити глобальну угоду щодо кіберзлочинності. Договір пропонує міжнародну співпрацю щодо збору електронних доказів для будь-яких серйозних злочинів, а не лише кіберзлочинів, визначених у договорі. Але деякі уряди виступають проти поглибленого рівня співпраці: у вересні 2023 року уряди завершили переговори щодо запропонованої глобальної угоди про кіберзлочинність, однак не досягнули консенсусу щодо таких фундаментальних питань як сфера застосування угоди, що є кіберзлочин-

ністю та яку роль, якщо така є, мають відігравати права людини в реалізації угоди. Не дивлячись на зовнішню привабливість врегулювання міжнародної співпраці на рівні країн-учасниць ООН, критика запропонованої угоди є доволі значною. Відзначається, що Росія, ініціювавши резолюцію ООН про створення комітету експертів для розгляду нової угоди ООН про кіберзлочинність насправді має намір на заміну Будапештської конвенції Ради Європи, яка є єдиним міжнародним документом, що стосується цього питання. Нова угода, на думку експертів, може призупинити прогрес у міжнародному співробітництві з кіберзлочинності, адже резолюція Росії та її проект конвенції викликають серйозні проблеми з правами людини, запропоновані формулювання є надзвичайно розпливчастим, що, швидше за все, стане прикриттям для авторитарних урядів для переслідування своїх політичних опонентів (Накмеһ Joyce, Peters Allison, 2020). Однак переговори щодо проекту конвенції тривають, їх планується завершити на початку 2024 року: протягом обмеженого часу, що залишився, уряди повинні працювати над тим, щоб забезпечити відповідність цієї угоди їхнім міжнародним зобов'язанням у сфері прав людини, зокрема, звужуючи сферу застосування конвенції та включаючи лише основні кіберзлочини, а також гарантії захисту від зловживання.

Натомість, залишаються країни, які уникають глобальної співпраці у цій сфері, не доєднавшись до жодної із широких ініціатив. Правова гармонізація кіберзаконів в Асоціації держав Південно-Східної Азії необхідна для боротьби з транснаціональним характером кіберзлочинності та вимагає від усіх держав-членів домовитися про єдину динамічну нормативно-правову базу щодо кіберзлочинності, визначаючи недоліки статичної конвенції. Для даного регіону виділяють і лінгвістичну перепону: у випадку Брунею, Малайзії, Філіппін і Сінгапуру правові системи використовують англійську мову, інші шість країн Асоціації держав Південно-Східної Азії використовуються різноманітні мови, а тому ухвалення модельних законів не оцінюється дослідниками як ефективний спосіб гармонізації законодавства та співробітництва. Кращим варіантом, на думку Р. Сміта, має розглядатися договір або конвенція, які встановлюватимуть сферу дії та мінімальні вимоги, які необхідно включити до місцевого законодавства, а також зобов'язання щодо співпраці один з одним (Robert Smith, 2019: 273).

Як можлива модель гармонізації дослідником пропонується Конвенція про кіберзлочин-

ність (Будапештська конвенція), однак через відсутність одностайного консенсусу держави Південно-Східної Азії (крім Філіппін) не приєдналися до неї, тому наразі розробляються альтернативні шляхи регулювання, одним із яких розглядається варіант створення регіонального суду з кіберзлочинності, який може стати альтернативою досягненню міжнародного консенсусу. Виходячи з концепції міжнародного загального права, якщо деякі учасники не змогли дійти згоди у широкій угоді, замість цього сторони можуть погодитися на неглибокі правила для створення інституції, уповноваженої розглядати справи та таким чином формулювати правила (Lu, K.Y., Wong, V.M.Y., 2023). Фактично, Кван Юн та Ванесса Вонг підтримують вищевикладену позицію Р. Сміта щодо доцільності розроблення рамкової угоди у регіоні Південно-Східної Азії, однак як один із варіантів дослідниками обґрунтовується доцільність створення регіонального Суду з кіберзлочинності Асоціації держав Південно-Східної Азії, що може бути альтернативним підходом до досягнення гармонізації законодавства, коли узгодження

положень здійснюється не шляхом прийняття міжнародного нормативно-правового акту, а формується судовою практикою.

Висновки. Процес гармонізації законодавства у сфері збирання електронних доказів та протидії кіберзлочинності відбувається як на міждержавному рівні, так і на регіональному рівні (наприклад Регламент Європейського парламенту та Ради ЄС про європейські ордери на пред'явлення та європейські ордери на збереження електронних доказів у кримінальному провадженні та для виконання покарань у вигляді позбавлення волі після кримінального провадження). Деякі регіональні ініціативи набувають характеру універсальних, прикладом чого є Конвенція про кіберзлочинність (Будапештська конвенція) Ради Європи, до якої приєдналися ще 22 країни, які не є країнами-учасницями Ради Європи (США, Канада, Аргентина тощо). Поряд із цим, відбуваються спроби для врегулювання протидії кіберзлочинності на рівні ООН. Поміж цим, залишаються країни, які не беруть участі в жодному із напрямів гармонізації, що створює ризики використання таких країн як «сірих зон» для кіберзлочинців.

ЛІТЕРАТУРА:

1. The global state of cybercrime legislation 2013–2023: A cursory overview, Bucharest, 8 December 2023 / Provisional version prepared by the Cybercrime Programme Office of the Council of Europe (C-PROC) URL: <https://rm.coe.int/3148-1-3-4-cyberleg-global-state-dec-2023-v4-public/1680adadf0>.
2. Borko A., Nehodchenko V., Volobuieva O., Kharaberiush I., Lohvynenko Ye. Fighting against cybercrime: problems and prospects in ukraine and the world. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. 2019. Vol. 22, Special Issue 2. P. 1–5. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a665d914-104b-42d7-b5d0-3fc456e11f46/content>.
3. Wang Xue-Guang. Research on Legal Norm Problems of Electronic Evidence Legislation Hierarchy. *Proceedings of the 2nd Annual International Conference on Social Science and Contemporary Humanity Development*. P. 718. DOI: 10.2991/sschd-16.2016.137.
4. Knytel Dagna. Evidence Gathering in the European Union: The Transposition of Directive 2014/41/ EU into French and German Legislation. *European Criminal Law Review*. 2020. 10. 66–92. DOI: 10.5771/2193-5505-2020-1-66.
5. Schjølberg Stein. The History of Global Harmonization on Cybercrime Legislation – The Road to Geneva. *Journal of International Commercial Law and Technology*. 2008. vol. 1, no. 12. P. 1–19.
6. Clough Jonathan. A World of Difference: The Budapest Convention On Cybercrime And The Challenges Of Harmonisation. *Monash University law review. Monash University. Faculty of Law*. 2014. 40(3). P. 668–736. URL: https://www.researchgate.net/publication/277892666_A_World_of_Difference_The_Budapest_Convention_On_Cybercrime_And_The_Challenges_Of_Harmonisation/
7. Explanatory Report to the Convention on Cybercrime. European Treaty Series-No. 185. URL: <https://rm.coe.int/16800cce5b>.
8. Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність: Закон України від 07.09.2005 № 2824-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2824-15>.
9. Про внесення зміни до Закону України «Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність»: Закон України від 21.09.2010 № 2532-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2532-17>.
10. Orlovskiy R., Kharytonov S., Samoshchenko Yu., Us O. and Iemeljanenko V. Countering Cybercrime Under Martial Law. *Journal of Cyber Security and Mobility*. 2023. Vol. 12 (6). P. 893–910.

11. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on European Production and Preservation Orders for electronic evidence in criminal matters // COM/2018/225 final-2018/0108 (COD); Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council laying down harmonised rules on the appointment of legal representatives for the purpose of gathering evidence in criminal proceedings. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2018%3A225%3AFIN>.

12. Matic Bošković M. Cybercrime money laundering cases and digital evidence. *Strani pravni zivot*. 2022. 66(4). P. 451–467. DOI: 10.56461/SPZ_22406KJ.

13. Matic Bošković M. Impact of Modern Technologies on Free Movement of Evidence in European Union. *Journal of Criminology and Criminal Law*. 2021. 59(3). P. 123–140. URL: <https://doi.org/10.47152/rkkp.59.3.6>.

14. Regulation (EU) 2023/1543 of the European Parliament and of the Council of 12 July 2023 on European Production Orders and European Preservation Orders for electronic evidence in criminal proceedings and for the execution of custodial sentences following criminal proceedings PE/4/2023/REV/1. *Official Journal of the European Union*. L 191/118. ELI: <http://data.europa.eu/eli/reg/2023/1543/oj>.

15. Hakmeh Joyce, Peters Allison. A New UN Cybercrime Treaty? The Way Forward for Supporters of an Open, Free, and Secure Internet. *Council on Foreign Relations*. 2020. URL: <https://www.cfr.org/blog/new-un-cybercrime-treaty-way-forward-supporters-open-free-and-secure-internet>. Smith Robert. Harmonisation of Laws in ASEAN: The Issue of English. *International Seminar on Politics, Administration and Development 2019 (INSPAD2019) Walailak University, THAILAND, 7-8 November 2019*. 273–282. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4323491>.

16. lu K.Y., Wong V.MY. The trans-national cybercrime court: towards a new harmonisation of cyber law regime in ASEAN. *Int. Cybersecur. Law Rev.* 2023. URL: <https://doi.org/10.1365/s43439-023-00105-x>.

REFERENCES:

1. The global state of cybercrime legislation 2013–2023 : A cursory overview, Bucharest, 8 December 2023 / Provisional version prepared by the Cybercrime Programme Office of the Council of Europe (C-PROC). Retrieved from <https://rm.coe.int/3148-1-3-4-cyberleg-global-state-dec-2023-v4-public/1680adadf0>.

2. Borko, A., Nehodchenko, V., Volobueva, O., Kharaberius, I. & Lohvynenko, Ye. (2019). Fighting against cybercrime: problems and prospects in Ukraine and the world. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. Vol. 22, Special Issue 2. 1–5. Retrieved from <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a665d914-104b-42d7-b5d0-3fc456e11f46/content>.

3. Xue-Guang, Wang. Research on Legal Norm Problems of Electronic Evidence Legislation Hierarchy. *Proceedings of the 2nd Annual International Conference on Social Science and Contemporary Humanity Development*. P. 718. DOI: 10.2991/sschd-16.2016.137.

4. Knytel, Dagna (2020). Evidence Gathering in the European Union: The Transposition of Directive 2014/41/EU into French and German Legislation. *European Criminal Law Review*. 10. 66–92. DOI: 10.5771/2193-5505-2020-1-66.

5. Schjøberg, Stein (2008). The History of Global Harmonization on Cybercrime Legislation – The Road to Geneva. *Journal of International Commercial Law and Technology*. vol. 1. no. 12. 1–19.

6. Clough, Jonathan (2014). A World of Difference: The Budapest Convention On Cybercrime And The Challenges Of Harmonisation. *Monash University law review*. Monash University. Faculty of Law. 40(3). 668–736. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/277892666_A_World_of_Difference_The_Budapest_Convention_On_Cybercrime_And_The_Challenges_Of_Harmonisation/

7. Explanatory Report to the Convention on Cybercrime. European Treaty Series-No. 185. Retrieved from <https://rm.coe.int/16800cce5b>.

8. Pro ratyfikatsiiu Konventsii pro kiberzlochynnist [On the ratification of the Convention on Cybercrime]: Zakon Ukrainy [Law of Ukraine] from 07.09.2005 № 2824-IV. Verkhovna Rada Ukrainy. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/2824-15>. [in Ukrainian].

9. Pro vnesennia zminy do Zakonu Ukrainy «Pro ratyfikatsiiu Konventsii pro kiberzlochynnist» [On Amendments to the Law of Ukraine «On the Ratification of the Convention on Cybercrime»]: Zakon Ukrainy [Law of Ukraine] from 21.09.2010 № 2532-VI. Verkhovna Rada Ukrainy. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/2532-17>. [in Ukrainian].

10. Orlovskiy, R., Kharytonov, S., Samoshchenko, Yu., Us, O. and Iemelianenko, V. (2023). Countering Cybercrime Under Martial Law. *Journal of Cyber Security and Mobility*. Vol. 12 (6). 893–910.

11. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on European Production and Preservation Orders for electronic evidence in criminal matters // COM/2018/225 final-2018/0108 (COD); Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council laying down harmonised rules on the

appointment of legal representatives for the purpose of gathering evidence in criminal proceedings. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2018%3A225%3AFIN>.

12. Matić Bošković, M. (2022). Cybercrime money laundering cases and digital evidence. *Strani pravni zivot*. 66(4). 451–467. DOI: 10.56461/SPZ_22406KJ.

13. Matić Bošković, M. (2021). Impact of Modern Technologies on Free Movement of Evidence in European Union. *Journal of Criminology and Criminal Law*. 59(3). P. 123–140. Retrieved from <https://doi.org/10.47152/rkkp.59.3.6>.

14. Regulation (EU) 2023/1543 of the European Parliament and of the Council of 12 July 2023 on European Production Orders and European Preservation Orders for electronic evidence in criminal proceedings and for the execution of custodial sentences following criminal proceedings PE/4/2023/REV/1. *Official Journal of the European Union*. L 191/118. Retrieved from <http://data.europa.eu/eli/reg/2023/1543/oj>.

15. Hakmeh Joyce, Peters Allison (2020). A New UN Cybercrime Treaty? The Way Forward for Supporters of an Open, Free, and Secure Internet. *Council on Foreign Relations*. Retrieved from <https://www.cfr.org/blog/new-un-cybercrime-treaty-way-forward-supporters-open-free-and-secure-internet>.

16. Smith, Robert (2019). Harmonisation of Laws in ASEAN: The Issue of English. *International Seminar on Politics, Administration and Development 2019 (INSPAD2019) Walailak University, THAILAND, 7–8 November 2019*. 273–282. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4323491>.

17. lu, K.Y., Wong, V.MY (2023). The trans-national cybercrime court: towards a new harmonisation of cyber law regime in ASEAN. *Int. Cybersecur. Law Rev*. Retrieved from <https://doi.org/10.1365/s43439-023-00105-x>.

ЗМІСТ

ЦИВІЛЬНЕ ТА ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

Анастасія ЗАКОПАЙ

САМОЗАХИСТ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ СПОСІБ ВИРІШЕННЯ ПРАВОВИХ СПОРІВ.....3

ЕКОЛОГІЧНЕ І ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО

Роман КІРІН, Сергій ГРИЦАК, Юрій ПЕТЛЮК

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КОМПЕНСАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ВІДШКОДУВАННЯ
МІЛІТАРНИХ ЗБИТКІВ ДОВКІЛЛЮ.....8

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ ПРАВО, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Вадим ГЕДУЛЬЯНОВ

ЗАСТОСУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ У ПРОЦЕСІ ЗАКОНОТВОРЧОЇ
РОБОТИ ЯК ОДИН З ПРИОРИТЕТНИХ НАПРЯМІВ ПОДАЛЬШОГО УДОСКОНАЛЕННЯ
ДІЯЛЬНОСТІ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ..... 20

Євгеній ЖАДАН

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ІНСТРУМЕНТИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦІЛЕЙ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ..... 26

Максим РОМАНЕНКО

ЕФЕКТИВНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ БАНКРУТСТВА:
СОЦІАЛЬНИЙ ТА ПРАВОВИЙ ВИМІР..... 34

Віталій ЧЕПУРНИЙ

ЗМІСТ СТАТУСУ ПРИВАТНОГО ВИКОНАВЦЯ ЯК СУБ'ЄКТА
ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКИХ ПРАВОВІДНОСИН В УКРАЇНІ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ..39

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ

Yulia VOLKOVA

THE PRINCIPLE OF EQUALITY IN LEGAL REGULATION DURING PUBLIC SERVICE.....44

Сергій ЧВАНКІН

ДО ПИТАННЯ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ЗБИРАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ
ДОКАЗІВ ТА ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ.....52

CONTENTS

CIVIL AND ECONOMIC LAW AND PROCESS

Anastasiia ZAKOPAI

SELF-DEFENSE AS AN ALTERNATIVE WAY OF RESOLVING LEGAL DISPUTES..... 3

ENVIRONMENTAL AND LAND LAW

Roman KIRIN, Sergii HRYSHCHAK, Yuriy PETLIUK

CURRENT PROBLEMS OF THE COMPENSATION MECHANISM REPARATIONS
FOR MILITARY DAMAGE TO THE ENVIRONMENT.....9

ADMINISTRATIVE LAW AND PROCESS, FINANCIAL LAW, CYBERLAW

Vadim HEDULIANOV

THE APPLICATION OF EUROPEAN STANDARDS IN THE PROCESS
OF LAW-MAKING WORK AS ONE OF THE PRIORITY DIRECTIONS FOR FURTHER
IMPROVEMENT OF THE ACTIVITY OF THE VERKHOVNA RADA OF UKRAINE..... 20

Evgeny ZHADAN

ECONOMIC AND LEGAL INSTRUMENTS ADMINISTRATIVE AND LEGAL MECHANISM
FOR ENSURING THE GOALS OF THE REGIONAL ENVIRONMENTAL POLICY
IN UKRAINE.....26

Maksym ROMANENKO

EFFICIENCY OF STATE POLICY IN THE FIELD OF BANKRUPTCY:
SOCIAL AND LEGAL DIMENSION.....34

Vitalii CHEPURNYI

CONTENT OF THE STATUS OF PRIVATE EXECUTORS AS PARTICIPANTS
OF PUBLIC-MANAGERIAL LEGAL RELATIONS IN UKRAINE:
STATEMENT OF THE PROBLEM.....39

CRIMINAL PROCEDURE, CRIMINALISTICS

Yulia VOLKOVA

THE PRINCIPLE OF EQUALITY IN LEGAL REGULATION DURING PUBLIC SERVICE.....44

Serhii CHVANKIN

ON THE ISSUE OF HARMONIZATION OF LEGISLATION IN THE SPHERE
OF COLLECTING ELECTRONIC EVIDENCE AND COMBATING CYBERCRIME..... 52

LAW. STATE. TECHNOLOGY

Випуск 1

Коректура • Ірина Миколаївна Чудеснова

Комп'ютерна верстка • Оксана Іванівна Молодецька

Формат 60x84/8. Гарнітура Arial.

Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 7,44. Замов. № 0424/309. Наклад 300 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»

65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1

Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 7623 від 22.06.2022 р.